

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

I. Internacijonala.

Marxov socijalizem sloni na mednarodnostnem (internacijonalnem) načelu. „Proletarci vseh deželá, združite se!“ to mu je geslo. S tem hoče reči, da naj se delavci celega

Vsled mednarodnega značaja je Marxov socijalizem sam po sebi hotel imeti tudi tako organizacijsko obliko, ki bi jasno kazala ta značaj. Ustanovila se je internacijonala I. 1864 v Londonu, ki je imela zadnji večji shod 1. 1873. v Genevi ali Genfu¹. Trdilo

Prehod burske pošte čez reko.

sveta brez razločka narodnosti ali domovine zvežejo v krepko četo, bojevat se zoper kapitalizem tako dolgo, dokler ga popolnoma ne razdrobé in ne dobé vse oblasti v svoje roke.

Kapitalizem, pravijo, je tudi mednarodni in brezdomovinski. Povsod deluje po ravnostih načelih v škodo delavskemu ljudstvu. Ravno tak je tudi liberalizem. Liberallec je po svojih nazorih mednarodni, samo da je lepše oblečen nego mednarodni delavec. Ker ne pozna sovražnik nobene domovine, je ne more poznati tudi delavec v boju proti njemu.

se je, da je od takrat internacijonala razdrta. A že ob genevskem shodu je neki francoski delavski zastopnik povedal to-le: „Če oznam, da je internacijonala mrtva, pravim, da internacijonala v teoriji, t. j. v frazi je mrtva, internacijonala v praksi sedaj živi. Ko bi ne bilo v mnogih deželah, kakor n. pr. na Francoskem, Nemškem in v Avstriji prepovedano ustanavljati internacijonalne oddelke, bi kmalu njeno število narastlo na milijone. Sila vedno ostrejših gospodarskih razmer bo delavce

¹ Gl. št. 12. lanskega letnika, str. 378 in nasl.

vseh deželá, četudi ne formalno, pa vsaj duševno prav kmalu prisilila k zvezi z internacionalo.“

Te besede so se v resnici izpolnile. Prenehala je pač mednarodna zveza v tisti obliki, kakor jo je ustvaril Marx. Prenehal je glavni svet; niso se več v njenem imenu sklicevali shodi: a mednarodni duh živi med socijalskim delavstvom, in ta duh se tudi javno izraža ob mednarodnih shodih.

Predno bomo nadaljevali socijalsko zgodovino v posamnih državah, se nam zdi

1. 1893. Sklenilo se je, da se pusté k shodu zastopniki delavskih strokovnih društev in takih socijalskih strank in društev, ki priznavajo potrebo delavske organizacije in politiškega delovanja. Poslednje določilo je bilo naperjeno proti anarhistom. Ti namreč ne priznavajo ni potrebe, ni koristi politiškega delovanja, norčujejo se iz volitev, napadajo delovanje socijalskih zastopnikov v raznih zakonodajnih zborih in pričakujejo rešitve jedino le od revolucije. To je popolnoma dosledno po njihovem pro-

Burska družina.

potrebno, da rečemo dve, tri o najznamenitejših pojavih tega mednarodnega značaja socijalne demokracije, o shodih v Curihu in v Londonu.

Zborovala sta pač preje pariški (1889) in bruseljski (1891) mednarodni shod, pa razven praznovanja 1. maja, ki sta ga uvedla, nista imela mnogo pomena. Takrat je bila pač socijalska organizacija po mnogih državah še v povojih. Curih in London sta pa pokazala njeno dorastlo moč.

Mednarodni socijalski delavski shod v Curihu je zboroval dné 6.—12. vel. travna

gramu. Anarhistu je namreč posamnik vse, družba nič. Nobene oblasti ne priznavajo in zato tudi nobene stalne družbe ne. Po njihovem bodi vsak človek popolnoma svoboden, in v popolni svobodi se veži z jednako mislečimi k skupnemu delovanju, ki pa ne sme nikoli zahtevati kake žrtve, ki se ne sklada z osebno voljo vsakega posamnika. Anarhisti so torej pravi individualisti. Potemtakem jim seveda ne more biti nič všeč, kar bi bilo v zvezi s kako politiško organizacijo, ker se vsaka politiška organizacija kolikor toliko nujno naslanja

na družabno, zlasti državno organizacijo in v njenih mejah izkuša čim največ doseči zase.

Socijalisti pa trdé v tem oziru popolnoma drugače. Po njihovih načelih je posamnik v vseh stvareh odvisen od družbe, v kateri živi. Njihov smoter je pa ustanoviti tako družbo, da bo v nji vsakdo zadovoljen. Udje v ti namerjeni družbi bodo jednaki med seboj; toda družba bo višja kakor posamezni ljudje. Družba bo urejala vse proizvajanje blaga; družba bo tudi blago razdeljevala. Zato socijalni demokratje tudi ne zametujejo vsake države, marveč samo sedanjo „slojno državo“ (Klassenstaat), kakor ji pravijo, in nad posamnikom priznavajo vsaj po tihem oblast družbe. Anarhistom je posameznega človeka oblast najvišja, socijalistom pa oblast družbe. Anarhisti hočejo podreti vsako družbo, v katero bi človek moral vstopiti, vsako pravno dolžnost ali pravico; socijalisti pa hočejo ustanoviti neko nujno družbo, nujno državo, v kateri bo moral vsakdo biti in po kateri se bo rešilo trpeče človeštvo. Vsled tega je umevno, da socijalni demokratje povsod poudarjajo potrebo politiškega delovanja, snujejo politiška društva, obravnavajo po shodih in časopisih politiška dnevna vprašanja, udeležujejo se volitev in pošiljajo svoje zastopnike v občinske, deželne in državne zборе.

Boj med anarhisti in socijalisti je butnil že v Marxovi internacijali, pokazal se je tudi pri curiškem shodu.

Socijališka večina je po daljši burni razpravi odgnala vse anarhiške delavske zastopnike shoda. Govorili so hude besede z obeh strani. Odpojeni anarhisti so bili na vso moč razburjeni. Amilcare Cipriani je izrazil to razburjenost v teh-le besedah, ki jih je pisal shodu¹:

„Gospodje, ta rdeča zastava, krog katere se zbirate, je doma na grobu 35.000 francoskih proletarcev, ki so jih poklali verzaljski samosilniki in ki so umrli za svobodo vseh, v rešitev vseh in ne kake male stranke.

Socijalizem naših mrličev ne izključuje nikogar; imenuje se jedinost in ne ločitev, ljubezen in ne sovražstvo, svoboda in ne zatiranje. Vi, gospodje, ste te tri dni vse to teptali z nogami; umorili ste internacijo in za to hudodelstvo se morate zagovarjati pred sodiščem človeštva in svetovne zgodovine. Zvest načelu resnične internacijale se odmikam temu shodu, ki nima nič socijališkega na sebi; z izgnanci grem, z žrtvami vaše nestrpnosti in surovosti, da iznova stopim na svoje mesto v boju in to pot zato, da zabranim, da se ne razširi vaše svobodoin bratomorno delo in končno ne uniči dela naših mučencev.“

Shod se je pričel v nedeljo dopoldne. Šele v sredo popoldne se je jel pečati z dnevnim redom. Boj z anarhisti mu je pobral tri dni. Izmed shodovih sklepov omenjamo te-le:

1. Osemurni delavnik je izmed najvažnejših predpogojev, da se reši delavstvo kapitališkega izesa. Vrla pomoč je proti brezdelju, pospešuje sposobnost za delo, pripravlja boljšo plačo, omogočuje rodbinsko življenje, pomaga zdravju, npravnosti in umstveni izobrazbi, vnema za strokovno in politiško organizacijo. Zato se morajo delavci po vseh državah z vsemi močmi potezati, da ga dosežejo. Sredstva za to jim dajejo strokovne in politiške zveze; poudarja naj se v pisani in govorjeni besedi potreba osemurnega delavnika. Izdajajo naj se v ta namen brošurice. Časopisi morajo imeti stalno rubriko o ti stvari. V zbornicah naj se na vso moč deluje, da se čim preje uveljavi.

2. Vojska in socijalna demokracija. Vojska je posledica sedanjih kapitaliških razmer. Dokler bo vladal kapitalizem, bodo vedno vojske. Kadar pade kapitalizem, nastane trajni svetovni mir. Socijališki zastopniki v zakonodajnih zborih naj se boré zoper militarizem s tem, da odklanjajo vsak proračun za vojaške stvari in večkrat zahtevajo, naj se razorožé države.

3. Slavnost 1. maja. Prvi maj se praznuje ko manifestacija za osemurni delavnik in slojni boj. Socijalisti naj povsod,

¹ Protokoll des intern. soc. Arbeiterkongresses. Zürich 1894. str. 16. 17.

kar le morejo, podpirajo delavske težnje, da si pribore ta dan prost od dela.

4. Varstvo delavk. Grajsko žensko gibanje nasprotuje zakonom za posebno varstvo delavk, ker misli, da taki zakoni nasprotujejo svobodi in ravnopravnosti ženskih. S tem pa le kaže, da ne pozna značaja sedanje družbe in ne ve, da kapitalisti moža in žensko zatirajo; zraven pa tudi ne vpoštevata, kakšna važna naloga čaka žensko, ki ima vzgajati otroke za prihodnjo družbo. Socijalisti pa zahtevajo posebnih varstvenih zakonov za ženske in sicer:

a) k večjemu osemurni delavnik za odrastle ženske; za deklice pod 18. letom k večjemu šesturni delavnik;

b) vsaj 36 ur skupnega počitka vsak teden;

c) prepoved vsakega ponočnega dela;

č) prepoved dela v zdravju škodljivih podjetjih;

d) prepoved dela 14 dnij pred in 4 tedne po porodu;

e) ženske nadzornice v tvornicah, kjer delajo delavke, pa tudi v drugih delavnicah, po prodajalnicah, v hišnem obrtu ali na kmetih;

f) za jednako delo z moškimi tudi jednako plačo.

5. Politiška taktika. Da se socijalno-demokratska načela spoznajo in da se pridobé potrebne družabne reforme, je potrebno politiško delovanje, politiška organizacija in politiški boj. Ta naj se bije po razmerah, a povsodi naj se nezakrito poudarja revolucijski socijalno-demokratski smoter. V nobenem slučaju ne sme biti politiško delovanje pretveza za kompromise in zveze, ki bi škodovala načelom ali samostojnosti.

6. Kmetiško vprašanje se je preložilo za prihodnji shod. Zato so se v peti točki obravnavala strokovna društva. Ob tej priliki se je poudarjala potreba delavskih tajnikov in zahteva delavskih borz za posredovanje dela. Te borze naj pa povsodi vodijo strokovna društva. Laška delegacija

je prosila, naj se socijalni demokratije potrudijo za laške delavce na tujem, da jih poučé o socializmu. Od doma radi pošljejo v ta namen brošure in liste.

7. Svetovna stavka ni mogoča, razven morda v posamnih strokah.

8. Mednarodna organizacija. Program bodi pri vseh socijalno-demokratskih strankah v prvem teoretiškem delu enak; v drugem delu, ki govori o sredstvih, naj bo sestavljen po razmerah. Za skupno sodelovanje naj se osnuje mednarodna pozvedovalna (informacijska) pisarna.

Ti sklepi, še bolj pa njihovo izvrševanje, pričajo, da mednarodni shodi izvrstno opravljajo svoj namen in da bo po ti poti nastala krepkejša organizacija nego po kakih skupnih pravilih ali po kakem splošnem svetu v Marxovem zmislu.

Curiškega shoda so se udeležile socijalno-demokratske organizacije iz Avstralije, Belgije (francoska in flamska), Brazilije, Bolgarije, Danske, Nemčije, Francoske, Angleške, Holandije, Laške, Norveške, Avstrije (Čehi so imeli svoje zastopnike), Ogrske (Hrvate je zastopal zagrebški Ivan Ancel), Poljske (med drugimi poseben zastopnik za židovsko delavsko stranko), Romanije, Rusije, Švice, Srbije (Ž. Balukdžić), Španije in Zveznih držav.

Po dogovoru se je sešel od 27. kimavca do 1. vel. travna l. 1896. v Londonu zopetni mednarodni soc. delavski shod, katerega so se v posebno obilnem številu udeležili zastopniki angleških delavskih zvez. Imenoval se je tudi: „Internat. socialist workers and Trade Union Congress“ (Internat. soc. Arbeiter- und Gewerkschafts-Kongress), ne more se pa reči, da bi bila s tem angleška strokovna društva prestopila k socijalni demokraciji. Švedsko je tudi poslalo zastopnike k shodu; Rusov je prišlo precej več, nego v Curih; tudi Čehi so bili dobro zastopani. Z avstrijskega slovanskega juga je Ivan Ancel zopet zastopal „socijalno-demokratsko stranko“ in „lesne delavce“, kakor se glasi v zapisniku. (Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

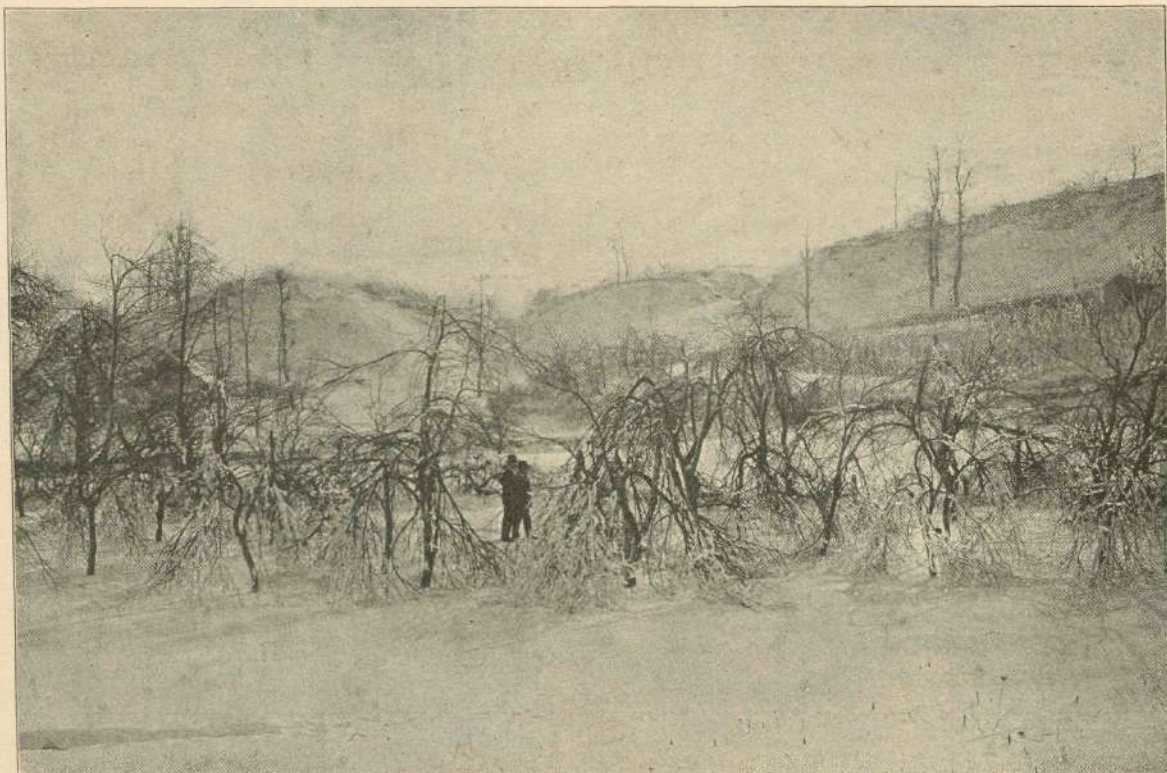
(Dalje.)

Sklepi londonskega shoda so ti-le:

1. Kmetiško vprašanje. Kmetijstvo trpi vsled kapitališkega izkoriščanja. To se more popraviti samo s tem, da se vse zemljišče

kmetiškim vprašanjem, naj se med seboj podpirajo.

2. Politično delovanje obsega vse oblike organizovanega boja, da si delavski sloj pribori politično moč in da izrablja za-

Žled na sadnem drevju na Pivki.
(Dne 15. grudna 1899.)

Fot. R. Šeber.

izpremeni v skupno last. V posamnih deželah je pa z ozirom na kmetijstvo toliko razlik, da ni mogoče določiti pravil, ki naj bi veljala za delavske stranke vseh dežel. Te naj pred vsem organizujejo kmetiške delavce proti njihovim izkoriščevalcem. V drugih stvareh pa se prepušča posamnim strankam, naj si izberó najprimernejšo taktiko in najboljša sredstva, da si pridobé kmetiško ljudstvo. Odbori, ki se pečajo s

konodajalne in upravne naredbe v državi in v občinah za svoje osvobojenje.

Tako delovanje je najvažnejše sredstvo, da se osnuje mednarodna socijalska republika. Delavci naj zato terjajo splošno in jednako volilno pravico za vse odrastle. Tudi ženske se morajo politiško organizovati. Socijalisti morajo nasprotovati vsaki kolonialni politiki, ker ta vedno podpira kapitališko oderuštvo.

3. Vzgoja in skrb za telesni razvoj. Kapitalizem brani proletarcem pre-skrbeti svojim otrokom potrebno telesno in umstveno vzgojo. Otroci in mladi ljudje jemljejo starejšim delo in s tem podpirajo kapitaliste. Zato zahteva socijalski shod:

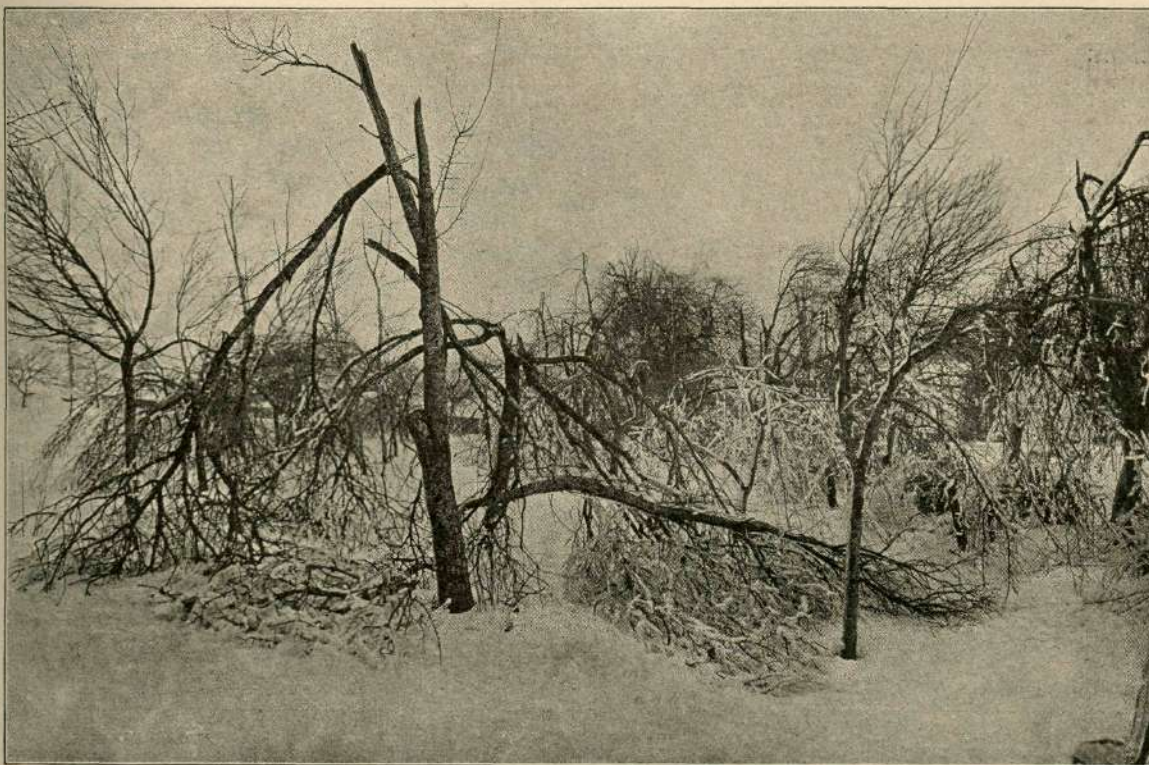
a) Povsodi naj se osnuje javen, popoln učni in vzgojni sestav, ki naj stoji pod demokraškim nadzorstvom in obsega vse vzgojne zavode od otroškega vrtca do vseučilišča. Pouk bodi absolutno brezplačen. Javne

d) Pod 18. letom ne sme nobeden na teden delati dalje nego k večjemu 24 ur; obiskovati morajo taki mladi delavci nadaljevalne šole.

e) Po vseh obrtnih deželah naj se varstvo za otroško delo enakomerno osnuje.

f) Zakoni za delavsko varstvo veljajo tudi pri tistih delavcih, ki doma izdelujejo blago za podjetnika.

4. Organizacija. Skupen mednarodni list še ni mogoč. Pač pa naj se osnuje

Po žledu poškodovano drevje na Pivki.
(Dne 15. grudna 1899.)

Fot. R. Šeber.

oblasti naj skrbé za stroške vseh učnih zavodov.

b) Učenci naj brez razlike, ali so ubožnih ali bogatih starišev, skupno obedujejo.

c) Najmanjša doba, v kateri se smejo otroci pustiti k delu v tvornicah ali v domačem obrtu, bodi 16. leto.

č) V zdravju škodljivih ali nevarnih podjetjih s ponočnim delom se ne smejo rabiti mladeniči pod 18. letom.

mednarodna pisarna v Londonu z odgovornim tajnikom. Da se pridobé ameriški izseljenci za socijalizem, naj se v evropskih pristaniščih in po izseljenskih ladjah razdeljujejo poučni listi o socijalizmu v Ameriki in izdá naj se navodilo za socijalske agitatorje, kako najlože organizujejo svoje rojake v Ameriki.

5. Vojno vprašanje. V tem oziru zahtevajo socijalisti:

a) naj se istodobno povsodi odpravijo stalne armade in naj se uvede ljudsko oboženje;

b) ustanové naj se razsodišča, ki naj razsojajo prepire med narodi;

c) če se nečejo vlade podvreči razsodišču, naj naravnost ljudstvo razsodi, ali je za vojsko, ali za mir.

Socijalisti se upirajo vsem tajnim državnim pogodbam.

6. Gospodarska politika. Delavci vseh narodov morajo skrbeti, da bodo občna družabna last vsa proizvodna, prometna in delilna sredstva, in da se organizuje proizvodnje pod demokraškim nadzorstvom.

Kapitalisti se organizujejo v mednarodnih kartelih. Po ogromnih organizacijah so že dobili monopol čez petrolej, prejo, železo in druge stvari. Posamna strokovna društva in politiške organizacije ne morejo pomagati. Treba je, da se delavci mednarodno zvežejo; ustanové naj mednarodno agenturo, ki naj razkriva delovanje teh kapitalistiških zvez.

Kapitalizem s svojimi krizami mora pasti. Premogokopi, livarne, kemijske tvornice in železnice se že brez gospodarskih težav lahko spravijo v društveno last.

Delavci naj zato po posamnih deželah ukrenejo, kar je treba za to, da spravijo proizvodnje v njihovih deželah družbi v roke in naj si med seboj poročajo, da bo delovanje enakomerno.

Potreben je tudi strokovni boj. Strokovne zveze so tudi političnega pomena, ker ustvarjajo organizacije. V strokovnem boju in v vprašanjih delavskega varstva morajo biti vsi delavci mednarodno jedini.

Za v prihodnje naj zlasti zahtevajo:

a) zakoniti osemurni delavnik;

b) odpravo domačega dela in delavsko varstvo za domači obrt.

c) popolno društveno in zborovalno svobodo.

V tem se morajo podpirati politiške in strokovne organizacije. Po strokovnih društvih se mora skrbeti, da se vsi udje vzgoje za socijalne demokrate. — Stavke

in bojkoti so potrebna bojna sredstva. Splošna stavka pa še ni mogoča.

Zlasti ti poslednji sklepi so pokazali, kako slepo zaupni so bili zborovavci. Med vrstami se bere, da se že skoro podere kapitališko proizvodnje in da se je treba že resno pripravljati na socijališko družbo. Tri leta so minula od takrat in ob shodu nemške socijalne demokracije (l. 1899.) se je pojavila precejšna družba socijaliških veljakov, ki so poudarjali, da je vse govorjenje o tem, da bi se kapitalizem s svojimi krizami sam porušil, prazno, in da je upanje, češ da se bliža socijališki preobrat, jalovo.

Brez dvojbe se bodo pojavila ta nasprotja tudi ob letošnjem mednarodnem socijališkem shodu, ki bo zboroval v Parizu.¹ Pokazalo se bo, da vse pripravljane na brzi razpad kapitališkega proizvodnje žal nič ne pomaga in da so načrti o socijališki družbi še sila prezgodnji, četudi ne brezpomembni.

2. Socijalno gibanje v Ameriki.²

A. Prvi komuniški poskusi. Svobodna Amerika je v zgodovini socijalizma, komunizma in anarhizma najzanimivejši del sveta. Praktiški značaj ameriških prebivalcev se je namreč izkazal tudi v raznih socijalnih smereh. Teorije, ki so se v Evropi obravnavale samo v knjigah in listih, po shodih in v zbornicah, so v Ameriki našle dovolj prostora in svobode, da so se poskusile v dejanskem življenju. Celo vrsto komuniških poskusov nam podaje zgodovina socijalnega življenja v Ameriki. Poglavitne izmed njih navajamo tu iznova, dasi smo jih nekaj v drugi zvezi našli že svoj čas na platnicah tega lista.

1. L. 1774. je prišla „mati“ Ana See z Angleškega v Ameriko in je tu osnovala družbo Shakerjev Shakerji (tresočiči se) so se imenovali zato, ker so se pri verskih

¹ Londonski shod je sklenil, naj se zboruje l. 1899. na Nemškem, in ko bi tam ne bilo mogoče, pa leto kasneje v Parizu. Tudi za pariški shod so anarhisti izključeni.

² Rich. T. Ely: The Labor Movement in America. New-York, 1886.

obredih s celim životom na razne strani gibali; njihova verska načela so bila prav za prav kvékovska; zato so jim tudi rekali „Shaking Quakers (tresoči se kvekovci). Ana See je trdila o sebi, da ji je Bog razodel mnogo skrivnostij; njeni učenci so jo spoštovali kot prerokinjo in nadeli so ji celo ime „novi Mesija“.

Svet je tako slab, — tako je učila, — da ni vreden obstoja. Ljudje naj po krščanskih načelih živé ko bratje in sestre med seboj; ne ženijo in ne možé naj se, da čim preje izumrje človeška družba. See je umrla l. 1784; po njenih načelih so ustanovili njeni učenci več občin, kjer so živeli brez zakona v popolni skupnosti premoženja. Mati Ana ni naravnost učila komunizma; šele njen naslednik Jos. Meacham je tri leta po njeni smrti uvedel komunizem v shakersko družbo in ustanovil prvo komuniško občino na Libanonu v Kolumbiji. Udje so se pečali s poljedelstvom. Zametavali so zakon, zasebno last in vojsko. Njihovo število se je naglo množilo; kmalu so ustanovili še novih občin v Ohio, Massachusettsu, Kentucky in drugod. Sedaj jih je krog 20. Njihovo premoženje se ceni na več nego 12 milijonov dolarjev. Zato vedno bolj neradi sprejemljejo nove ude. Prvotno pošteno, vzdržno življenje je splošno že zelo propadlo; nasladnost in pohota je zašla tudi v njihove vrste. Priznavati pa moramo, da jih je vendar še med njimi nekaj, ki iščejo v mističkem zaničevanju vsega posvetnega svojo srečo.

2. Nemeec Jurij Rapp je s peščico svojih privržencev pribežal začetkom sedanjega veka iz svoje domovine v Ameriko in je ondu osnoval komuniško občino Economy blizu Pittsburga. Njegovi privrženci so se imenovali Harmonisti; skupno so obdelovali zemljišča in si pridobili veliko imetje. Nekateri jih cenijo na 40 milijonov dolarjev. Izprva jim je bil dovoljen zakon; kasneje pa so jeli živeti celibatsko. Njihovo število se je v času sila zmanjšalo. Tudi pri njih sloni komunizem na njihovih verskih načelih.

3. L. 1817. so iz Würtemberga prišli v Ameriko tako zvani s e p a r a t i s t i, ki

so se doma uprli uradni protestantovski veri, češ da zaradi nje niso ljudje nič boljši. Branili so se tudi služiti v armadi, ker so zametavali vsako vojsko. Ker so jih doma preganjali, so ubežali v novi svet, pridobili si velik kos zemljišča in ustanovili l. 1819. ondu pod imenom Zoar komuniško občino. Živé v rodbinah, delajo pridno; njihovo premoženje se ceni na poldrug milijon dolarjev, kar je za njihovo število krog 400 duš zelo veliko. Svoje krščanstvo sicer poudarjajo, vendar nimajo nič božje službe in mnogo manj mističkega duha nego Shakerji ali Harmonisti.

4. Nemškega izvora je tudi komuniška naselbina v Amani, ki ima že sedem občin. Vse skupaj štejejo krog 1100 udov; v njihovi lasti je 25.000 akrov zemlje. Ustanovila se je ta naselbina izprva v Buffalu l. 1842; šele l. 1855. se je preselila na svoje sedanje mesto. Ti naselniki živé skupno. Zakon je dovoljen med njimi. Temelj njihovega združenja je verski.

5. Francozi so ustanovili na podlagi Cabetovega, v naših pomenkih že opisanega komuniškega romana „Voyage en Icarie“ (Potovanje v Ikarijo) in pod Cabetovim vodstvom l. 1848. naselbino, ki so ji dali ime Ikarija. V njej so poskusili uresničiti popolnoma na brezverskem temelju komuniško družbo. Izprva jim je šlo precej dobro.

6. Američani sami so tudi ustanovili več komuniških občin. Najznamenitejša je perfekcionistiška v Oneidi, ki jo je ustanovil John Humphrey Noyes, sin znamenite družine in vrlo izobražen mož. Perfekcionisti so bili popolni ateisti. Ne samo v teoriji marveč tudi v praksi so se hoteli zlasti z ozirom na spolski razbor držati Darwinovih in Huxleyevih nauk. Prosto ljubezen so oznanjali in gojili, češ da je njihova občina velika, v ljubezni združena rodbina. Ostudno je bilo vsled tega njihovo življenje. Javno mnenje jih je obsojalo in naposled jih je začela vlada preganjati. Noyes je ubežal v Kanado, kjer je umrl dne 13. malega travna 1886. — Gospodarski je pa njegova naselbina dobro uspevala. Člani so se srečno

pečali ne samo s kmetijstvom, marveč tudi z raznovrstnimi obrti. Ob koncu je znašalo njihovo premoženje 600.000 dolarjev.

7. Druge ameriške komuniške ustanovitve se najložje delé v dve smeri: v Owenovo in Fourierovo. Oba ta dva moža smo obširno opisali v teh pomenkih. Robert Owen je prišel v Ameriko l. 1826. in po vplivu njegovih načel je nastalo najst komuniških občin. Od l. 1842.—1846. so Horace Greeley, Albert Brisbane, Charles A. Sana in drugi razširjali Fourierova načela. Na tem temelju se je ustanovilo 34 občin. — Splošno — pod raznimi uplivi — nekaj na verskih, nekaj na brezverskih načelih, nekaj premišljenih, nekaj naravnost pustolovskih poskusov — smemo reči, da se je v Ameriki osnovalo do dvesto komuniških občin. Sedaj jih je ohranjenih še 70—80. Njihovo premoženje se ceni na 25—30 milijonov dolarjev.

8. Fourierove falange so zlasti pomenljive, ker so izkušale združiti komuniško idejo z današnjim industrialnim napredkom. Uprav zato so našle v Ameriki mnogo prijateljev. Albert Brisbane je napisal o njih obširno knjigo z naslovom „Social Destiny of Man or Association and Reorganization of Industry“ (človekov socijalni namen ali združenje in preosnova industrije) in jo izdal v Filadelfiji l. 1840. V Novem-Yorku je izhajal poseben list New-York Tribune, ki je razširjal

Fourierove ideje. Posebno podjetja, ki so se osnovala v tem smislu, so vredna, da jih imenoma navajamo: Brook Farm, North American Phalanx in Wisconsin Phalanx.

Prva Brook Farm je živela šest let; izprva je dobro uspevala; nazadnje se je pa razbila ob neslogi svojih članov.

North American Phalanx (Severno ameriška falanga) blizu Red Banka se je ustanovila l. 1843; živela je do l. 1854.

Wisconsin Phalanx se je pričela l. 1844 in je trajala najdalje, a tudi to je končno razbilo nesoglasje med člani.

Komuniški poskusi v Ameriki imajo najrazličnejše izvore, a povsod se vidi, da so brez trajne stalnosti. Bodisi tisti, ki so se rodili iz koprnečega srca po resnici in pravici, katere ni moglo dati pusto protestantovstvo in so jo vsled tega iskali v sanjarskem misticizmu, bodisi tisti, ki so se osnovali, da bi služili najgršim strastem človeške narave, ali tisti, ki jim je uprizorilo razmišljanje o uredbi človeške družbe sploh, ali kakršni koli drugi: vsi so nastopili že s smrtno kaljo v sebi. Če jim je šlo gospodarski slabo, so brž propadli; prav tako so pa tudi ginevali, čimbolj jim je rastel gmotni imetek. Vsekakor pa pričajo o moči idej na človeško voljo in o tesni zvezi socijalnih razmer z umstvenim in нравnim življenjem.

(Dalje).

Huda nesreča na Notranjskem.

(Spisal A. D.)

Ne pomni sedanji človeški rod take nesreče na drevju, kakor je zadela v noči 14. na 15. grudna prošlega leta Pivko in Vremsko dolino na Notranjskem. To je katastrofa, ki se ne pripeti v toliki meri niti vsako stoletje. Ta katastrofa je t. zv. „žled“, kateri je pokončal v tej noči 95 % dreves v omenjeni pokrajini. Če se pomisli, da je prebivavcem v Vremski dolini sadje glavni

dohodek, od katerega je njih bore življenje jako odvisno, kdor je videl poprej te — skoro cele sadne hoste češpelj in jabolk in kdor pogleda sedaj to, tega mora biti groza. Veje leže vse prek po tleh in — kakor se iz slik vidi — sama osmuljena debela štrlé kvišku. Gozdi, kakor tudi gozdne nasadbe od pogozdovanja Krasa so trpeli velikansko škodo. (Glej obe sliki na str. 56. in 57.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje).

B. Delavske strokovne zveze. V prvem odstavku smo pokazali glavne praktične pojave komuniških idej v Ameriki. Ti se pa niso, razven imenovanih falang, do mala nič pečali z industrijalnimi delavci, marveč večinoma so se tikali samo poljedelske stroke.

Industrija se je v Ameriki naglo razvila, vendar pa že izprva tako, da sta si bila podjetnik in delavec popolnoma tuja. Vsak je na svojo roko iskal svoje koristi. Zato se je pa razmerno zgodaj pokazala med delavci ideja združevanja. Od l. 1800.—1825. je po posamnih krajih Zveznih držav nastalo že več raznih strokovnih zvez: črevljarjev, krojačev, tiskarjev itd. Začetkom so bile samo krajevne; po l. 1825. so se pa jela društva jedne stroke vezati med seboj. Središče temu organizacijskemu delu sta bili mesti Boston in New-York. Brata George Henry in Frederick W. Evans sta izdajala l. 1825.—1830. v New Yorku list „Workingmans Advokate“ (delavčev zagovornik), ki je gorko zastopal delavske koristi. Politiške stranke so se jele zanimati za delavski stan. Izprva so se zvezali z narodnimi republikanci (Whigs), ki so zlasti zahtevali varstveno carino za domačo industrijo in pa, naj državna zvezna oblast vodi velika dela v splošno korist. Od l. 1829. so se pa delavci naslonili na demokraško stranko.

Organizacija je med njimi tako napredovala, da je dne 2. grudna l. 1833. „General Trades- Unions of the City of New York“ (Splošna delavska zveza v New Yorku) izročila adresu predsedniku Zveznih držav, v kateri je opisala svoj namen tako-le: „Paziti, da se ne pomnoži aristokracija, braniti naravne in političke delavske pravice, pospeševati pravico in umstveno izobrazbo med delavci, skrbeti za njihove gmotne ko-

risti, zmanjšati razloček med delavci in delodajavci, utrditi čast in stalnost delavskega znanja na gotovejši in trdnejši podlagi.“ Delavsko vprašanje je s tem dogodkom doseglo mnogo pomena. Izobraženci so se jeli zanimati za delavske razmere. Med nastalimi zvezami je bila najkrepkejša „Typographical Union“ (tiskarska zveza). L. 1860. je bilo vseh skupaj 26 delavskih zvez.

Meščanska vojska je marsikaj izpremenila. Osvobodila je sužnje in v tem je število svobodnih delavcev sila narastlo. Konkurenca med njimi se je zvečala; vsled tega se je množilo tudi sovraštvo med posamnimi rodovi. V ti konkurenci se je premoženje pri posamnikih vedno izpreminjalo. Včerajšnji milijonarji so bili danes že berači. Razloček med bogatini in reveži je grozno rastle. Slabe razmere delavskega stanu se niso več pripisovale trdosrčnosti ali sebičnosti tega ali drugega podjetnika, marveč kapitalizmu sploh. Iz prejšnjih omejenih zvez so nastale nove, ki so se vse vprek imenovale mednarodne. Marxova internacionala je našla ob svojem začetku l. 1864. za svoja načela pripravljena tla. Poglavitne naštejmo:

a) Grand International Brootherhood of Locomotive Engineers (veliko mednarodno društvo železniških strojevodij), ustanovljeno l. 1863., da zastopa koristi udov proti sebičnim podjetnikom, posreduje zanje in ima vrlo dobro urejeno podporno blagajno; svoje člane zavaruje za življenje; vdovi ali sirotam umrlega člana izplačuje po 3000 dolarjev. Devet desetih vseh strojevodij je združenih v tem društvu, ki se tudi trudi, da krepí pravno mišljenje med svojimi društveniki. Po pravilih sprejema le take, ki so navedena življenja. Za svoje geslo ima te-le besede: „Zmernost, resnica, pravičnost in nprav-

nost“ in evangeljski rek: „Storite drugim, kar hočete, da se vam stori, zakaj to je izpolnitev postave.“ Njihovi shodi se pričenjajo z molitvijo in na mizi leži med zborovanjem odprto sveto pismo. Vzajemni hočejo biti z vsemi drugimi delavci. Ko so l. 1888. v Pensilvaniji stavkali vsi premogarji, so sklenili njim v pomoč, da ne bi po železnici mogli tje dovažati potrebnega premoga, stavko na dveh velikih progah Quincy Burlington in Chicago Railroad in jo tudi dosledno dovršili.

b) Cigar Makers Union (zveza tobačnih delavcev) se je ustanovila l. 1864. in ima v svojem delovanju že mnogo lepih uspehov.

c) Trainmen Union (zveza sprevodnikov in kurjačev), zveze pekov, čevljarjev, kamenarjev, krojačev štejejo nad 100.000 članov. Vsaka ima vsaj po jedno svoje glasilo; navadno izhaja to v angleščini in nemščini, prinaša pa tudi francoske in češke članke. Med čevljarskimi strokovnimi društvi je največje „Knights of St. Crispin“ (vitezi svetega Krišpina) s posebnim oddelkom za čevljarske delavke, Daughters of St. Crispin (hčere sv. Krišpina). Zveze imajo svoje redne shode, kjer sklepajo o skupnih razmerah. V boju za svoje koristi morajo velikrat poseči po stavkah.

č) Najznamenitnejša zveza, ki sprejema v svojo sredo delavce vseh vrst, razven prodajavcev vpijanljivih pijač in juristov, se imenuje Most holy Order of the Knights of Labor (najsvetejši red vitezov dela). Začela se je l. 1869. v Filadelfiji. Izvora je framaonskega. Prva njena pravila kažejo tisto zavito religioznost humanitetnih načel, kakor jo imajo lože. Ko je l. 1879. stopil temu redu irski katoličan Terence Powderly na čelo, je izpustil iz pravil in obredov, — zveza ima svoje predpisane običaje pri sprejemu, svoje obljube itd. —, karkoli bi moglo žaliti katoliško vero. Vsled tega ga je cerkev jela podpirati. V boju za osemurni delavnik je slavil red delavskih vitezov že mnogo zmag. Članov je imel 1886. l. 1.000.000. Rudarji so bili do zadnjih let večinoma med njimi. Organizacija je vzgledna. Deli se v krajevna,

okrajna in pokrajinska društva. Vsako leto imajo skupen shod.

Kakor smo že rekli, združujejo vitezi dela delavce raznih strok. Vse delavce in njihove zveze hočejo združiti in iz njih ustanoviti novo od sedanjih političkih strank nezavisno stranko. S posredovanjem pri podjetnikih, s stavkami, pa tudi z zakonitimi določili hočejo doseči boljše socijalne razmere. Stavkajo samo, če se mirnim potem, z razsodišči in posredovanjem ne dá doseči sporazumljenje. Treba je vendar često hudih bojov. Ameriška industrija je že mnogo bolj razvita nego pri nas; rokodelstvo je že v mnogo obilnejši meri izpodrinila tvornica s svojimi stroji. Ne dobiš ga samostojnega čevljarja ali urarja več ondukaj. Delavci gredó tje, kjer je kaj zaslužka in dela; svoje bivališče menjajo mnogo hitreje nego v Evropi. Med delavci in delodajavci ni nobene zveze; pri nas jih veže često vsaj skupna domovina, jezik, država; tam so delavci najrazličnejših narodnostij; zato o tem ni govora ne more biti. V proizvodjanju je vse polno kriz. To podjetje izpodriva ono mnogo silnejše nego pri nas; do mala vsa podjetja so v rokah delniških društev, ki skrbé samo za večji dobiček in se brž obrnejo drugam, če jim dotedanje ne kaže. Pri nas se država mnogo bolj briga za razmere v produkciji in je tudi več razmerno samostojnih podjetnikov, ki so ne samo z denarjem, marveč tudi s svojimi osebami združeni s podjetji, nego v Ameriki. Zato pa se tam skoraj nikoli ne zgodi, da bi kaka tvornica delala tudi ob času, ko njeno blago ne gre, zato da bi delavci imeli kaj zaslužka. Ko zastane blago, pa se brž odslovi toliko delavcev, kolikor se jih nujno ne potrebuje; če je kriza trajna, tudi vsi.

Delavci trpé silno pri takih razmerah in morajo nujno skrbeti, da ob času, ko delajo, zaslužijo razmerno več zaslužka, da imajo v skrajnji sili vzeti kaj v roke. Ameriški delavec vsled tega tudi mnogo bolj varčuje nego evropski. Izučeni delavci imajo splošno tolike plače, da ne potrebujejo njihove žene in otroci dela po tvornicah;

neizučenim se pa godi slabše. Splošno je med temi le 9% takih, da ne silijo otrok v tvornice. Morning Star piše dné 29. mal. travna l. 1877.: „Naša dežela priča o grozovitostih, ki so še hujše, nego so bile ob času, ko se je trgovalo z zamorci. Tako vidimo n. pr. v Norwichu, glavnem mestu protisuženjskega gibanja, v tvornicah otroke z 11, 10 in celo 9 leti neprenehoma po 11 ur na dan delati in včasih še dalje; in pri tem zaslužijo te uboge stvarce po 50 cts. do 1 dolarja na teden.“

Vrh tega moramo pripomniti, da je razven mesa in žita vse drugo, kar se potrebuje za življenje, sila drago zlasti vsled varstvene carine za industrijske izdelke. Državni davki niso sicer veliki, toliko več pa požro občinski davki. Stanovanja so tudi neprimerno draga in zato stanuje mnogo delavcev v prostorih, ki so komaj živalim primerni.

Da ob takih razmerah tudi npravnost hira in da zlasti delavke propadajo v sramotnem življenju, se umeje samo po sebi. Tudi to ni čuda, da se postopači (tramps), ki nimajo nobenega stalnega dela in se živé večinoma ob zločinih, vedno bolj množé. Samo v newyorški in pensylvanski državi so jih že pred 12 leti šteli na 100.000.

Delavske zveze, zlasti delavskih vitezov red, so imele in imajo še obilo nujnega dela. Njihovemu vplivu se imajo delavci zahvaliti, da se je zbilo mnogokje že več ur od preje navadnega delavnika, da se je znatno zboljšala plača, ki znaša povprek mnogo več nego v Evropi, da se bolj skrbi za zdravje in npravnost tvorniških delavcev, zlasti je poleg cerkvenega vpliva njihova zasluga, da se delavci zavarujejo za življenje, za slučaj boleznij in nezdod. Vzajemnih zavarovalnih društev, podpornih družb itd. je brez broja.

Delavske zveze, s katerimi smo se tu ob kratkem pečali, so nastale brez vpliva socijalističnih teorij. Socijalizem se je razmerno kasno razvil v Ameriki. Jeden milijon članov pri redu delavskih vitezov l. 1886. spričuje to. Od tega leta se je število znatno zmanjšalo, ker so socijalistični člani v svojih posebnih zvezah iskali zavetja.

Program delavskih vitezov namreč nikakor ni socijalistični. V dokaz navajamo glavne točke:

„Od posamnih držav zahtevamo: javna zemljišča naj se ohranijo tistim, ki jih sami obdelujejo; zakoni, ki utemeljujejo nejednakost med kapitalom in delom, krivice, počasnost in strankarstvo pri sodiščih naj se odpravijo; zakoni naj se izdadé v varstvo zdravja in varnosti delavcev, taki, ki naj silijo delodajavce v zakonitem denarju¹ na teden plačevati; ob nezdodah naj se jim škoda povrne; delavci naj dobé ceneje izdelke, ki jih sami izdelujejo; uvedó naj se razsodišča med podjetniki in delavci in zagotovi naj se, da se razsodbe teh razsodišč res izvršé; uvede naj se progresivni dohodninski davek.

Od kongresa zahtevamo: uvede naj veljavo, ki bo neodvisna od bank; z vsakim narodnim denarjem naj se lahko plačujejo javni in zasebni dolgovi; vlada naj ne sme izdajati obrestovanih papirjev; s tujimi, še v inozemstvu bivajočimi delavci se ne sme sklepati nobena pogodba za kako delo v Zveznih državah; Zvezne države naj pokupijo in upravljajo železnice, brzojave in telefone.

To zahtevamo od držav in od zvezne oblasti.

Vse svoje moči bomo pa vrhu tega združili, da ustvarimo zadružno (kooperacijsko) organizacijo namestu sedanje delavske pogodbe, da dosežemo jednako plačo za jednako delo obema spoloma in da s tem, da se splošno upremo delati več nego po osem ur, zmanjšamo število delavskih ur.“

Te zahteve niso bile brez uspeha. Mnogo držav je vpeljalo osemurni delavnik za vsa javna dela in za vsa podjetja, kjer se ne sklene drugačna pogodba. Dvajset držav je ustanovilo urade za delavsko statistiko. V Washingtonu je tak urad za vse Zvezne države. Njegov predstojnik se imenuje Commissioner of labor (delavski komisar). V mnogih državah

¹ V Ameriki se je tako zvali, v naših pomenkih že opisani truck-system dolgo časa bohotno razvijal. Delavcem se je plačevalo z markami, s katerimi so mogli kupovati samo v podjetniških prodajalnah drago in slabo.

so se uveljavili zakoni za delavsko varstvo po tvornicah in rudokopih. Zakoni, ki so zabranjali ustanavljanje delavskih zvez in stavke, so se odpravili. Pač pa so se uveljavili zakoni, ki prepovedujejo bojkot in vsak poskus braniti komu, da si išče dela ob času stavke, ali da prodaje svoje blago komurkoli, ali da si nakupi za življenje potrebnih stvari.

Socijalno zakonodavstvo še vedno napreduje; marsikje (v New Yorku, Massachusettsu in drugod) so se ustanovila razsodišča, ki pa v sedanji osnovi niso dosegla svojega namena.

Dokazali smo, tako sodimo, da je ideja delavskega združevanja v dosego stanovskih koristij v Ameriki mnogo dosegla.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

„*Sim*.“ Rodbinska drama v štirih dejanjih. Spisal Engelbert G a n g l. Izdala „Slovanska knjižnica“. Snopič 91, 92, 93. V Gorici. 1899. Cena 1 K 20 h. Posvečeno je delo Antonu Aškercu. — Vsebina te nove drame, ki je prišla predlanskim prvič na ljubljanski gledališki oder, je ta-le: Ciril, posestnika Slemenca sin, pobegne svojemu očetu na Dunaj, kjer se seznani z neko Heleno, s katero je uslužben pri isti tvrdki; iz tega razmerja s Heleno je sledil sin. Sedaj pa Ciril ukrade 10.000 gld., pobegne in pride nevedé v Ljubljano v svojo rojstveno hišo, kjer najde tudi Heleno, katera je v svoji sili pribegžala k svojemu bratu Trdini, zdravniku in ženinu Tilke, hčere Slemenčeve. Helena, ki je med tem bila že vse o Cirilu zvedela, izvabi Cirilu denar in prosi zanj pomiloščenja pri tvrdki, zatrjujoč, da dobođe denar gotovo nazaj. Ko stari Slemenc zve vse ravnanje Cirilovo, od žalosti umre, a Ciril sam obnori, ko je bil od tvrdke ravno oproščen.

Kakor kaže vsebina, je predmet drame vzet iz sodobnega, vsakdanjega življenja. Mi nismo nasprotniki one smeri, ki hoče ravno slabe strani našega življenja kazati, kakor nam jih kaže ta drama, ako ne kaže zla zaradi zla: vendar je tudi tu treba, da ostane pesnik pri vsem realizmu še idealen, da namreč npravno zlo obsoja in tako pravzaprav za dobro vnema. Pisatelj tega idealizma ne kaže, temveč mu je celo z logiko drame v nasprotju. Pred seboj imamo v drami nezakonskega očeta, ki pa se hoče iz sramu skriti, da bi se nič ne govorilo o njem. A pisatelj uvaja skoro samo take pogovore, ki se sučejo ob pregrešni ljubezni in ob „uživanju“. Zdi se, kakor da bi nemoralnost hotel poveličevati in učiti. Cinizem, s katerim se skozi vse poslednje tri čine o vsem tem govori, dela celo dramo jako nedelikatno in pohujšljivo za mladino. Občinstvo finega čuta in dobrega tona bi te drame ne moglo mirno in brez obsodbe poslušati. Ko bi bil pisatelj samo z jedno ali z drugo besedo namignil ves položaj,

bi mu ničesar ne očitali, a preziral je tudi samo navadno fineso dostojnosti.

To je splošni utisek te drame. A oglejmo si malo še njeno tehnično sestavo! Pravi konflikt v igri ni jasno izražen, da bi ogledovavcu in bravcu stopil točno pred oči. Šele ob koncu se spozna, da je podlaga dejanju nasprotje med ljubavjo in strastjo. Strast je zapeljala Cirila v nedovoljeno razmerje s Heleno, a prava ljubav do Marice, katero je še iz mlada ljubil, ga sili proč in zapelje v nerednosti, ki so nazadnje vzrok, da obnori. Vendar cela drama ni jednotno izvedena na podlagi tega konflikta, dasi na njem sloni. Zlasti je prvi čin skoro izven tega konflikta, skoro v nobeni pragmatično-logični zvezi s poslednjimi čini, ampak visi nekako v zraku. Tudi celo nič ne vemo po prvem činu, o čem se prav za prav dejanje plete; najbolj še mislimo na Trdino, najmanj na Cirila. Praviloma pa mora biti vedno že s prvim činom povedano, za kaj gre junaku, dasi še seveda ne vemo, kako mu izteče. Naša drama bi morala potemtakem biti celo drugače sestavljena. Že od kraja bi nam bil pesnik moral povedati, kaj je Cirila gnalo z Dunaja proč od Helene, namreč prvotna ljubav do Marice. Potem bi nam bilo jasno in umevno, zakaj zbeži ravno v Ljubljano, kamor sedaj le po nekem neutemeljenem „naključju“ pride, kar sila težko verujemo. „Naključje“ ni na mestu, kjer je glavni vzrok zapletka, kakor v našem slučaju. Tudi bi bilo verjetnejše, ko bi ukradel denar zato, da bi z Marico kam zbežal, četudi bi se mu ne posrečilo. Sedaj pa tudi ta čin ni prav utemeljen. Pesnik je torej glavni moment prezrl in se pečal bolj s postransko Cirilovo afero, ki je pa nedramatična. Drami torej nedostaje jednote v dejanju in v ideji, pa tudi verjetnosti sploh. Če prezremo nadalje prvi čin, ki je kakor neka neokretna pritiklina, se dejanje v drugih činih giblje živahno. Pa tudi tu je pesnik pozabil na temperiranje čustev. Ni namreč pazil na to, da bi med burne prizore uvrstil vedno zopet mirne in ljubke, da razburjena čustva zopet pomiri in gledavcev ne izmuči z jednoličnostjo. Tu

zujeta, da izvira rokopis iz početka 15. stoletja; jezik kakor pravopis se strinjata z jezikom in pravopisom ljubljanskih očitnih izpovedij, samo da nahajamo v teh dveh dolenjščino, nasproti pa kaže celovski rokopis odločno gorenjščino in je bil torej pisan v Ratečah ali pa vsaj ne daleč od tod. —

V tem spisu nam je profesor Krek temeljito in kritično pojasnil na vse strani dotlej še neznan rokopis in ga Slovincem podal tudi v fac-similu ter tako pomnožil z lepim prispevkom naše jezikoslovne starine.

(Konec.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

c) Novi socijalizem v Ameriki.¹ Ugodne gospodarske razmere in praktiški duh novega sveta ni bil posebno ugoden razvoju socijalskih idej med Američani. Evropa je že izdavna imela po vseh državah krepke socijalske stranke, ko je bilo to gibanje v Ameriki še brez pomena. Pri ameriških komuniških poskusih smo videli, da so njihove ideje izprva prišle iz Evrope; ravno to vidimo tudi pri modernem socijalizmu. V našem delu sveta se je dejanski pričel z revolucijami l. 1848., prav ta čas je tudi začetek ameriškega socijalizma v modernem smislu. Evropski nemški izseljenci so ga zanesli v novi svet.²

Prvi med njimi je našim bravcem že znani krojač Viljem Weitling. Ko so ga izpustili iz zapora, je moral obljubiti, da pojde v Ameriko. Držal je besedo. Naselil se je v New-Yorku. Tu je brž ustanovil delavsko društvo „Der Arbeiterbund“ in jel izdajati „Die Republik der Arbeiter“, ki je živela malone štiri leta. Ž njim je bil združen ubegli evropski revolucionec dr. Edm. Ignacij Kock, ki je posebno vneto razširjal po Ameriki francoskega socijalista Blanquia

¹ V 2. številki popravi Ana Lee nam Ana See.

² The socialism of to-day may be said to date from the European revolutions of 1848, all of which soon terminated disastrously for the people as opposed to their rulers. Many German refugees sought our shores, and some of them were ardent socialists and communists, who endeavored to propagate their ideas. Ely o. c. str. 219.

ideje. Med svojimi pristaši sta štela Weitling in Kock samo nekaj Nemcev. Njun trud je imel le malo uspeha. Weitling se je kmalu ločil od imenovanega društva in se je za kratek čas priklopil komuniški naselbini Iowa v claytonski pokrajini, ki jo je bil ustanovil v Baireuthu l. 1800. rojeni Henrik Koch († 1879) po Fourierovih načelih. A ko je praktiški izkušal komuniško življenje, mu je jelo vse njegovo agitatorsko delovanje presedati; vrnil se je k šivanki. Izumil je nekaj važnih stvari pri šivalnem stroju. V pravadah za svoje izumiteljske pravice je potrosil svoje neznatno premoženje in l. 1871. je reven umrl.

Drugi mož, ki ga moramo tu omenjati, je Weydemeyer, učenec in prijatelj Karola Marxa; tudi njega je revolucija l. 1848. pognala iz Nemčije. Ta je z vso vnemo razširjal Marxove misli med svojimi rojaki v Ameriki. Pripravil je tla za krepko socijalsko stranko. Umrl je ko auditor v St. Louisu, zasluživši si to službo s svojim junaštvom ko zvezni vojak v meščanski vojski. Njegova agitacija je bila modro zasnovana. Da bi si pridobil mladih sil in jih nekako brez slutnje, za kaj jim gre, vzgojil za socijalizem, je ustanavljal telovadna društva, ki so se kmalu razširila po vseh večjih mestih. Imela so med seboj zvezo z imenom „Združena telovadna društva Severne Amerike“ (Vereinigte Turnvereine Nordamerikas); kmalu se je pa socijalski duh med udi okrepil tako, da so stopila z imenom „Socija-

liška telovadna zveza“ (Socialistischer Turnbund) na dan. Tedaj so tudi že v svojem programu naravnost proglasili, da je njihov namen razširjati socijalizem in povsod podpirati socijalno-demokraško stranko. Kolikor je bilo mogoče zasledovati ameriško socijališko gibanje, nastopa „socijalno-demokraško“ ime prvič v tem programu. L. 1850. so se telovadna društva v New-Yorku začela in l. 1851. je štela njihova zveza že 17 društev. Ko je buknila meščanska vojna, so ta društva brž organizovala svoje člane za boj. V New-Yorku so n. pr. sestavili socijališki telovadci cel polk. Blizu polovica vseh telovadcev je šla v vojsko. A uprav ta vojska je postala usodna za njihova socijališka načela. Najboljši med njimi, ki so se v bojih za Zvezne države izkazali, so vstopili po končani vojski v državne službe in tako so v marsičem izpremenili svoje ideje. Zveza se je preosnovala in si nadela ime „Severno-ameriška telovadna zveza“ (Nord-amerikanischer Turnbund). Zastopala je odsej radikalno-demokraško smer, gojila smisel za socijalno vprašanje¹, podpirala delavce v njihovem boju za boljše razmere, zahtevala zanje zakonitega varstva, zraven je pa tudi skrbela za vzgojo. Ustanavljala je šole, javna predavanja in čitalnice. V svojem izpremenjenem programu poudarja, da so socijalne, verske in politiške preosnove mogoče samo po izobrazbi in nramnosti. L. 1885. je štela 22.000 udov; premoženja je imela 2.409.375 dolarjev; vzdrževala je 140 telovadnic, v svojih šolah je vzgajala 16.000 otrok. — Zveza sama se ne more več imenovati socijalno-demokraška. V svoji prvi dobi je pa vendar vzgojila mnogo mož, ki so ostali zvesti Marxovim idejam.

Nemški izseljenci so ustanovili l. 1857. komuniški klub v New-Yorku, ki se je naslonil na Lassalleove nauke. Iz tega kluba

¹ Zvezni odbor je sestavljal vprašanja, o katerih so posamna društva razpravljala. Jedno tako vprašanje, ki samo priča, da je socijalno-demokraški značaj obledel, slove: Ali je skrajšanje ur za delo in ustanovitev normalnega delavnika uspešno sredstvo, da se izboljša socijalni nered?

se je rodila prava socijališka stranka, ki se je izprva imenovala „Social Party“, kasneje (l. 1877.) pa „Socialistic Labor Party“, (navadno le z začetnimi črkami S. L. P.) L. 1869. se je združila z Marxovo internacijalo. Kako so morali nekako zvito evropski internacijonalci nagovarjati Američane, razvidimo najbolje iz pisma glavnega tajnika pri internacijonali J. G. Eccariusu, s katerim vabi ameriške delavce k shodu v Basel l. 1869. (meseca kimavca). V tem pismu pravi namreč, da je glavna stvar, ki naj Amerikance privede do tega, da bodo poslali zastopnike k internacijonalnemu shodu, vprašanje evropskega izseljevanja v Ameriko.

Pri shodu narodne delavske zveze v Filadelfiji so sklenili ameriški delavci, da pošljejo nekega Camerona v Basel. Takrat se je ustanovila dejanska zveza med evropskim in ameriškim socijalizmom.

L. 1871. so dobili socijalisti v Ameriki novega ognja. Mnogo Francozov se je namreč izselilo potem, ko je bila uničena pariška komuna, in ti so prenesli s seboj duha silovitosti in upora. L. 1872. je v Haagu sklenila Marxova internacijonala, da prestavi svoj sedež iz Londona v New-York. Marx je Američanom torej še več zaupal nego svojim evropskim tovarišem. Mednarodna delavska zveza (International Workingmen's Association; navadno le I. W. A.) je imela več shodov; a le malo časa je vzdržala navidezno jedinstvo med svojimi udi. Nemški izjemni zakoni proti socijalistom so prignali veliko število nemških sodrugov v Ameriko; l. 1882. (meseca grudna) je prišel že opisani krvoločni I. Most. Ti možje so zanesli tak radikalizem med delavsko organizacijo, da je bilo zmernejšim udom nemogoče še dalje ostati v nji. L. 1883. so se končno ločili. Radikalci so zborovali v Pittsburgu, zmernejši pa v Baltimoru. Prvi so se organizovali pod imenom „Mednarodna zveza delavskega ljudstva.“ (International Working Peoples Association; I. W. P. A.)

¹ I. W. A. je še ostala pri angleški govorečih delavcih zapadno od Missisipija. L. 1886. je štela le 15.000 udov.

Ta zveza je sprejela popolnoma anarhiški program; napovedala je boj s silo vsemu dosedanjemu redu: državi, veri, družini in zagovarjala najskrajnejšo svobodo vsakega posamnika. Iz politiškega boja in iz volitev se je norčevala; uprizarjala pa po raznih mestih napade na policijo. Štirje njeni člani so bili v Čikagi l. 1887. obešeni, ker so se z bombami ustavljali stražnikom. Bila je tudi v vedni zvezi z evropskimi anarhisti in jih na vso moč podpirala; denar, časopise in dinamit so dobivali evropski anarhisti iz Amerike. Teoretiška načela je povzela od Angleža Josiah Warrena, zlasti iz njegovega dela „Prava omika“ (True civilization) in od Francoza Proudhona. Prvi anarhiški teoretik je še sedaj živeči Benjamin R. Tucker, ki je prevzel Proudhonova dela v angleščino, spisal več samostojnih knjig¹ in izdaje do danes v Bostonu glavno anarhiško glasilo „Liberty“ (svoboda). — Za praktiško agitacijo je pa največ storil Most s svojim v New-Yorku izhajajočem listu „Die Freiheit“². S pravo besnostjo je v nemal v njem najgrše strasti in pozival delavce k „propagandi dejanja“. Nekaj vzgledov navajamo iz tega lista, ki je tudi v Avstriji in celo med Slovenci svoj čas širil svoje ideje in napravil mnogo gorja.

V št. 12. dné 24. sušca l. 1883.: Proč z državo! V št. 42. dné 16. grudna l. 1882. se norčuje iz zakonov in zakonodajcev; v št. 21. dne 24. vel. srp. l. 1884. zametava z akonsko zvezo in priporoča prosto ljubezen; v št. 18. dne 5. vel. srpana l. 1883. napoveduje boj dosedanji družbi³; javno pozivlje k ropu in tatvini; pravi, da je vsako sredstvo dobro, da se uničijo poglavarji se-

¹ Najznamenitejša in najpoučnejša o anarhiški teoriji slove v nemškem prevodu: Staatssocialismus und Anarchismus. Berlin 1895.

² Poleg „Freiheit“ so imeli anarhisti še te-le liste: „Vorbote“, „Fackel“, „Chicagoer Arbeiterzeitung“, „Alarm“, „Lucifer“, „Truth“.

³ Die Revolution hat keinen Respekt vor irgend einer Sache oder Person, welche mit jenem System des Raubmordes in Verbindung steht, vermöge welchem bis auf den heutigen Tag die Proletarier aller Länder von einer hundsvöttischen Schmarotzerbande betrogen, bestohlen, ausgebeutet und bis in den

danjega družabnega reda; uči, kako se napravljajo bombe in druga razstrelila; hujska k požigu in umoru in na vso moč slavi anarhiške morivce in jih o priliki njihovega smrtnega dne povzdiguje. V št. 11, 14. sušca l. 1885. izjavlja, da veruje samo še v smodnik in svinec, strup in bodalo, dinamit in bombo.¹

Bodi dovolj! I. W. P. A. je grozna v svojih načelih, hujša pa še v svojih dejanjih. V Ameriki ima še vedno svoje središče; krvava hudodelstva, o katerih čujemo pogostokrat tudi v Evropi, pa pričajo, da njena moč sega tudi med nas. Ruski car Aleksander II., francoski predsednik Carnot in naša blaga cesarica Elizabeta so v številu nesrečnih žrtev, ki jih je pograbila opisana anarhiška organizacija.

Razširja se tajno: program ji je še vedno tisti, ki je bil sprejet v Pittsburgu l. 1883. Tako-le slove:

„Kar namerjamo doseči, je jasno in preprosto:

1. Uničenje sedanjega slojnega gospodstva z vsakršnimi sredstvi, t. j. s krepkim, neizprosnim, revolucijskim in mednarodnim delovanjem.

2. Ustanovitev svobodne družbe na temelju zadružne (kooperativne) organizacije proizvodnje.

3. Svobodno menjavanje proizvodov jednake vrednosti s pomočjo proizvodjalnih organizacij brez trgovine in dobičkarije.

4. Organizacija vzgoje na posvetnem (brezverskem) znanstvenem in za oba spola jednakem temelju.

Tod hinein geschunden worden. — Ob diese „offiziellen“ Verbrecher sich in Purpur hüllen, ob sie Kuten tragen, ob sie sich in Uniformen spreizen oder ihre feisten Wänste hinter bürgerlichen Trachten bergen — —.

¹ Man wird mit der Zeit den Pfaffen vom Altar herunterschossen. Jeder Fürst auf dem Throne wird seine Beute finden. Gift wird an der Tafel der Schlemmer seine Schuldigkeit verrichten. Dynamit wird in den glänzendsten Karossen explodieren. Wir glauben einzig und allein an Pulver und Blei, Gift und Dolch, Dynamit und Bombe.

5. Jednaka prava za vse brez razločka spola ali narodnosti.

6. Ureditev vseh javnih stvari po svobodnih pogodbah s samostojnimi občinami in zadrugami, temeljujočimi na federališki podlagi.¹

¹ What we would achieve is, plainly and simply:

1. Destruction of the existing class rule, by all means i. e., by energetic, relentless, revolutionary, and international action.

2. Establishment of a free society based upon cooperative organization of production.

3. Free exchange of equivalent products by and between the productive organization without commerce and profit-mongery.

Ta program je bistveno tak, kakor ga je zastopal Bakunin, ki je v Evropi prvi javno dvignil zastavo anarhizma po načelih, ki si jih je pridobil iz Proudhona in M. Stirnerja.²

(Dalje.)

4. Organization of education on a secular, scientific and equal basis for both sexes.

5. Equal rights for all without distinction to sex or race.

6. Regulation of all public affairs by free contracts between the autonomus (independent) communes and associations, resting on a federalistic basis.

² Der Einzige und sein Eigenthum, Leipzig 1895.

Književnost.

Slovenska književnost.

Moja doba in podoba. V spomin svoje sedemdesetletnice 1828.—1898. spisal Andrej Marušič, častni kanonik metropolitnega kapitlja v Gorici, kn.-nadškof. konsistorialni svetovavec in višji šolski nadzornik za veronauk, profesor veroznanstva na c. kr. gimnaziji goriškem v p., ud c. kr. dež. šol. sveta itd. V Gorici 1898. Iz goriškega časnika „Primorski list“ ponatisnila „Hilarijanska tiskarna“. 8°. str. 80. — Dobro znani slov. pisatelj je opisoval l. 1898. v „Primorskem listu“ prav zanimivo svoje življenje. Žal, predno je dokončal spis, ga je prehitela smrt. Dne 16. vinotoka l. 1898. je od kapi zadet umrl v Gorici. Le 12 str. je dodanih pokojnikovemu rokopisu, ki je tukaj v lepi knjižici s pokojnikovo podobo pred nami. Ta knjiga ima za našo zgodovino veliko vrednost ne samo zato, ker je pisatelj dobro poznal razmere, temveč tudi, ker je pisal odkritosrčno in preprosto. Zato je silno zanimivo čitati to delo ne samo za goriške domačine, ampak tudi za druge Slovence. Dostaviti smemo, da je jezik pokojnega pisatelja jako lep, pisava čista, saj je znano, da je bil Marušič izmed boljših stilistov slovenskih. Zaradi tega želimo, da bi se ta knjiga razširila in pokazala mnogim mično podobo pisateljevo. Marsikomu bo v svarilo, drugim v bodrilo. L.

Ljubite svoje sovražnike! Povest iz maorskih vojsk na Novi Zelandiji. Spisal J. Spillmann iz J. D. S štirim podobami. V Ljubljani. Založila „Katoliška Bukvarna“. Tisk Katoliške Tiskarne. 12°. str. 75. Cena 40 h. Ta povest je jako ganljiva, ker nam kaže veliko in junaško ljubezen otrok do starišev, junaško ljubezen do sovražnikov, pa tudi dobro za-

pleten in lepo razvozlan dogodek. Seveda, kolikor bolj je stvar lepa, tem manj je verjetna, kar pa preprostega čitatelja ne bo motilo. Jezik je čist in pravičen, oprava lična. L.

„Zbirka ljudskih iger.“ I. snopič. Izdaja „Slovenska krščansko-socijalna zveza“. Ljubljana 1900. Cena po pošti 90 h. Po pet snopičev skupaj vsak za 20 h ceneje.

To je nova zbirka iger, ki se je pričela izdajati na Slovenskem. Smer je važna, samo gledati bo treba, da bo blago tudi v vsakem oziru izvrstno, sicer si nova zbirka ne bo pridobila tistega vpliva, katerega bi ji odkritosrčno želeli. Za igrami, kakršne so v prvem snopiču, naj pridejo še boljše. Pač vpoštevamo radi to, da so namenjene preprosti zabavi.

Vsebina prve igre: „Pravica se je izkazala“, je na kratko ta: Dva lačna in žejna dijaka prideta s praznimi žepi h krčmarju Ferjanu in ga opeharita za jed in pijačo s tem, da mu hočeta novo železnico, za katero sta pré prišla merit progo, napraviti čez njegov travnik in mu tako pomnožiti premoženje. Dva obrtniška pomočnika pa, ki sta vse vedela, se oblečeta ko inženirja in presenetita onadva, a jima „šalo“ odpustita, ko jima krčmar obljudi dobro plačo. Vmes je vpleteno barantanje nekega juda, pri katerem pa se ta osoli. Kar je na igri najboljšo, so krepki dovtipi.

Druga igra „Zamujeni vlak“ je v tehničnem oziru dobra, da namreč vsaj vemo, kaj dela ta ali ona oseba v igri. Vsebina je ta: Peter, trgovec in občinski svetovavec v Leševju, gre na sejem, dasi bi moral biti doma, ker baje pride španski kralj. Na sejmu se pri pivcih zamoti in vlak zamudi. Naročiti si poseben vlak, in v Leševju mislijo, da pride

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Bakunin ni mogel ostati s temi načeli v zvezi z Marxom. Kakor smo že opisali, sta se popolnoma sprla in šla vsak svojo pot. Tudi ameriški Marxisti niso mogli drugače. Pri svojem shodu v Baltimoru so sklenili l. 1883. (kar smo že omenjali) svoj program, ki še do danes z malimi premembami velja socijalski delavski stranki (Socialistic Labor Party). Sestavljen je po programu nemške socijalne demokracije, sklenjenem v Goti l. 1875.¹ V dokaz navajamo prvi stavek iz obeh programov.

„Delo je vir vsemu bogastvu in vsi omiki, in ker je koristno delo mogoče le v družbi in po družbi, zato spada dobiček iz dela neprikrajšan, po jednaki pravici vsem udom v družbi“; tako se pričinja gotski program.

„Ker ustvarja delo vse bogastvo in vso omiko, zato sledi po pravici, da naj tisti, ki delajo in ustvarjajo vse bogastvo, dobivajo popoln dohodek svojega truda“², tako slove uvod „Manifesto of the Congress of the Socialistic Labor Party“.

Nekaj izprememb so sprejeli ameriški socijalisti pri svojem shodu v Cincinnati dné 5.—8. vinotoka l. 1885. V smislu Marxovih načel zahtevajo, naj „vse zemljišče, proizvajalna sredstva in proizvodi iz dela postanejo skupna last vsega ljudstva“. V svojem programu zahtevajo zakonito varstvo za delavce, javnopravni značaj delavskih zvez (legal incorporation of trades-unions) in razne politiške stvari. S politiško in s socijalno organizacijo hočejo doseči svoj namen. Namestu stavka „religija se proglašá za zasebno stvar“, ki ga srečujemo v vseh ev-

ropskih socijalno-demokraških programih, čujemo tu: „Vse javne zadeve naj se ločijo od religije“ (Separation of all public affairs from religion). Lahko je umevno, da so socijalski voditelji povečini Nemci. Stranka je imela izprva le nemška glasila: „Der Sozialist, New-Yorker Volkszeitung“ in „Tageblatt.“ Šele od l. 1883. je izhajal prvi list v angleščini: „Voice of the People“ (Ljudski glas), kateremu je prirastlo tekom časa nekaj novih. Angleži niso do mala nič poznali Marxovih spisov. Lawrence Gronlund, rojen l. 1864. na Danskem, od l. 1867. v Ameriki, advokat v Filadelfiji (umrl dné 15. vinotoka l. 1899.) je prvi seznanil Angleže s poglavitnim Marxovim delom „Das Kapital“ v svoji l. 1884. izdani knjigi „Cooperative Commonwealth“. Izpustil je pa vse Marxove zabavljice. Dolgo časa je živahno deloval za socijalno demokraške ideje, a stud nad materijalskim naziranjem ga je naposled privedel do socijalno-reformatorskih načel na nravni podlagi. V svojem zadnjem delu „New Economy“ že neče več slišati o slojnem boju. V njem se je izvršil ravno tisti razvoj, ki ga opažamo gledé na nemško socijalno demokracijo pri Bernsteinu in njegovih privržencih v zadnjem času.¹

Gronlund je tako-le opisal delovanje socijalske stranke: V malih mestih Zveznih držav so male skupine nemških socijalistov, ki so delovali goreče od l. 1877. in sicer tako vztrajno in požrtvovalno, da jih ne moremo dovolj občudovati. Vedno so bili pripravljeni žrtvovati svoje s tolikim trudom

¹ V „Neue Zeit“ 1899/900 str. 491 piše o njem M. Beer v članku: Die Vereinigten Staaten im Jahre 1899: Ferne sei es von mir dem hochbegabten, unermüdlichen Manne, der auf dem rauhen, steilen Bergpfad zum Ideal ausglitt, einen Stein ins Grab nachzuwerfen. Nam se ne zdi, da bi bila njegova zadnja pot slabša od prve; radi pa beležimo njegovo pohvalo iz ust socijalnega demokrata.

¹ Glej „Dom in svet“ 1899, str. 506.

² Labor being the creator of all wealth and civilization, it rightfully fellows that those who labor and create all wealth should enjoy the full result of their toil. Ely o. c. str. 269.

pridobljene dolarje, da so ustanavljali sedaj tu, sedaj tam socijalske časopise v angleškem jeziku, dasi jih niso znali brati, ali da so v ravno tistem jeziku prirejali konference, ki jih tudi niso razumeli. Zlasti pa služijo stvari s tem, da precej, ko razumejo nekaj angleščine, pristopijo k redu „delavskih vitezov“, v katerem delujejo kakor socijalski kvas.¹

Socijalska delavska stranka, za katero se je trudil Gronlund, se je kmalu, ko je dobila več angleških delavcev, preosnovala in si naredila ime delavska zveza (Federation of Labor). Program ima Marxov; zastopana je bila pri internacionalnih socijalno-demokratskih shodih. Večina „Delavskih vitezov“ je v njeni zvezi. V političnem delovanju ima precejšno moč. Mnogo je že dosegla s svojimi zahtevami pri posamnih državah. Od l. 1891.—1893. je nekaj opešala njena agitacija. Jannet pravi o ti dobi, da je bilo tedaj blagostanje v Severni Ameriki sila dobro. Vsak količkaj krepki delavec je zaslužil vsaj 1½ dolarja na dan. „V velikih mestih se res nahaja strašno uboštvo, a sedaj mu je skoraj vedno vzrok hudo delstvo.“²

Po l. 1893. se je zopet okrepila socijalska agitacija v Severni Ameriki. L. 1898. se je pa jela cela stranka po medsebojnih prepirih slabiti in cepiti. Glavni struji se ločita v De-Leonovo socijalsko delavsko stranko, ki ima za svoje glasilo „People“ in zastopa zlasti strokovne organizacije, pripadajo ji angleški delavci, in v nemško, ki jo vodi „Volkszeitung“. Nemška struja je v manjšini; priklopila se bo brez dvojbe doselej neznatni „socijalno-demokratski stranki“.

To, kar opažamo pri evropski socijalni demokraciji, vidimo tudi v Ameriki. Socijalizem bide hud boj z anarhizmom; vrh tega se mu pa krušijo lastna načela in v bojih za načelna vprašanja se slabi socijalska organizacija.

¹ Le Socialisme aux États Unis v Revue d'Économie politique, Paris, mars 1887.

² Die Vereinigten Staaten Nordamerikas in der Gegenwart. Freiburg 1893; str. 649.

č) Ameriški socijalizem in vera.

L. Gronlund, ki smo ga že omenjali, piše o verskem mišljenju svojih socijalskih rojakov tako-le: „Sovraštvo, ki ga čuti v sebi vsak francoski socijalist, če le zadene ob besedo religija ali duhovnik, je čustvo, ki nikakor ne ugaja Anglosasu in ki ga niti ne umeva. Ameriški delavec hodi sicer ravno tako malo v cerkev kakor njegov tovariš na Francoskem; ravno tako malo, kakor ta, veruje v krščanske dogme: a trdno vero ima na božjo previdnost, in v tej veri dobiva celo jedini trdni temelj upanju na bodočnost človeške družbe. Ker se zaveda, da je socijalizem logiška posledica vsega prejšnjega razvoja, sodi, da je tako hotela tista moč, ki ima ta razvoj v svoji oblasti; to čustvo mu daje tako zaupanje in tako silo, ki je jednaka Cromwellovi in starih abolicionistov (ameriških bojnikov proti suženjstvu). Ve, da se bojuje ob božji desnici in da zato ne more biti premagan.“

R. T. Ely, ki navaja te besede¹, pristavlja, da se vsled tega, ker ni tolikega protiverskega sovraštva med ameriški socijalisti, ne sme sklepati, da ne izginja krščanska vera med njimi. Vsekakor je pa razmerje tamošnjega socijalskega gibanja do religije neprimerno boljše nego pri nas. Gronlundove besede spričujejo programi in delovanje raznih socijalskih struj.

V programu „Narodne delavske zveze“ (National Labor Union) beremo takoj v začetku: „Tele resnice so za nas same po sebi razvidne: Vsi ljudje so ustvarjeni jednaki; njihov stvarnik jim je podelil neke neodstranljive pravice; med njimi je življenje, svoboda in teženje po blagostanju.“²

Shod organizovanih delavcev s tedensko plačo (Wage-Workers) dné 4. mal. srpana l. 1886. je sklenil potezati se za svobodo in neodvisnost delavskih organizacij. K sklepu pravijo v svoji izjavi: „Da se dovrši ta izjava, jamčimo v trdni zvezi pod varstvom

¹ Recent American Socialisme str. 22.

² Platform of Principles of the national Labor Union (dné 25. kimavca 1868) pr. Ely The Labor Movement str. 333.

božje previdnosti skupno drug za družega s svojim življenjem, delom in svojo sveto častjo.“¹

Vsi programi seveda niso taki. Socijalistiška delavska stranka zahteva n. pr. v svojem tudi tole: „Vsi javni posli naj se ločijo od religije; cerkveno imetje naj se obdači. Zakonska zveza naj se jednotno s postavami uredi. Dovoli naj se ločitev, če sta oba zakonska zadovoljna in če se preskrbé otroci.“²

Anarhisti se v svojem „pismu na pohajče“ (Letter to Tramps) celo bogokletno rogajo v svojih izjavah, češ da je hinavska laž, če se sklicuje kdo na božjo besedo: Reveže bodete imeli vedno med seboj.³

V razglasu mednarodne delavske zveze (I. W. P. A.) beremo: „Cerkev izkuša napraviti iz ljudstva popolne idijote in doseči, da bi se odrekli raju na zemlji vsled obljube namišljenih nebes.“⁴

Vkljub takim izjavam je pa vendar res, da tiste brezozirne, podle surovosti proti religiji, ki je našim socijalistom tako domača, ne pozna ameriški socijalizem. Prvi teoretiški zastopnik najradikalnejše socijalne struje, anarhiški voditelj Benjamin R. Tucker, piše o tej stvari tako-le: „Kolikor se tiče v verskih zadevah anarhiškega mišljenja, je ateiško. Božja avtoriteta in religijska zveza z nrvnostjo je anarhistom glavni povod, da privilegirani sloji izvršujejo človeško avtoriteto. ‚Če biva Bog, je človekov sovražnik‘, pravi Proudhon. In v nasprotju s slovečim Voltaireovim izrekom, ‚če bi Boga ne bilo, bi ga morali iznajti‘, je dejal veliki ruski nihilist Bakunin: ‚Če bi bival Bog, bi ga morali odpraviti.‘ Dasi pa anarhisti zametajo bogoslovsko hierarhijo, ker jo smatrajo, da je v nasprotstvu z anarhizmom, zagovarjajo vendar svobodo, da se ji sme verjeti. Ustavljajo se dosledno vsaki omejitvi religijske svobode.

Med svojimi načeli poudarjajo, da ima vsak posamnik pravico biti svoj lasten du-

hovnik ali izbirati si svojega svečenika; prav tako branijo tudi pravico, da sme biti vsak svoj zdravnik ali da si sme svojega zdravnika voliti. Ne v bogoslovju in ne v zdravoslovju monopola! Duhovni in zdravniški svet morata stati in padati po lastni vrednosti.“¹

Zakaj je bolje v Ameriki nego pri nas v tem oziru? Zakaj tudi popolni ateisti zmerneje in dostojneje zastopajo svoje stališče? Jeden glavnih vzrokov je pač v tem, da so

Msgr. Ireland, nadškof Šentpavelski. (Minn.)

na evropski celini socijalskemu gibanju začetniki in voditelji židje, ki so iz mlada polni sovraštva proti krščanstvu. Drugi vzrok je ta, da so ohranile evropske države ožji stik s krščanstvom, ki ga seveda najraje zlorablajo v to, da sužijo cerkev in ji dajejo razmerno manj svobode, nego je ima v Zveznih državah. Tretji vzrok je pa angleški značaj severno - ameriškega življenja. Delavsko gibanje in združevanje je bilo na Angleškem že v cvetu, predno so prišli materijalski socijalni demokratje s svojimi programi na dan. Angleške delavske zveze puščajo religijske posle popolnoma v miru in se neposredno tudi v politiko ne vtikajo;

¹ Ely o. c. str. 373.

² Ibid. o. c. str. 370.

³ Ibid. o. c. str. 365.

⁴ Ibid. o. c. str. 362.

¹ Staatssocialismus und Anarchismus. Berlin 1895. str. 11. To knjižico priporočamo vsakomur, kdor se želi poučiti o teoriji individuališkega anarhizma.

pečajo se samo z gospodarskim zboljšanjem svojih udov. Zato je n. pr. kardinal Manning mogel zahtevati od vseh udov katoliških delavskih društev, da so hkrati vpisani v strokovne delavske zveze (Trade Unions). Ta pametni duh, ki ga imajo na evropski celine v nekoliko samo švicarski socijalni demokratje, kateri tudi v zvezi s katoliškimi delavci vzajemno v svojih zvezah zastopajo delavske koristi, je nekako združen z angleškim značajem, in zato je umevno, da ni tiste besnosti v boju proti religiji v Ameriki, kot je pri nas.

Ameriški škofje in duhovniki so vedno uvaževali to stvar. Ob mnogih prilikah so se javno potegnili za delavce in poudarjali, da imajo ti neoporečno pravico združevati se v društvih v obrambo svojih koristij. Ko so meseca vel. travna l. 1887. hoteli čikaški stavbeniki prisiliti svoje delavce, da izstopijo iz delavskih zvez, so se zanje posebno krepko potegnili katoliški listi v soglasju s škofi in z drugimi duhovniki.

Kardinal Gibbons je vedno neustrašeno zagovarjal „viteze dela“ in je izposloval v Rimu, da je Congregatio s. Officii dne 16. vel. srpana l. 1888. izjavila, da se smejo s katoliškega stališča zagovarjati. Tudi nadškof Ireland je večkrat uspešno v javnosti branil delavske pravice. Jeden glavnih ameriških socijalskih pisateljev in voditeljev, Henry George, bi ne bil mnogo dosegel, ko bi ga ne bil podpiral katoliški župnik v New-Yorku, dr. Mac Glynn. Ko je pa George začel razširjati katoliški veri nasprotne nauke, ga je imenovani župnik pustil in s tem mu vzel veliko njegovega dotedanjšega vpliva.

Angleški škofje in duhovniki pa tudi sicer dejansko posegajo v delavsko gibanje. Med delavci se snujejo po njihovem vplivu podporne blagajne, hranilnice, konsumna društva, ki so sedaj že jako mnogobrojna in izvrstno uspevajo. Do mala povsod, kjer je kaka katoliška delavska naselbina, so tudi taka društva. navadno ločena po narodnosti in skoraj brez izjeme z imenom kakega svetnika. Podpornih društev sv. Jožefa, sv. Cirila in Metoda itd. štejejo tudi med Slovenci obilo.

Sveta ljubezen. (Risal Fr. Dobnikar.)

Po pravici lahko rečemo, da v Ameriki katoliška cerkev vneto in uspešno izpolnjuje svojo socijalno nalogo. Ž njo se kosajo tudi protestantje, pa z manjšim uspehom, ker imajo mnogo nejasnejše pojme in se navadno ne povspnó nad zmedene sentimentalne deklamacije.

K sklepu svojega spisa o ameriškem socijalskem gibanju navajamo lepe besede, ki jih piše večkrat imenovani Ely, vseučiliški profesor v Baltimoru, delavcem v uvodu svojega lepega dela „O delavskem gibanju v Ameriki“ (The Labor Movement in America¹). Delavcem pravi tako-le:

„Kristus in krščansko ljudstvo je z vami za pravico. Nikoli ne opustite tega zaupanja! To je gotovo poročstvo za srečen izid vsaki stvari, za popravo vsake krivice. Kristus je pred vsem povzdignil delo in povišal delavca. On sam je delal in si poiskal svojih tovarišev in prvih članov svoje cerkve med delavci, preprostimi in neizobraženimi možmi, in gotovo ne boljšimi, kot so današnji delavci. V tem smislu je dejal Karol Kingsley: ‚Sveto pismo je svarilo bogatinu, in krepilo ubožcu.‘

Krivic, ki jih trpite, ne morete s polovico tiste sile izražati, kot jih obsoja sveto pismo. Vse socijalne naredbe pri židih so bile uravnane z ozirom na varstvo slabših delavskih sil; kje morete najti strožjo obsodbo monopolov, nego je ta-le: ‚Gorje vam, ki hišo s hišo stikate in njivo z njivo sklepate do zadnjega prostora? Mar vi sami prebivate v deželi?‘² In kje morete najti strašnejše pretenje bogatemu zatiravcu, nego v teh-le vrsticah iz lista sv. Jakopa: ‚Glejte sedaj, bogatinci! jokajte in tulite zaradi svojih nadlog, ki bodo nad vas prišle. Vaše bogastvo je strohljivo; vaša oblačila so snedena od moljev. Vaše zlato in srebro je zarjavelo in njuna rja bo v pričevanje zoper vas, in bo požrla vaše meso kakor ogenj. Nabrali ste si zaklad jeze za poslednje dni.

¹ Str. XI. - XIII.

² Iz. 5, 8.

Glejte! plačilo, ki ste je utrgali delavcem, ki so vaše polje poželi, vpije; in njih vpitje je prišlo do ušes Gospoda vojnih trum.‘¹

Sv. pismo pa ni samo dobra orožnica, iz katere morete jemati orožje za boj, marveč vam ob jednom kaže pravo pot in vas krepi z močjo in upanjem, ki vam daje sposobnost, da nadaljujete svoje napore za pravico brez škodljivega sovraštva in bridkosti. Dobro prizadevanje ne jemlje poguma; ker ravno sv. Jakop nadaljuje svojo strašno zatiravčevo obsodbo s temi-le modrimi besedami: ‚Bodite torej potrpežljivi, utrdite svoja srca; ker prihod Gospodov se brzo bliža!‘²

Nobeden političkih ekonomov vam ne more dati boljšega sveta. Ko vas opominjajo k zvestemu delu, vas opominjajo, da postopajte popolnoma v smislu znanostnih naukov. In mir in zadovoljnost, ki se obetata dobrim kristijanom, imata visok ekonomski pomen. In samo v bratovski ljubezni tistih, ki imajo skupnega Očeta, bodete našli zvezo, ki more zagotoviti vašim vzajemnim naporom popolni uspeh.

‚Cerkev je nezvesta in se sedaj druží z mamonom.‘ Take besede govoré večkrat delavci in le preresnične so v posamnikih. A ponarejeni denar ne jemlje vrednosti pravemu. Med dvanajstimi apostoli je bil jeden Judež. — Izpišite ravno sedaj vse može izven delavskega stanú, ki slové po obrambi delavskih zadev. Zapišite vsa njihova imena na list papirja in izberite izmed njih imena duhovnikov, in našli bodete, da jih je najmanj tri četrtine med njimi. Nobeden drugi višji in vplivni stan v Zveznih državah ni tako vnet za vašo blaginjo, in jaz vam ne morem dati boljšega sveta, kakor da vas opominjam: Iščite sveta in prijazne pomoči v vseh vaših naporih pri duhovnikih in dobivajte si v veri tistega mojstra, kateremu oni služijo, tisto moč, krepost, požrtvovalnost, ki vas bo naredila nezmagljive v vaših težnjah v službi človečnosti.“ (Dalje.)

¹ Jak. 5, 1—4.

² Jak. 5, 8.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Razvoj socijališkega gibanja v Zveznih državah smo opisali. Treba je le še pogledati, kako je sedaj s tamošnjimi socijališkimi strankami. Izmed vseh raznih organizacij živita sedaj samo dve: Socijališka delavska stranka (S. A. P.) in socijalno-demokračka stranka (S. D. P.) Proti koncu l. 1899¹ imamo o njunem pomenu to-le poročilo.

Socijališka delavska stranka, ki se je ustanovila l. 1877., ima 4500—5000 takih članov, ki redno plačujejo svoje doneske in obiskujejo shode. Do mala četrtnina jih je v New-Yorku. Politiškega pomena nima tako rekoč nič. V New-Yorški pokrajini je dobila od 14 milijonov volivcev 82.200 glasov, torej nekako 0,6%. Zadnji čas je spravila jednega izmed svojih pristašev v mestni svet v Holyoke Mass., in pet odbornikov v New Britain. Conn. Časopise ima te-le: Dnevnik — „New-Yorker Volkszeitung“, „Philadelphia Tageblatt“, „San Francisco Tageblatt“ in v židovskem žargonu pisani New-Yorški „Abendblatt“; tednike — „The People“, „Vorwärts“, „Arbeiterzeitung“ (židovsko glasilo), vse v New-Yorku, „The Citizen“ v Clevelandu, „The Workers Call“ v Chicagi „The Class-Struggle“ v San Franciscu, „Der Volksfreund“ v Clevelandu in jeden skandinavski list v Chicagi. Izmed dnevnikov je najrazširjenější židovski „Abendblatt“ s 15.000 naročniki. Tednik „The People“ ima 11.000 naročnikov.

Ta stranka ima večinoma priseljene delavce v svoji zvezi; zlasti židje se je oklepajo in imajo tudi v vodstvu mogočno besedo.

Socijalno-demokračka stranka se je ustanovila l. 1898. Voditelj strokovnega

¹ E. Dietzgen: Die sozialistische Parteibewegung in den Vereinigten Staaten. N. Z. 1899. št. 4. str. 111—118.

društva „American Railway Union“ Evgen V. Debs je spravil svoje društvo v socijalno-demokrački tir. Izprva je namerjal, naj bi se zvezalo s socijališko delavsko stranko; a vsled odločnega nasprotstva večine njegovih članov je ustanovil novo stranko, o kateri se nadeja, da bo združila vse socijaliste v Zveznih državah. Sedaj ima krog 3200 redno plačujočih pristašev največ v obrtno zelo razvitem Massachusettsu. Že prvo leto se je vdeležila volitev v petih državah in v Massachusettsu je tudi spravila dva svoja člana v zakonodajalni zbor. Oddalo se je zanjo 12.500 glasov. Časopise ima te-le: dnevnik „Vorwärts“ (v židovskem žargonu v New-Yorku); tednike — „The Social-Democratic Herald“ v Chicagi (7000 naročnikov), „Arbeiterzeitung“ und „Volksanwalt“ v St. Louisu, „The Appeal to Reason“ v Girardu (42.000 naročnikov), „Wahrheit“ v Milwaukee, „Gross New-Yorker Arbeiterzeitung“ in vrh tega v Chicagi list v češkem jeziku.

Socijališka stranka ima med delavci mnogo nasprotnikov. Njeni voditelji so jo hoteli imeti tako brezozirno in surovo, kakršne so socijalno-demokračke stranke v Evropi. Po angleških vzorcih se je v Ameriki, kakor smo že pisali, ustanovilo mnogo delavskih strokovnih društev. Do mala jeden milijon delavcev je v njih organizovanih. Posamne stranke imajo svoje zveze in svoje zvezne odbore. Res je, da se je sem pa tje kak voditelj take zveze dal podkupiti in je tako izdal delavske koristi; večinoma so pa te zveze pametno in pošteno skrbele za delavce. Pri teh strokovnih društvih in zvezah ni nobene politiške struje; gre jim samo za to, da se varujejo delavci proti kapitalistom. Zato tudi nimajo s socijalizmom ničesar opraviti. Posamniki v teh zvezah se pač prištevajo raznim strankam;

tudi socijalnih demokratov je vmes: pa strankarstvo je v zvezah samih izključeno.

Voditelji socijalske delavske stranke, zlasti De Leon, L. Sanial in H. Vogt so se spravili nad te strokovne zveze, češ da ne izpolnjujejo svojega namena, da je njihovo delovanje za delavce škodljivo in da se morajo priklopiti socijalno-demokratski organizaciji. Ustanoviti so poskušali v ta namen ko del svoje stranke „Socijalske delavske

jetno, da bi imelo njihovo gibanje kaj pomena.

Socijalno-demokratska stranka (S. D. P.) je nastala, kakor smo videli, iz strokovnega društva. Zato imajo tam mnogo več zmisla za dnevne delavske potrebe nego v S. A. P. in gledé na dosedanje uspehe moramo reči, da je Marxova socijalna demokracija že sedaj po večjem delu zbrana pod zastavo te stranke.

Karlovci v Slavoniji.

Fot. I. Singer.

zveze“ (Socialist Trade and Labor Alliances S. T. L. A.), a brez znatnega uspeha. S tem so pa razjezili strokovne zveze. — Ker so vrh tega v volilnih bojih nastopali brez kake prave volilne organizacije in ker niso hoteli nikogar v svoji družbi, če ni brezpogojno plesal po njihovi piščalki, je nastal razdor v S. A. P. in dné 10. mal. srpana 1899. so jim vzeli vodstvo iz rok. De Leon in drugovi snujejo sedaj novo stranko, pa ni ver-

Socijalsko gibanje v Zveznih državah nas mnogočesa uči. Vkljub temu da je tam industrija bujno razvita, da je razloček med kapitalisti in delavci ogromen. da imajo stranke neomejeno politiško svobodo, vendar Marxov socijalizem ne more nikamor naprej. Teh par pristašev, ki jih ima v svojih organizacijah, ne pomenja ničesar. Cela vrsta raznih praktiških komuniških poskusov, nebrojno socijalnih teorij je doma v Severni

Ameriki. A preko malenkostnega pomena ne pride nobena. Po izkušnjah, ki jih imamo drugodi, smemo trditi, da so poglobitna ovira socialni demokraciji in drugim utopiškimi strujam praktiška, dejanskim delavskim razmeram umerjena strokovna društva. Da se pa ta društva lepo razvijajo, ni samo zasluga hladno preišljenega angleškega narodnega značaja, marveč v prvi vrsti politiške svobode. V tistih državah, kjer so izkušali s silo zatreti socialno-demokratsko gibanje, se je najsilneje razrastlo. O tem nam priča zlasti Nemčija in tudi Avstrija. Na Angleškem in v Švici, kjer je v tem oziru vladalo načelo politiške svobode, imamo podobne razmere kakor v Zveznih državah.

Velika državniška tajnost, jedino pravo sredstvo, da se kaka država mirno in naravno socialno-politiški razvija, je v tem, da se dá vsem ljudskim elementom, ki samostojno socialno-politiški mislijo in so sposobni za politiško delovanje, prilika sodelovati pri nalogah v državi in družbi. Seveda se s tem ne ovekovečuje status quo, a takega konservatizma, ki bi to hotel, ni danes nikjer več. Res konservativno je mnogo bolj, če se od Boga namerjeni razvojni namen izkuša doseči po mirnem potu s tem, da se to, kar je, organsko dalje razvija. Če

si morejo po svojih močeh tisti, ki hočejo kaj novega, pridobiti veljave, in ravno tako tisti, ki hočejo ohraniti to, kar je, kakršno je, se bo sicer vedno, a le počasi napredovalo. Novotarji bodo polagoma slekli utopizem, ki se drži vsake nove ideje; konservativci se bodo pa sprijateljili s tistimi novimi željami, ki se jim po pameti ne dadé odreči. Če imata obe stranki pravico sodelovati pri zakonodaji, se ne bo pri tem nikoli ostavila zakonita pot. Skrivnost je torej za državnika v tem, da vsem strankam pridobi delež pri zakonodaji. Če so v kaki državi še celotni stanovi, morajo dobiti stanovski delež pri zakonodaji. Če ima pa državna družba, kakor sedaj skoraj povsodi, individuališki značaj, se mora zahtevati jednakega deleža za posamnike.

Če se odreče tak delež za delovanje sposobni, zavedni stranki, se ta takoj vzdigne proti obstoječemu redu in postane radikalna, uporna stranka. Ako jo poskušajo še zatirati, se s tem požene bolezen s telesnega površja v kri in postane neozdravljiva. Polagoma, toda gotovo, razsiri celi organizem, in kak zunanji sunek razdere celo truplo.¹

(Dalje.)

¹ Dr. R. Meyer: Der Emancipationskampf des vierten Standes. Berlin 1875. II. zv., str. 1, 2.

Prenašanje delujočih močij z elektriko.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Konec)

VI. Dovod energije po električnih železnicah.

Električnih železnic tudi ne more nihče prezreti. W. Adams trdi v svojem govoru: „O razvoju električne železnice“, da je Američan Henry Pinkus l. 1840. patentiral v Uniji svojo dotično iznajdbo. Pinkus je nasvetoval posaditi v zemljo močno galvansko baterijo na jednom koncu železnice,

in od tega utrjenega stališča napeljati električni tok do motorja na tekočem vagonu. In odslej se je v Ameriki ohranila osnova, ki prenaša delujočo moč v podobi električnega toka od daljnega stališča ali izvira do tekočega voza po železnici, ki vozi s seboj motor in ljudi.

V primeri z današnjimi je bil Pinkusov motor skoro igrača. Ne dolgo potem so izumili večja električna gibala: Davenport

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

3. Socijalizem v Belgiji.

Belgija je bogata dežela. Lego ima gospodarskemu razvoju kar najugodnejšo, prirodnih zakladov je v izobilju ondudaj; politiške razmere, ker je nevtralna država, so njenemu blagostanju v veliko oporo. Veliki obrt je že izdavna v Belgiji doma. Tvorница ob tvornici se vrsti, po njenih lepih mestih se množi bogastvo. Uboštva seveda tudi ne manjka. Bogastvo se steka le nekaterim v blagajne; večina pripada delavskemu stanu, ki je bil še do nedavna v slabih razmerah. L. 1855. so se šteje po uradnih zapiskih tri četrti vseh delavcev za popolnoma ubožne. Plače so do tedaj ostale skoro 50 let neizpremenjene. Javnih podpor je bilo treba vedno več. Marx pravi, da je med 2,250.000 osebami delavskega stanu bilo 200.000 vpisanih med reveže. Dauby piše¹⁾, da povprek ne pride po 2 fr. dnine na delavca. Ženske in otroci morajo s svojim delom pomagati, da se morejo preživiti delavske rodbine. S trukom so izkoriščali delodajavci vse vprek ubogo ljudstvo. Delalo se je še pred 25 leti često do 14 ur na dan.

Socijališke ideje so imele torej ugodna tla. Že l. 1848. je Proudhon, bivajoč v Belgiji, skušal zanesti svoje misli med delavsko ljudstvo. Kake velike organizacije sicer ni ustanovil, a njegov duh je dolgo časa še živel med belgijskimi socijalisti. Revoluocijsko-anarhiški značaj belgijske socijališke stranke ima brez dvojbe svoje korenine v Proudhonovi agitaciji. Belgijci so bili po večini dalje časa zvesti pristaši Bakuninovi in niso hoteli imeti nobene zveze z Marxom; politiški boj se jim je zdel prepočasen. — Sedaj se je to seveda izpremenilo. Belgijski

¹⁾ La Question Ouvrière en Belgique 1871, p. Meyer o. c. str. 210.

socijalni demokratje se z vso vnemo udeležujejo politiških bojev, pa četudi se vežejo z liberalci, ne morejo premagati sedaj vladajoče katoliške stranke. Gledé na religijo je bil belgijski socijalizem že od svojega začetka sila nestrpen in umazan. Sovraštvo proti veri in cerkvi zija iz vse zgodovine socijališkega razvoja v Belgiji v vsi svoji nagoti.

Da se je socijalizem krepko razširjal, je skrbela tudi vlada s tem, da ga je izkušala s silo zatreti in da se je sploh ustavljala vsaki delavski organizaciji. Ko so l. 1867. premogarji v Charleroi ustavili delo, zahtevaje večjo plačo, je vlada z vojaštvom hotela udušiti stavko; brez potrebe se je prelivala delavska kri in tem bolj razvnela delavce. Takoj drugo leto (1868) je imela belgijska internacijonala svoj prvi shod; ustanovilo se je njeno glasilo „L'Internationale“ in izvolil se je glavni odbor 17 članov. Po okrajih so se ustanovile socijališke organizacije pod imenom „federacij“, na posamnih krajih pa krajevne skupine. Ta organizacija je ostala belgijski socijalni demokraciji bistveno neizpremenjena. Zveza med Marxovo internacijonalo in med belgijsko socijališko stranko je bila že izprva precej ohlapna. Belgijci se niso hoteli pokoriti ukazom Marxovega generalnega sveta. Pri shodu v Haagu (dne 2.—7. kimavca l. 1872.) se je popolnoma razbila. Belgijci so se ločili od Marxa in so se (dne 1. in 2. rožnika l. 1873.) v Gohyssart-Jumetu samostojno organizovali. Nadeli so si ime: „internacijonalna delavska zveza.“

Ko je l. 1873. prenehalo izhajati njeno glasilo „L'Internationale“, se je ustanovilo novo z naslovom „Mirabeau“. Za vzgled njegovega protiverskega in revolucijskega značaja navajamo par njegovih stavkov. Bogo-

kletno pravi¹: „Idea ‚Bog‘ je nemoralna, ker je absolutno proti vsakemu napredku.“ Revolucijo hvali²: „Revolucija je sveta dolžnost, ki počiva na vsakem zatiranem ljudstvu. Revolucija je neizprosno in nezmotljivo orožje, s katerim so si naši očetje, sužnji, reveži vsake dobe pridobili pravico in popolno zadoščenje za tiranstva in vsakovrstne grozovitosti, ki so jih poniževale.“ — „Delavci se moramo organizovati in ozko se skleniti, da bomo močni in jedini ob dnevu maščevanja in da vsak uporablja po svojih močeh vsa sredstva, ki se mu zdé dobra za bližnji boj med izkoriščevalci in izkoriščevanimi. Tovariši, ko napoči ta dan, se bomo spominjali tega, kar so trpeli naši tovariši v Parizu, na Španskem, Laškem, s kratka na celem svetu za svoje ideje, ki so naše, in ta dan povračujmo pravično: oko za oko, zob za zob! Vedno se je rabil ogenj, meč, strup, vrv in petrolej. Torej, tovariši, delajmo ravno tako! Napravimo ‚tabula rasa‘ s to črvivo družbo, kateri je naša revščina in naša najpopolnejša nevednost za temelj. Potem, sodrugi, ko se konča ta boj, si ustanovimo kot zmagovavci novo družbo, utemeljeno na delu in pravičnosti.“³

Belgijska socijalna demokracija ima vsako leto svoj shod. Število njenih pristašev je močno narastlo. Poleg tega, da je vedno gojila strast slojnega sovraštva med njimi, pa ni pozabila na praktiško delovanje; ustanovila je mnogo proizvajalnih zadrug, konsumnih društev, pomožnih društev in zavarovalnic. V tem oziru je najboljše organizovana. Po pravici pravi Vandervelde o nji⁴: „Socijalna demokracija v Belgiji ni le politiška stranka; država v državi je, kolektivski zametek sredi kapitališke družbe.“⁵

Okrajnih federacij ima 26. Vsaka izmed njih si je ustanovila celo vrsto gospodarskih

podjetij v delavsko korist. O genški piše Varlez¹: „Genška federacija ima več naprav, ki na to merijo, da zadosté vsem delavčevim potrebam; vse strani njegovega socijalnega delovanja družijo v svojem okrožju in ustvarjajo socijalski svet v malem, kjer dobiva vsak član, kar ga zanima ali kar mu koristi.“ Delavska družina, ki pripada k socijalno-demokratski stranki in ki zasluži po 25 do 30 frankov na teden, plačuje federaciji vsak teden te-le doneske:

Za časopis	0·14 fr.
„ vzajemno podporno zadrugo v slučaju bolezni ali nezgode (mutualité)	0·30 „
„ življenjsko zavarovanje .	0·05 „
„ člane svoje družine . . .	0·10 „
„ invalidni zaklad	0·02 „
„ strokovno društvo	0·20 „
„ klub svojega mestnega oddelka	0·05 „
„ drugo društvo	0·05 „
„ knjižice in knjige	0·10 „
„ deset hlebov	3·55 „
„ zabavo in veselice	1·00 „
„ vse druge stroške (kolonijalno blago, obleko, kurjavo, svečavo)	10·00 „
Skupaj	15·56 fr.

Koncem vsakega leta dobi povprek 75 frankov v nakaznicah na blago iz društvenih prodajalnic. Krog 1000 družin je v Gentu, ki tako donajajo nad polovico svojega zaslužka v federacijo.

Podobne ustanove so tudi po drugih belgijskih federacijah. Vandervelde opisuje razmere v Bruselju tako-le²:

„Vzemimo n. pr. kakega peka ali raznašavca kruha iz ‚ljudske hiše‘ (Maison du peuple) v Bruselju: kot sodeležnik pri zadruzi se udeležuje po razmerju tega, kar porabi, dobička; kot proizvajavec dela vsak

Nr. 1. — Müller: Le Vorruit et l'organisation socialiste en Belgique. Musée Social. Nr. 20, 1897. — Halévy Les maisons du peuple en Belgique. Revue de Paris. Juin 1899.

¹ Musée Social., št. 1.

² O. c. str. 20.

¹ Dne 7. vel. srpana l. 1874.

² Dne 3. vel. travna l. 1874.

³ Dne 5. mal. srpana l. 1874.

⁴ Die innere Organisation der belgischen Arbeiterpartei. N. Z. 1899, str. 19.

⁵ Prim: Dextrée et Vandervelde: Le socialisme en Belgique. Paris, Giard et Brière 1898. L. Varlez: La fédération ouvrière gentoise. Musée Social. 1899,

dan v svoji pekariji po osem ur in dobi zato pet frankov plače (plus $2\frac{1}{2}\%$ deleža pri dobičku); kot konsument kupuje v svojih skladiščih svoj kruh, svoje meso in svoje kolonijalno blago, svoje mleko in surovo maslo — iz socijalske mlekarne v Herfelingu —, svojo obleko od klobuka do čevljev, svoj premog, svoj tobak, svoje knjige, svoje časopise. Z jedno besedo: vse, kar zasluži, pride od stranke; vse kar potroši — izvemši najemnino, davke in manjše nakupe pod roko —, gre k stranki; vse, kar

demokratje velik lastni dom, „ljudsko hišo“, ki je središče vsi politički in gospodarski organizaciji. Ta dom jih zbira, jim daje pouka, zabave in skrbi za njihove gospodarske potrebe. Ta dom jih tudi trga od cerkve, radi tega ga imenujejo socijalsko cerkev.

Casopise ima belgijska socijalno-demokratska stranka te-le: Dnevnik: „Le Peuple“, „L'Echo du Peuple“, „De Vorruit“, „De Werker“ in tednik „Le Laboureur“. Do mala po 100.000 izvodov izdajajo dnevnik vsak dan med ljudstvo.

Ireg v Slavoniji.

Fot. I. Singer.

stori, od dnevnega dela do agitacije ob nedeljah, se godi za stranko.

Tako se ustvarja v vsakem naših industrijskih središč življenje, ki je skoro popolnoma odtrgano od vpliva kapitalistične okolice in sredi njega četa prvobornikov, ki so do mozga napolnjeni s socializmom; in krog njih se zbira na tisoče delavcev, ki so sicer v službi pri kapitalistični produkciji, ki se pa kot konsumentje in člani strokovnih in združenih društev udeležujejo delovanja delavske stranke.“

Velika moč belgijske socialne demokracije se iz teh podatkov razvidi sama po sebi. Kjerkoli je le mogoče, si postavijo socialni

Kakor smo že rekli, je cela stranka organizovana tako-le: Na čelu ji stoji strankarsko vodstvo ali glavni odbor, ki ima skrbeti za to, da se vzdržuje program, izpolnjujejo sklepi strankarskih shodov in sklepa o skupnih zadevah. V ta odbor spadajo 1. socialistični poslanci, 2. devet članov, izvoljenih pri strankarskem shodu izmed bruseljskih članov, 3. zastopniki posamnih federacij. Za skupne stroške plačuje vsak socialni demokrat po 10 cts. na leto; vrh tega je moral do l. 1898. plačevati vsak poslanec po tisoč frankov na leto od svojih dijet. Sedaj se je pa sklenilo, da dobi glavni odbor preostanke od tobačnih tvornic svoje stranke. (Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Piše *dr. Ivan Ev. Krek.*)

(Dalje.)

Okrajne federacije združujejo vse socijalistične organizacije svojega okraja in so precej samostojne. Kjer je veliko obrtno življenje bolj razvito, je seveda tudi federacija krepkejša in mnogovrstnejša. Federacija namreč ne veže posamnih socijalistov, marveč samo razna društva in zadruge. Splošno jih lahko delimo v pet vrst:

1. Produktivne zadruge ali kooperative, kot jim pravijo. Lassalleova ideja se v njih uresničuje. Delavci ustanavljajo vsakovrstna skupna podjetja: mlekarne, pekarnice, predilnice, tvornice za sukno, strojarije, tiskarne, skladišča, prodajalnice. V jedri ali več 'ljudskih hišah' imajo ta podjetja svoj sedež. Delavci so si priborili najpreje večje plače, in denar, ki si ga morejo privarčevati, nalagajo v takih zadrugah. Splošno moramo reči, da kooperative dobro uspevajo. Sem pa tje res katera propade, toda od l. 1898., ko se je ustanovila zanje posebna zveza, ni to več lahko mogoče. Če gre kakoli kooperativi slabo, ji pomagajo druge s tem, da ji posodijo potrebno vsoto ali da ji pošljejo večšega moža, ki jo iznova uredi. Bilance so večinoma zelo ugodne.

Za stranko so te zadruge ogromnega pomena. V njihovih 'ljudskih hišah' imajo vsa druga socijalistična društva svoj dom; kurjavo in svečavo jim preskrbljujejo navadno brezplačno. Iz dobička se zbirajo zakladi, s katerimi se vzdržuje agitacija, podpirajo stavke, pokrivajo primanjkljaji pri časopisih, krepé podporna društva. Brez kooperativ bi vsa druga socijalistična organizacija zastajala; v mnogih krajih tudi popolnoma zaspala.

Kdor dvomi, da bi bilo mogoče tudi revnejšemu ljudstvu s skupnim sodelovanjem ustanavljati večja gospodarska podjetja, naj proučuje belgijske socijalistične kooperative; potem bo ozdravljen. Če zmorejo socijalni

demokratje, ki jih veže samo strankarska zavest, toliko velikih ustanov in sicer v Belgiji, kjer je industrija tako bogato razvita, kakor nikjer drugje na evropski celini, in je kapitalistom neprimerno več denarja na razpolago, nego v Nemčiji ali celo pri nas, potem so take zadruge tem ložje tam, kjer je le malo prilike za kapitalistično konkurenco, tem bolj, če ne združuje zadružnikov strankarska strast, temveč čista krščanska ljubezen.

2. Strokovna društva. Ta so ustanovljena v obrambo delavskih pravic za posamezne stroke. Pametno so se osnovala; zato imajo tudi mnogo vpliva. Najpreje so se ustanovila strokovna društva pri posamnih podjetjih; ta društva imajo v svojega okraja federaciji zvezo; šele nedavno so se združila v celi Belgiji in si ustvarila osrednjo zvezo. Pretežna moč strokovnih društev je pač vedno v krajevnih organizacijah. Centralistična uredba jim je v kvar. Le potem, ko so se krajevna društva okrepila, ko so pri posamnih podjetjih združila večino delavcev v svoji sredi, more šele uspešno delovati zveza. Tega načela so se držali belgijski socijalni demokratje in njihovi uspehi kažejo, da so pravo zadeli.

3. Podporna društva. Ta obsegajo vse vrste podpor in zavarovanja. Svoje ude podpirajo v bolezni; ko obnemorejo, jim dajejo letno preskrbnino; ob nezgodah skrbé zanje; če so brez dela, jim delé pomoč. Pri njih se zavaruje delavec za življenje; tam zagotovi podporo tudi ženi in otrokom, ako umrje. Dobro vplivajo taka društva že zaradi tega, ker uče in nekako npravno silijo delavce k varčnosti. Saj je njihovo bistvo v tem, da s skupnim varčevanjem skrbé za čas potrebe.

4. Politiška društva organizujejo delavce za politiške boje. S shodi, knjižni-

cam, izdajanjem poljudnih spisov širijo političko zavest v svojem zmislu med ljudstvo. Ob volitvah vodijo vso agitacijo. Belgijski zakon ne zabranja zvez političkim društvom; zato so ta društva organiški deli okrajnih federacij.

5. Društva za pouk in zabavo so mnogovrstna.

Poučni klubi združujejo bolj nadarjene delavce, da se skupno učé raznih ved: jezikov, naravoslovja, zgodovine, zemljepisja, matematike, pravnštva, pa tudi stvari, ki jih rabijo pri svojem delu ali pri socijaliških gospodarskih podjetjih: risanja, tehnike,

tega zavoda najmanj 20.000 frankov. V ta namen se že nekaj časa pobirajo prostovoljni darovi in doneski od kooperativ in socijaliških poslancev in občinskih odbornikov.

S 14. letom, po dovršeni ljudski šoli, se bo sprejel otrok v to učilnico, kjer ostane štiri leta. Po štiri ure na dan se bo vadil v ročnem delu na lesu in železu v delavnicah; učil se bo poleg tega risanja in praktičkih del v mehaniki, fiziki, kemiji. Prva tri leta se bo učil vsak letnik skupno. V četrtem letu se bodo pa ločili gojenci za posamne stroke. Za izdelke, ki imajo kako vrednost, bo dobil gojenec plačilo.

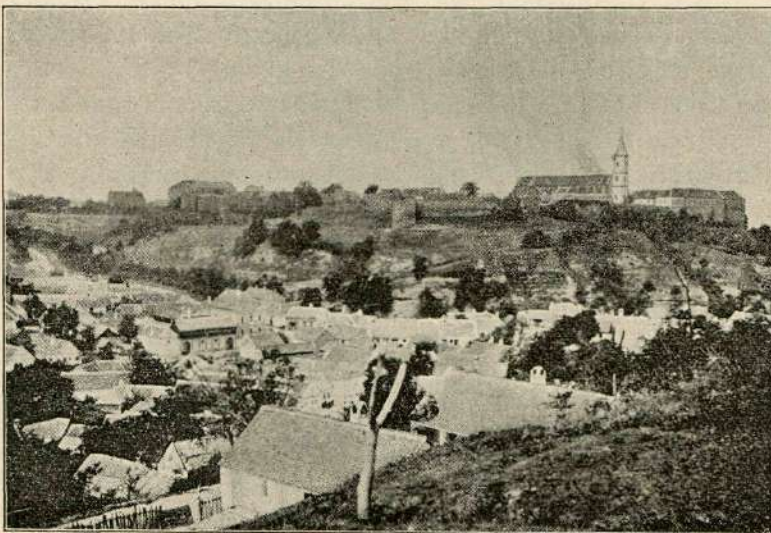
Pouku služijo tudi ljudska predavanja. O posamnih tvarinah se prireja po posamnih krajih toliko predavanj, da se dotična tvarina poljudno obdela. Imenujejo se „Extension Universitaire“ (ljudska vseučiliščna predavanja bi jim morda rekli po naše).

Umetelniška društva združujejo kiparje, slikarje, leposlovce in stavbenike v socijališkem duhu.

Otroška društva. Ko pričinja otrok hoditi v šolo, ga že priklopi nase socijališka organizacija. V zvezi z „ljudskimi domovi“ so igra-

lišča za otroke. Sodrugi pošiljajo svojo decotje, da se že v najnežnejši mladosti navaditika s celim socijališkim organizmom in se tako popolnoma nasrče njegovega duha. Ko nekoliko doraste, vstopi v svoje otroško društvo, kjer ostane do 14. ali 15. leta.

Garde. Iz otroškega društva prestopi deček v tako zvane garde. V teh se teoretiški in praktički vadijo v socijalizmu. Iz teh gard se ustanavljajo razna telovadska društva, govorniške šole, kolesarske družbe. Vse je tako umerjeno, da se pripravljajo mladeniči za agitacijo. Kolesarji združujejo s svojimi izleti vedno tudi agitatorske namene. Ob času volitev so izredno velikega

Ilok v Slavoniji.

knjigovodstva, trgovstva. Dne 9. vinotoka 1. 1900 se otvori poseben zavod v ta namen z imenom „Institut industriel“. V njem hočejo izobraziti mlade delavce, da bodo mogli dospeti do prvih mest med delavstvom, postati delovodje, risarji, tehniški uslužbenci in v posamnih slučajih, če napravijo potrebne izpite, tudi inženirji. Zraven se vzgojé ondukaj upravni uradniki in poslovodje za delavske organizacije.

Da se osnuje ta obrtna učilnica, se je ustanovila posebna zadruga, katera šteje dvanajst članov in sicer šest profesorjev in šest zastopnikov socijaliških organizacij. Vsako leto se bo potrebovalo za vzdrževanje

pomena. Resnost socijališkega gibanja v Belgiji se kaže posebno v tem, da se mladeniči vadijo tudi varčnega, treznega življenja. Med mladimi gardami se je ustanovilo več antialkoholiških zvez. Že v zgodnji mladosti se jih mnogo zaveže, da se hočejo varovati upijanljivih pijač. To je neizmerne vpliva za socijališko stranko. Mladeniči, ki so se odrekli alkoholu, so pridni in se radi učé; svoj prosti čas porabljajo za izobrazbo. Socijalisti se torej resno in marljivo oprijemljejo svojega dela in so nam v tem lahko bodrilen vzgled.

strokovno temeljit, pospešuje tudi razvoj industrije; s tem pa tudi koristi samemu sebi. Poudarjati pa moramo, da to živahno gibanje med belgijskimi socijalisti drami krepko premišljeno delovanje katoliških socijalnih organizovavcev, dasi precej pozno. Krščanski socijalizem je prišel s Francoskega v Belgijo: Grof de Mun, Marquis La Tour-du-Pin, de Pascal, de Segur-Lamoignon, Ch. Antoine so gojili zanimanje za delavsko vprašanje tudi v Belgiji in tekmovanje s katoliškim delovanjem je dalo socijalnim demokratom novih

Mitrovica v Slavoniji.

Fot. I. Singer.

Zabavna društva gojé gledališke predstave, godbo, petje. Ob socijaliških slovesnostih nastopajo dobro izučeni godci; socijalna demokracija nastopa vsled tega ob svojih sprevedih tudi na zunaj z velikim sijajem.

Podrobno smo opisali obliko belgijske socijalno-demokratske organizacije, ker se more od nje mnogo naučiti prijatelj in sovražnik. Kolikor more, uresničuje načelo, da je umstveni in gospodarski napredek najboljšé varstvo delavskega stanú in njegovo najmočnejše orožje. Če je delavec izobražen,

močij. Žal, da so med veljavnimi katoliškimi možmi v gospodarskem oziru veljala in deloma še veljajo manchesterska liberalna načela; ta seveda mnogo zavirajo zdravo socijalno preosnovo. Dosedaj je sicer katoliška stranka v državi še vedno v večini: priznavamo pa, da socijalna demokracija stalno napreduje. Pri volitvah v zbornico in senat je bilo 1896. leta izvoljenih 29 socijaliških poslancev; l. 1900., meseca vel. travna, pa 33.

Med kmetiškim ljudstvom ne more socijalna demokracija kaj napredovati. Brani ji

pred vsem krepka kmetiška zveza „Boerenbond belge“¹, ki izvrstno deluje za kmečko organizacijo.

Župnik Mellaerts je prvi v svoji župniji Goos Saint-Alphonse ustanovil kmetiško zadrugo pod imenom Boerengilde po vzoru nemških zadrug. Postavil jo je pod varstvo sv. Izidorja. Flamski časopisi so jeli pisati o njej, in kmalu se je vzbudilo po celi Belgiji veliko zanimanje zanjo. M. Helleputte, navdušeni zagovornik združništva, in M. Schollaert sta z besedo in pismom razširjala združno idejo med kmeti. Dne 20. mal. srpana l. 1890. se je sešel velik kmetiški shod v Lovanju in tam se je ustanovil Boerenbond. Ker je njegovo delovanje zelo poučno, podajemo ob kratkem po navedeni knjigi njegov opis.

Najpreje skrbi za versko in нравno vzgojo svojih udov. Udje se vsprejemajo slovesno v krajevne zadruge „gilde“ in morajo obljubiti pri vsprejemu, da bodo dobri kristijanje in dobri župljani; vsak mesec imajo združniki večinoma povsod tudi svoj cerkveni shod. Slovesno se praznuje povsodi praznik njihovega zavetnika sv. Izidorja. Domači župnik je že sam po sebi član združnega odbora.

Za pouk se trudi Boerenbond s tem, da izdaja strokovni kmetiški list „Boer le Paysan“, prireja kmetiška predavanja, ustanavlja poljedelske poskuševalnice; vsaka zadruga ima mesečni sestanek, kjer se razpravljajo tudi strokovne stvari, in končno ima svojo osrednjo pisarno, kjer si lahko vsak član išče sveta in pomoči v kmetijskih stvareh.

Kmetijske potrebščine kupuje zveza skupno. Posamne gilde naročajo po zvezi semen, gnojil, klaje, strojev in jih tako dobivajo mnogo ceneje. Cene so znatno padle brž, ko se je ustanovila zveza. Vrh tega so kmetje pri nakupovanju zavarovani proti ponarejevanju, ker se blago preje kemijsko preišče, predno se kupi. Zveza dobiva vedno več naročil. Leta 1896. so se naročila pri zvezi za gnojila podvojila in za klajo poče-

¹ Sim. Deploige: Le Boerenbond belge. Louvain, 1897.

tvorila v primeri s prejšnjim letom. Kmetje prodajajo tudi svoje pridelke skupno po svojih gildah in po zvezi. Ustanovili so že več združnih mlekarn in destilarij.

Zveza goji dalje vzajemno zavarovanje za živino in proti ognju; v več gildah so se osnovala tudi bolniške blagajne.

Župnik Mellaerts se posebno trudi, da širi raiffeisenovke po Belgiji. L. 1897. jih je bilo že 94, ki so vse izvrstno uspevale. V njihovo podporo se je ustanovila osrednja blagajna. Boerenbond ima nastavljenega posebnega nadzornika, da jih pregleduje in popravlja, kjer najde kaj pomanjkljivega.

Boerenbond skrbi tudi, da se njegovi člani potegujejo za zboljšanje kmetiškega zakonodajstva na temelju točno izdelanega agrarnega programa. S svojo agitacijo je že dosegel, da se je uvedla carina na oves in surovo maslo, da se je zvišalo povračilo za pobito živino ob slučaju kuge in da se je dosegla podpora za raiffeisenovke.

Končni namen mu je doseči avtonomno, javnopravno stanovsko organizacijo kmetiškega stanu v tistem zmislu, kakor jo že dolgo zahtevamo tudi v Avstriji in kakor je sedaj že v tretje predložena državnemu zboru v predlogi zakona o kmetijskih zadrugah.

Da si je osvojil Boerenbond trdna tla med belgijskimi kmeti, nam najbolje priča število njegovih članov. Po šestih letih je štel 19.000 kmetiških rodbin združenih v 300 krajevnih zadrugah (gildah).

„Kmetje“, pravi Deploige, „govoré s ponosom o Boerenbondu, svoji moči in svojem upanju. Ljubijo ga in ga znajo braniti, ker jim je vrnil čast njihovega stanú, ker jim je ohranil krepki pogum njihove katoliške vere. Zvrševanju socijališkega programa se bo ustavljal nepremagljivo. Sezidal bo neprodirljivo trdnjavo proti divjim napadom socijalne revolucije. Vsi tisti so ž njim, ki hočejo svobodno zemljo, priznanje zasebni lasti in čast religiji.“

Gotovo je, da nobena druga sila ne more tako uspešno vstavljati socijalne demokracije, kakor po stanovski organizaciji нравno

utrjeni in gmotno rešeni kmetiški stan. Zato smo popisu belgijske socijalne demokracije pridejali sliko krščanske kmetiške organizacije. Socijalnemu delovanju revolucijske stranke se moremo ustavljati le s socijalnim delovanjem v krščanskem zmislu. Delu postavimo nasproti delo; potem se nam ni bati! Tega nas živo uči tudi zgodovina belgijske socijalne demokracije! Njeni uspehi pričujejo, da so katoličani v socijalnem oziru predolgo dremali; za kmetiško organizacijo so se še dosti zgodaj jeli brigati, a delavske so zanemarjali, dokler ni izšla Leona XIII. okrožnica o delavskem vprašanju (dne 15. vel. travna l. 1891). Tedaj se je šele začelo nekaj daniti. Počasi se je ustanavljala nova stranka krščanskih demokratov s tem namenom, da dovrši v dejanju, kar priporoča papež. Jeli so osnovati delavska strokovna društva po vzgledu angleških delavskih zvez. Abbé Potier je ustanovil družbo „delavskih kapelanov“, ki se vsi posvečujejo samo skrbi za delavske dušne in gmotne blaginje. Polagoma se je osnovalo veliko število raznih društev v zmislu krščanskih demokratov (l. 1898. jih je bilo nad 300), in vsa ta društva so se spojila v demokratsko zvezo (Ligue démocratique belge). Bilo je izprva mnogo težav. Bogati katoličani, še polni liberalnih gospodarskih načel, so se ustavljali novemu gibanju, kar so mogli: a vnema za delavski stan je zmagala, in po malem so se začele odpirati oči tudi do tedaj v socijalnem oziru slepim ljudem. Velikega pomena je bil v tem

oziru nagovor Leona XIII. belgijskim romarjem dné 23. mal. travna l. 1898. Opo-minjal jih je, naj se držé načel, ki jih izraža njegova okrožnica, naj vestno spoštujejo avtoriteto škofov in jih pozivljaj k edincsti. Od takrat se je mnogo zboljšalo. Tudi bogatejši in vplivnejši katoličani kažejo sedaj več uma za socijalno preosnovo. Kdor se je preje pečal z delavci, jih združeval in se ž njimi potezal za boljše delavske razmere, so ga brž razkričali, da je socijalist, da hujska ljudstvo in po nepotrebnem seje nemir. Niso pa hoteli videti, kako ogromno četo je zbrala krog sebe socijalna demokracija in koliko tisoč delavcev je odvrnila od cerkve, od Boga in jih napolnila z sovraštvom do vse druge družbe.

V zanimivi knjižici „Pred rajskimi vrati“ opisuje M. André¹ značilno mišljenje takih belgijskih katoliških veljakov:

Pred nebesa pride bivši katoliški belgijski poslanec. Sv. Peter ga začne izpraševati, koliko se je pripravljaj za svoj poslanski posel, in mu v pogovoru dokazuje, kako napačno je to, da se ni nič brigaj za socijalno vprašanje in nič potezal za zakonite preosnove v korist nižjim stanovom. Zaradi njegove omejenosti ga je poslal za toliko časa v vice, dokler se ne uveljavijo dobri socijalni zakoni, ki bi jih bil moral on predlagati ali pospeševati. — Lep nauk!

(Dalje.)

¹ A la porte du Paradis. Bruxelles. Société belge de librairie; poglavje 14.

V logu.

I.

Virček na livadi,
o senčni, tihi gaj,
radostno v krilo tvoje
povračam se nazaj.

Pozdravljam te pristrčno!
O, da te vidim spet!
Moj virček na livadi,
moj tihi gozdni svet!

Ljudmila.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Socijalizem na Ruskem. Kamorkoli so zmagonosno stopila kopita Napoleonovih konjиков, tam so se tudi odprla vrata idejam francoske revolucije. Z Napoleona I. zmagami se je pričela na evropski celini

Janez Gutenberg.

borba za politiško svobodo in ž njo vred se je tudi vzbujal socijalizem. Veliki Korz je sicer padel, a sledi njegovih zmag so ostale; njegove krvave poti po Evropi imajo v silnem liberalnem gibanju, v njegovih revolucijah in v popolnih izpremembah državnih vladalnih oblik trajne spominke. Vse krščanske evropske države jih poznajo; samo Rusija ne, ker je ravno ruska zemlja in njeno ljudstvo v lepi zvezi siloma zavrnila predrznega Francoza in s tem tudi zaprla svoje meje njegovim idejam.

Ruska zmaga nad Napoleonom je utrdila, ali pravzaprav vzbudila zaupanje v carjevo samodržstvo, in čim bolj se je v drugi Evropi bila borba za politiško svobodo, tem krepkeje se je v Rusiji dvigal absolutizem. Nikolaj I. je bil celo življenje najsijajnejši izraz mržnje proti gnilemu zapadu in nepremagljive ruske samozavesti. Njegov sin Aleksander II. in vnuk Aleksander III. sta v tem oziru hodila po njegovih stopinjah.

Ravno tako mišljenje je navdajalo tudi vodilne ruske izobražence; zato pa vidimo, da ob vstopu v 20. vek Rusija še vedno vzdržuje svojo vladavino. Socijalni demokratje dobro vedó, da že bivanje take države v Evropi močno zadržuje njihov razvoj tem bolj, ker ima po prostranosti in legi, pa tudi po notranjem razvitku ogromen vpliv na vse druge. Zato tudi neprestano, s posebno silo zabavljajo Rusiji in se trudijo, da bi si v njeni sredi dobili zaveznikov.

Splošno javno mnenje je še danes na Ruskem odločno nasprotno socijalizmu. Še liberalno gibanje s svojim glasilom „Ruskiya vjedomosti“ ne more toliko napredovati, da bi si priborilo znaten vpliv v javnosti; tem slabše se godi socijalizmu. S tem pa ne trdimo, da nima ruska država nobenih socijalistov, ali da bo mogoče za trajno brez čvrstih družabnih preosnov zatirati njihov razvoj in njihovo moč. Divja oblika nihilizma, v kateri se je najpreje pojavil ruski socijalizem, je zahtevala obilo žrtev. Že o Nikolaju I. se trdi, da je umrl za strupom. Aleksandra II. žalostna smrt je znana; nihilisti so mu vrgli bombo pod voz, in še tisti dan je umrl v groznih mukah. O Aleksandru III. se tudi govori, da si je nakopal bolezen na ledvicah, zaradi katere je umrl, pri železniški nesreči na Borkah in da je bila ta nesreča delo ruskih revolucijcev.¹

¹ Pr. Boljezn' i smert' Aleksandra III. Pravdivja zamjetki. London 1900 str. 7. V ti knjižici, iz-

Koliko žrtev je padlo pod rabljevo roko; koliko nadarjenih mož in žen še hira v mrzli Sibiriji vsled socijaliških teženj! Razmerno neznatno je socijališko gibanje na Ruskem; po številu članov in po raznolikosti v organizaciji in delovanju je daleč presegajo socijalci v drugih evropskih državah; a po svoji krvavi zgodovini je prvo.

Idejam ne more zapreti poti nobena policijska sila. V prvi polovici našega veka se je mnogo ruskih mladeničev šolalo na tujem, zlasti v Nemčiji. Hegelovo modroslovje je postalo evanglij velikemu delu ruskih iz-

novih idej in organizovali zanje posebne stranke. Našli so se.

Prvega imenujemo Aleksandra H e r c e n a. Ta mož se je rodil l. 1812. v Moskvi; tam je tudi študiral. Na vseučilišču je zbral krog sebe več dijakov, ki so s posebno vnemo proučavali francoske socijališke pisatelje. Njemu je zlasti prijatelj St. Simon. Vlada je zasledila njihovo zvezo, in Hercen je bil kot najnevarnejši med njimi pregnan najprej v Perm in potem v Vjatko l. 1835., od koder se je smel šele za več let vrniti v Moskvo. Tu je nadaljeval svoje študije fran-

Nadvojvoda Franc Ferdinand,

kneginja S. Hohenberg (grofica Chotek)
poročena dne 1. mal. srpana l. 1900. v Zakopih.

obražencev. Če se ga niso učili na licu mesta, so jim ga pa podajali tuji učitelji, ki so jih trumoma klicale boljše rodbine v državo. Tudi francoski predrevolucijski pisatelji: Rousseau, Diderot itd. so podajali v izobilju nezdrave dušne hrane. Tako se je polagoma pripravljala pot novemu gibanju. Trebalo je le še mož, ki so smelo stopili pred rusko družbo s samostalnimi sestavi

dani od ruskih izgnancev v Londonu, se s socijališko - revolucijskega stališča presoja življenje in delovanje imenovanega carja in seveda tudi najkrepkejše obsoja.

coskih socijalistov. L. 1847. je izdal prvo večje delo roman „Kdo je kriv?“, ki se je bliskoma razširil po celi Rusiji in neizmerno vplival vsled krasnega, bujnega sloga in svojih radikalnih idej. Sam je pa spoznal, da ni več varno zanj doma; priskrbel si je potni list in za vedno zapustil domovino. Izprva je živel v Parizu, potem v Londonu. Tu je jel izdajati v svojem materinem jeziku časnik „Kolokol“ (Zvon), ki je brezozirno šibal napake ruskih veljakov in širil socijališke ideje. Brali so ga vsi, ki so se zanimali za javna vprašanja, od carja do pi-

sarja in bali so se ga. List je imel tajne dopisnike v vseh vrstah ruske družbe; zato je razkrival državne skrivnosti, katerih ruska javnost niti ni slutila; česar vsa policijska zvitost ni mogla razkriti, se je čitalo črno na belem v „Kolokolu“, zato pa ni čuda, da je zadostoval jeden članek v tem listu in dotle najveljavnejšemu možu se je vzela njegova veljava; mnogo zločinov, ki bi se bili sicer zamolčali, se je tako zvedelo in kaznovalo.

Širitelj socijalskih nazorov je bil „Kolokol“ za ruske razmere kakor nalašč. Dokazoval je namreč, da je socijalsko-komuniška ideja, ki se zdi Evropi nova, v Rusiji že izdavnja dejanski v navadi in da se bo morala vsa ostarela Evropa tudi v tem oziru učiti od Rusije. Tu je namreč v skupnem občinskem posestvu v veljavi komunizem, po čigar vzgledu se bo dal uresničiti tudi drugodi.

Ta ruski komunizem je ob kratkem tak-le:¹

Zemljišče je v Rusiji skupno; majhnih posamnih lastnikov ni. Kjer so bili kmetje svobodni, je imela vedno lastninsko pravico nad zemljiščem občina; kjer pa niso bili svobodni, pa grajščaki ali država, vendar pa tako, da je nekaj sveta nujno se izročalo po trdnem redu kmetom v lastno obdelovanje. — Posamne kmetiške rodbine imajo samo hišo, vrt in dvorišče v svoji lasti; gozd, paša, ribištvo in lov je po skupnem svetu vsakemu domačinu odprto. Njive so pa razdeljene, a ne za stalno. Vse zemljišče, kolikor ga služi poljedelstvu, se razdeli po rodovitnosti v oddelke in ti oddelki se parcelirajo v toliko enakih parcel, kolikor je strank, katerim se mora svet razdeliti. Deli se po državnih posestvih tako, da na vsako „moško dušo“ pride po jedna parcela, drugodi pa na vsako samostalno rodbino. Delež, kateremu je deležnik umrl, pripade občini. Delitev parcel med posamnike se godi po srečkanju različno, vsakih 6, 12, tudi 15 let. Pregled cele razdelitve je pa na redke čase. O vseh skupnih zadevah določuje ob-

činski zbor, kjer imajo vsi dorastli možaki besedo in glas. V marsičem je ta ruska občinska last („mir“) zelo koristna. Kmetje ne obubožavajo; preskrbljeno je že samo po sebi za stare ljudi; v občini vlada nekaka popolna enakost. Ima pa tudi svoje težave. Pijanci in lenuhi delajo občinam veliko preglavice, ker zanemarjajo obdelovanje svojih parcel in s tem škodujejo celi občini. Določene so sicer hude kazni, zlasti s palico, a često jih je težko rabiti. Druga sitnost je pa ta, ker ima kmet po tem sestavu jako malo svobode. Predno kak občinski član sme zapustiti svojo občino, so dolge obravnave; potni listi se dobé le težko.

To zanimivo obliko poljedelskega komunizma je Hercen prvi jel tolmačiti ruskemu svetu na temelju novih zapadno-evropskih socijalskih idej. Ob tem je prišel do zaključka, da je Rusija v svoji kmetiški organizaciji ohranila tisto silo, ki bo rešila Evropo. Samo politiške svobode je treba Rusiji; krog nje se zberó neruski slovanski narodi, da vržejo sedanji red v Evropi. Osnuje se velika evropska federativna republika s komuniškimi načeli po ruskega agrarnega komunizma vzoru; vodila jo bodo z Rusijo združena slovanska plemena.

Ta panslavizem, združen z demokratskimi in socijalskimi idejami, je imel veliko vpliva na ruske bravece. Članki, ki so pisali do mala v vsaki številki „Kolokola“ o njem, so bili pisani v blesteče krasnem jeziku, polnem vznesenosti in duhovitih vzgledov in primer. Hercen je sicer ostro šibal napake višjih stanov, a v nekakšno dostojni, plemeniti obliki. Ne more se mu reči, da bi bil on naravnost zaplodil gibanje, ki se je pokazalo pod imenom komunizma na Ruskem; pripravljal je le pot svojemu drugu, mnogo strastnejšemu M. Bakuninu.

Hercenovo ime je splošno v Rusiji slovelo le do l. 1863. Takrat se je v svojem listu potegnil o priliki poljske vstaje za Poljake, in to mu je pokopalo veljavo. Ruska samozavest je bila v ogromni večini ruske javnosti tako silna, da so se z zaničevanjem obrnili od moža, ki zagovarja ruske sovraž-

¹ Kdor se kaj bolj zanimlje za to, naj čita v I. Sovrana „Črnih bukva kmečkega stanu“ odstavek o Rusiji.

nike. Z l. 1863. je padel vpliv „Kolokola“, in list, ki je preje tako rekoč vodil rusko javno mnenje, je potem ostal le še glasilo tajnih revolucijskih organizacij. Tudi socijalsko-vseslovanske ideje so pozaspavale;

Bakunin s svojimi pristaši jih je še vzdrževal. L. 1864. se je preselil Hercen v Genf, kjer je v zvezi z Ogarevom izdajal novi „Zvon“. Umrl je v Parizu dné 21. prosenca l. 1870. (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Jakob Ruda. Drama v treh dejanjih.¹ Spisal Ivan Cankar. Ljubljana 1900. Založil L. Schwentner. 12°. Str. 102. Cena 1 K 20 h, po pošti 1 K 30 h.

Veselo znamenje je za naše slovstvo, da se je pridno začelo obdelovati dramatično polje. Drama je vrhunec pesništva, da, po mislih nekaterih, vrhunec umetnosti sploh. Neoporečno pa je, da se v drami družijo vsa duševna moč slovstvene umetnosti in je torej velikega pomena za duševni razvoj naroda. V drami naj spoznava narod sam sebe, svoje vrline in svoje slabosti. Od krepkih značajev naj se uči kreposti, po slabih osebnostih naj se očišča napak. To je vzvišeni pomen drame, kakor ga je umeval že Aristotel.

Umevno je ob tem samo ob sebi, da se morajo predstavljati značaji, zajeti iz sredine svojega lastnega naroda, ne pa morebiti od vseh vetrov sveta. Vsak narod ima svojo posebitost v značaju in mišljenju, in ta posebitost se mora tudi v slovstvu razodevati, sicer ostane slovstvo narodu tuje, neumevno, brez vzgojevalne moči. To je potrebno že iz tega vzroka, ker so narodni značaji vedno tudi pesniku najbolj znani, in jih more torej najtočneje in najverneje risati. Seveda ni s tem rečeno, da bi se ne smel prikazati v slovenski drami kak inoroden značaj, a v prvi vrsti mora drama, kakor domače slovstvo sploh, stati na narodnih tleh. „Jakob Ruda“ nas v tem pogledu ne zadovoljuje posebno.

Vsebina te drame je na kratko ta-le: Jakob Ruda, veleposestnik in tovarnar, ki je s potratnim življenjem zapravil vse svoje imetje in prišel tako daleč, da bi se mu moralo vse prodati, izkuša se rešiti s tem, da svojo hčer Anico zaroči z bogatim trgovcem Brošem. Anica, ki je vedno še imela tiho ljubav do slikarja Dolinarja, očetu zaljubo privoli, dasi težko, posebno ker je bil Dolinar ravno prišel po dolgem času zopet iz tujine domov. Ruda pa se začne takoj sramovati tega, da bi hčer za denar omožil, in misleč, da je zanj smrt največja sreča, ker ga reši nemirne vesti (s svojo razkošnostjo je

¹ Mi bi rekli „činih“, ker dejanje je Handlung, čin je Act! — Pis.

bil zakrivil smrt svoje žene, ki je ni maral), in propada njegovega doma, gre v smrt in se pred zaroko utopi, Anica pa se oklene Dolinarja.

Predmet te drame je iz vsakdanjega življenja, ki nam neredko nudi takih žaloiger, kakor jo imamo naslikano tu. Da je pesnik segel ravno po tem predmetu, temu je menda vzrok sodobni realizem. Z neko doslednostjo se namreč v našem času išče in iztika vedno le po slabih straneh človeštva, češ, to tirja realizem. Za geslo je realistu pravilo: Riši svet tako, kakršen je!

Le malo se hočemo za svoj namen dotakniti tega predmeta. Ni treba za to mnogo dokazovanja, da realizem ne more biti zrcalo gole narave ali istine, temveč realizem zaznamuje v umetniškem pomenu le verjetnost predmeta, torej to, kar more biti.

Umetnost naj nas vodi v kraljestvo lepote: a nihče ne trdi, da je vse, kar je in biva, tudi estetično lepo. Ako torej govorimo o realizmu v umetnosti, je že iz tega jasno, da nam ne more pomenjati sploh gole istine, dejali bi, čiste fotografije, povzete po katerikoli prirodni stvari, ampak vse kaj drugega.

Če preudarimo bistvo umetnosti, vidimo, da ima to bistvo dvojno stran, duševno in čutno. Duh, misel, ki se v njej izraža, je njena idealna stran, a oblika, v kateri se nam razodeva, to je njena realna stran. Misel, ideja, naj si bo še tako lepa, vzvišena, ostane nekako prazna, v umetniškem oziru brez pomena, če ji ne damo čutnega izraza ali čutne oblike. A tudi to ni zadosti, ampak misel mora dobiti tak čutni izraz, da nam je umljiv, dosegljiv, dostopen, s kratka verjeten, t. j. takšen, da moremo vanj verjeti, se mu udati, se ga veseliti, ga uživati kakor neko istinitost ali realnost. Kjer te in take realnosti ni, tam tudi estetičnega užitka ni, kar se n. pr. vidi v romantiki, katero je vladala skoro sama domišljija.

Kdor bistvo umetnosti prav umeva, ta tudi realizma ne more drugače umevati kakor le kot ono čutno predstavljanje idej, v katero moremo verjeti, ki se zлага z zakoni narave in življenja, in nič več. Takšen realizem je seveda za umetnost bistven.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Drugi mož, ki smo ga že ob opisu anarhizma ob kratkem spoznali, ki je pa tu, ko govorimo o ruskem socijalizmu, še značilnejši nego Hercen, slove Mihael Bakunin. Tudi ta — ruski plemič in častnik — se je nasrkal socijalskih idej pri francoskih pisateljih. Kmalu je pričel zbirati krog sebe somišljenike in kovati z njimi revolucijske naklepe. To ga je spravilo v razne preiskave; da bi se ognil ruski policiji, je ubežal l. 1848. v zapadno Evropo in sicer najpreje v Šlezijo. V Vratislavi je vstopil v demokratsko stranko. Tistega leta se je tudi udeležil slovanskega shoda v Pragi. Že takrat sta se z Marxom jela grdo gledati. Marx ni mogel videti Slovanov. Pisali smo že v svojih pomenkih o tej stvari, a da se bo lože umeval njegov spor z Bakuninom, priobčujemo tu nekaj Marxovih izrekov iz l. 1849. in 1850.¹ O Čehih pravi tako-le: „Umirajoča češka narodnost je l. 1848. zadnjič poskusila zopet si pridobiti svojo življenjsko moč. Ta poskus se je ponesrečil in dokazal, da more Češko živeti le še kot del Nemčije, če bo tudi nekaj njegovih prebivavcev nekoliko stoletij govorilo jezik, ki ni nemški.“²

Slovani so se l. 1848. potegnili za Avstrijo. Zato jih napada Marx: „Češki in hrvaški panslavisti so delali naravnost v rusko korist; izdali so revolucijsko stvar zavoljo sence neke narodnosti.“³

O slovanskih jezikih piše tako-le: „Razni slovanski jeziki so ravno tako različni med seboj kakor angleščina, nemščina in švedščina.“⁴

O boju za narodni obstoj slovanskih rodov pravi: „Razdrobljeni ostanki mnogih narodov, katerih narodnost in politiška življenjska sila sta bili že izdavnata zadušeni in ki so bili torej tisoč let sem prisiljeni hoditi za mogočnejšim narodom, ki jih je bil premagal: te umirajoče narodnosti, Čehi, Korošci (ti smo po Marxu Slovenci. Op. p.), Dalmatinci itd. so poskušali splošno zmedo l. 1848. uporabiti za to, da bi obnovili tiste politiške razmere, ki so bile l. 800.“¹

Marx pravi, da so Nemci s svojo „telesno in umstveno silo“ premagali Slovane. Ponemčevanje se more po njegovem ustaviti šele, ko pride na mejo velikih, celotnih, nepotrlih narodov, ki so sposobni živeti samostalno narodno življenje, kakor so Madjari in nekoliko Poljaki; naravna in neizogibna usoda teh umirajočih narodov je, da se pusté razdrobiti in izsesati po svojih močnejših sosedih. — „To seveda ni prijetna prihodnjost za narodno častilakomnost panslavskih sanjačev, katerim se je posrečilo razgibati del Čehov in Jugoslovanov. Ali pa smejo pričakovati, da bo zgodovina za tisoč let nazadovala na ljubo nekaterim jetičnim družbam ljudij, ki imajo v vsakem delu zemlje, kjer prebivajo, Nemce poleg in krog sebe, ki že od pamtiveka nimajo za vse namene omike drugega jezika kakor nemški in ki nimajo niti prvih pogojev narodnega življenja, ne velikega števila ljudij, ne zaprtega ozemlja.“²

Svoje zaključke o nas strinja Marx v stavku: „Končali so se za sedaj in prav verjetno za vedno poskusi Slovanov v Nemčiji (sem šteje Čehi in Slovenci) pridobiti si samostalno narodno bivanje.“³

¹ Revolution und Kontre-Revolution. Iz angleščine prevel K. Kautsky. Stuttgart. I. H. W. Dietz. 1896.

² R. t. str. 62.

³ R. t. str. 63, 64.

⁴ R. t. str. 64.

¹ R. t. str. 98.

² R. t. str. 99.

³ R. t. str. 98.

Že tedaj, ko je Bakunin nastopil v zapadni Evropi, je vse kazalo, da bo Marx kmalu na čelu vsega socijališkega gibanja. Samo po sebi je umevno, da ni mogel mladi Rus mirno gledati, kako se pod plaščem socializma razširja veliko-nemška ideja. Javno se je večkrat uprl „nemškemu židu“, kakor je imenoval Marxa. Ta je pa tudi po svojem znanem predrznem načinu napadal Bakunina, češ da opravlja v nemški revolucijski stranki posle plačanega ruskega agenta. Da je ta očitek navadna laž, kaže najbolj to, da se je Bakunin tako vneto udeleževal revolucijskega gibanja, da so ga na Saksoskem in v Avstriji obsodili k smrti. Pomiloščenege so izročili Rusiji in tu so ga brž izgnali v Sibirijo l. 1856. Od ondod se mu je posrečilo ubežati preko Japonske v Ameriko in od tam v London l. 1861. V Londonu se je tesno zvezal s Hecenom in pridno sodeloval pri „Kolokolu“. Njegovi spisi so bili mnogo radikalnejši nego Hecenov. Odločno zahteva, da se mora uničiti monarhija, plemstvo in sploh ves obstoječi red s kakršnimi koli sredstvi. Sam se že l. 1862. imenuje anarhista, ki zametava vsako religijo, npravnost in državo. V prvi vrsti se hoče bojevati za osvobojenje ruskega ljudstva, med katero šteje samo kmete; zraven pa tudi „za poljsko svobodo, za svobodo in neodvisnost vseh Slovanov.“¹

Težko je dobiti iz Bakuninovih spisov kak pozitiven sestav. Prav za prav je samo revolucijec. In v tem oziru se sme po pravici imenovati oče ruskih nihilistov. Po njegovem vplivu se je na Ruskem množilo število takih mož, ki so zaprisegli boj vsej družbi. Ne morejo se imenovati stranka, saj nimajo nobenega določenega načrta; samo uničevanje jim je namen. „Združiti se v jedino vse uničujočo in nepremagljivo silo; v tem je vsa naša organizacija, vsa naša zarota in vse naše podjetje“, tako piše v svojem „revolucijskem katekizmu“ Bakunin.

Po večjih mestih so se ti izraziti revolucijci-nihilisti združevali v tajnih zvezah z različnimi imeni: „ruski vitezi“, „zveza za

javni blagor“, „peklo“, „organizacija“, „narodna volja“ itd. Ime je bila postranska stvar; če je pretela kaka nevarnost, so je brž izpremenili. Iz svojih tajnih zbirališč so kmalu stopili v javnost. L. 1864. so se po njihovem delovanju širili grozni požari po celi Rusiji, zlasti pa v večjih mestih. Na milijone premoženja se je uničilo; na tisoče ljudi je prišlo ob vse. V nekem tajnem oklicu pravijo: „Samo jedno nam še ostaja v našo rešitev, da podavimo svoje gospodarje kakor pse brez milosti in usmiljenja; do zadnjega jih moramo iztrebiti, njihova mesta požgati in deželo očistiti z ognjem. Njihova mesta so tako silno utrjena, da jih ne moremo drugače napasti, kakor da jim postavimo rdečega petelina na streho.“

Dne 16. malega travna l. 1866. je zvršil Harakozov prvi nihilistični napad na carja, ki se je pa ponesrečil. Iz maščevanja, ker je bilo vsled tega napada mnogo nihilistov obsojenih, so zažgali njihovi tovariši velike prodajalnice v Petrogradu.

O nihilističnem gibanju piše Katkov¹: „Izobražena ruska mladina je popolnoma napoljena z nihilističnimi idejami in načeli.“ In kasneje²: „Naše mladine ne moremo gledati brez velike dušne bolečine in brez najresnejšega strahu. Že z 12. letom ne veruje več otrok v Boga, družino in državo; s 14. letom poskuša svoje sile za praktiške proteste; s 15. letom je zarotnik, s 16. že morda hudo-delec; s 17. letom završuje svoj račun s tem, da si požene kroglo skozi glavo. Tako je žal življenje mnogih naših otrok.“

Bakuninova setev torej ni bila brez uspeha. O tem pričajo tudi krvavi upori, napadi in mnoge žrtve. Motili bi se pa, ko bi rekli, da je nihilistično gibanje na Ruskem isto kar socializem. Socijališke teorije so bile pač tu pa tam znane; toda zavednih strank niso imele za seboj. Vplivale so le ideje na posamnike, programa za ljudstvo ni bilo nobenega. Vse se je razvijalo do mala brez izjeme med izobraženci. O proletarstvu — posebnem sloju —, ki je jedin

¹ „Mosk. Vjed.“ l. 1870.

² Ibid. 1872.

¹ „Kolokol“ 15. svečana 1862.

poklican, da v slojnim boju izvojuje novo kumuniško družbo, se izprva niti govorilo ni. Velika industrija je bila na Ruskem v tem času še mnogo premalo razvita, da bi se mogel poštovati delavski stan v ožjem zmislu. Kmetiško ljudstvo je bilo pa premalo izobraženo, da bi sprejemalo nove socijalske ideje in vrh tega je ruski kmet tako konservativen, da bi se ga nova agitacija, če bi je tudi kaj bilo, ne prijala. Bakunin je od daleč iz tujine računal na tajne, verske ločine med ruskim ljudstvom, zlasti na „razkolnike“¹, češ da je tu pravi ljudski upor proti preosnovam Petra Velikega in da bodo ti glavni bojevniki v upor za svobodo.

Bakunin sam je pod vplivom nemškega socijalskega gibanja vedno bolj tudi teoretiško se izobražal in je postal l. 1868. jeden pglavitnih sotrudnikov pri delavski internacionali. Deloval je zanjo, kar je le mogel; njene ideje je razširjal tudi po Ruskem. Tam so sicer zabranili vstop Lassalleovim delom, ker je videla vlada veliko nevarnost v njegovih proizvodjalnih zadrugah, ni se pa ustavljala Marxovim spisom. Dasi je bil Bakunin v marsičem hud nasprotnik Marxov, ga je

vendar kot teoretika visoko cenil. Vkljub temu jima pa ni šlo vkup. Marx ni mogel trpeti poleg sebe Slovana, ki je imel vrh tega še antisemiško mišljenje. Prišlo je do hudih bojev. Bakunin je moral iz internacionalne; ob tem se je pa ta sama razbila, kakor je našim bravcem iz lanskih pomenkov že znano. Res je, da je ta nadarjeni Rus zastopal v socijalizmu najradikalnejšo strujo. Saj je on zaplodel na zapadu anarhiški komunizem, zagovarjajoč vsakršen boj zoper obstoječi verski, rodbinski in državni red prav v tistem zmislu, v katerem je nadaljeval Most v „Freiheit“ njegovo delo. A s tem, da je učil najradikalnejšo taktiko, ni zatajil načel. Komunist je ostal do svoje smrti l. 1874. in z individualističnim anarhizmom nima razven taktike nič skupnega. Ta drugi in bistveno jedini dosledni anarhizem se lahko loči od socijalne demokracije. Ne dá se pa reči, da ne bi bil prav v zvezi s socijalizmom dalje časa brez resnega odpora deloval tako zvani komuniški anarhizem, ki je bil po Bakuninovem vplivu na Ruskem do mala jedina oblika novodobnega socijalizma. (Dalje.)

¹ Ločina „razkolnikov“ je nastala preje, nego je zavlada Peter (1689—1725), za moskovskega patrijarha Nikona (1652—1666), ki je v cerkvenem zboru (l. 1654.) določil, naj se popravi več napak, ki so se pri prepisovanju vrinile v cerkvene liturgijske knjige in naj se te izdajo jednotno za vso rusko cerkev. Vsled teh poprav se je vzdignil med mnogimi duhovniki in lajiki upor, češ da se ž njimi kviri pravoverni nauk, da tisti, ki so sprejeli te poprave, niso več pravi kristijani, in da njihovi duhovniki ne delé pravih zakramentov. Uporniki sami so se imenovali „staroverci“, drugi so jih pa imenovali „razkolnike“. Car Peter I. jih je preganjal, a s tem le ni udušil njihovega gibanja, marveč je še tem bolj razvnel. Sedaj se delé v več vrst: Popovci jedinoverci priznavajo duhovsko oblast ruskih duhovnikov in tudi sv. sinoda, ki ga je namestu patrijarške oblasti Peter postavil l. 1721. kot

vrhovni iz lajikov, škofov in duhovnikov sestoeči cerkveni svét za določevanje vseh cerkvenih stvarij; držé se pa svojih starih obredov. Peremazanci posvečujejo prestopivše duhovnike iz nova. Vetrovci trdé, da je krst po novih obrednikih neveljaven, in na novo krščujejo, kar jih k njim pristopi. Černobolci zametajo prisego in pričakujejo konec sveta. Diakonovci imajo v vsem svoje posebne obrede. — Večji del razkolnikov pa tako sovraži rusko cerkev, da neče imeti ž njo nobene dotike. Ker nimajo svojih škofov, zato so brez duhovnikov; imenujejo se bezpopovci. Krščanske vere so ti že mnogo zavrgli: Pomoranci med njimi zametajo več zakramentov, Molokanci vse. Duhoborci tajé sv. Trojico in veljavo svetega pisma. Duhovidci trdé, da imajo zasebna božja razodetja.

Socijalni pomenki.

(Piše *dr. Ivan Ev. Krek.*)

(Dalje.)

Socijalizem na Holandskem. Holandsko ima mnogo manj razvito tvornišтво nego Belgija; industrijskih delavcev je torej razmerno malo. Vrh tega je Holanec miren, trezen in se ne da lahko pridobiti za sanjarske načrte, ki bi se uresničili v temni bodočnosti. Zato ni mogla internacijonalna, dasi je jedenkrat celo zborovala v Haagu, dobiti kaj znatnega števila pristašev med Holanci. Pristaviti pa moramo tudi, da se krščansko mišljenje in življenje lepo razcvita med njimi. Prve delavske organizacije so se postavile na krščanski temelj. Tudi zadružno gibanje so jeli gojiti krščansko misleči možje. Že pred l. 1870. se je osnovalo več delavskih konsumnih društev, nekaj posojilnic, stavbnih društev in celo par produktivnih zadrug, tako n. pr. v Haagu za smotke, v Leenwardenu pekarska, v Rotterdamu slikarska.

Delodajavci so se na Holandskem ogibali tiste sebične krivičnosti, ki jo vidimo drugodi. Radi so ustrezali pametnim in izvedljivim zahtevam svojih delavcev, skrajševali jim čas za delo in zboljševali plačo. Ob tem je zlasti mnogo vplivala vlada. Ta je najpreje zboljšala razmere svojim delavcem; branila je tudi delavsko svobodo; ob stavkah se ni nikoli vmešavala na korist delodajavcem.

Socijalizem se vsled teh razmer ni nسلانjal ob svojem vstopu na Holandsko na nezadovoljnost delavskega stanu, marveč je pognal svoje korenine iz liberalstva, osobito iz nasprotstva proti krščanskim strankam. „Tu in še bolj na Danskem je pokazal uspeh, kako je socijalizem zakonita, logiška posledica liberalizmu, ž njim zvezana po radikalizmu. Demokracija je ustvarjala politiška društva, zveze, kazine, volilna društva; sklicevala je shode, kjer so se obravnavale libe-

ralne teorije. Posebno je napadala religijo in duhovnike in jih smešila. Pouk, omika naj bi namestovala religijo. Te težnje so rodile svoj sad. Ideje so zapustile abstrakcijska tla in so se izkušale izpremeniti v dejanja.“¹

Tudi drugodi vidimo, da le tam, kjer se je ljudstvo navadilo liberalnih idej, zlasti po časopisju, uspeva socijalno-demokratska agitacija. Socijališki nazori so zanimiva, mikavna novost tistemu, kdor se je že nasrkal liberalstva; kdor pa liberalnih idej ne pozna, mu je socijalizem neumeven in aboten.

L. 1868. se je ustanovila v Amsterdamu prva holandska sekcija internacijonalne delavske zveze; kmalu za njo pa v Rotterdamu, Utrechtu in Haagu. Imele so le po malo udov; s krepko in živahno agitacijo po shodih, z listi in knjižicami so pa vendar nekoliko vzdramile delavsko ljudstvo, ki se je začelo odslej tesneje organizovati. Glavni socijališki listi so bili „Werkman“ v Amsterdamu, „Toekomst“ in „Vrijheid“ v Haagu. Ko je padla pariška komuna, se je po drugih državah takoj pokazal razpad tudi med socijališkim gibanjem; na Holandskem je bilo ravno narobe; socijalizem se je vedno bolj širil. L. 1872. se je pa zopet vse obrnilo. Holandsko je tedaj praznovalo tristoletnico svoje nezavisnosti. Povabljeni so bila ob tej priliki tudi delavska društva k raznim narodnim slavnostim. Kar jih je bilo popolno navdahnjenih z mednarodnim socijališkim duhom, so odklonila povabilo. S tem so pa udarila vse socijališko gibanje. Narodna samozavest se je vzdignila, in ko se je ravno tistega leta v Haagu pokazal razpad v internacijonali, je bil za nekaj časa na Holandskem socijalizem skoraj popolnoma zamorjen.

L. 1878. o binkoštih pri shodu „Algemeen Nederlandsch Werklieden - Verbond“

¹ Meyer, o. c. str. 104.

se je iznova nekaj oživil. Več socijališko mislečih delavskih zastopnikov pri shodu je hotelo spraviti celo veliko društvo v socijalno-demokraški tabor. To se jim pa ni posrečilo; pač pa so združili socijalne demokrate v „socijalno-demokraški zvezi.“ Ta nova organizacija bi bila pa gotovo razpadla, ko bi ne bila dobila zelo spretnega agitatorja, Ferd. Domela Nieuwenhuisa, bivšega luteranskega pastorja. Ta je jel z vso vnemo razširjati socijalno-demokraška načela in je res dosegel v kratkem mnogo uspehov. Pomagali so mu bivši pristaši internacionale: mizarja K. Gerhard in Schröder, kovinski delavec Ansing, rezbar K. Ris in kramar P. J. Penning. Dne 1. sušca l. 1879. je ustanovil Nieuwenhuis svoji stranki list „Recht voor Allen“, izprva tednik, kasneje dnevnik. Stranka se je organizovala federališko: posamna socijalno-demokraška društva so samostojna; njihovi zastopniki se shajajo vsako leto pri skupnem shodu; sklepe tega shoda izvršuje v ta namen voljeni osrednji odbor s sedežem v Haagu. Samostojnost posamnih društev se čuva tudi gledé na skupni shod. Le tisti sklepi tega shoda imajo veljavo, ki jih člani posamnih društev sprejmó z nadpolovično večino. V tem oziru se razlikuje holandska socijališka organizacija že po svoji osnovi od vseh drugih. Individuališki svobodi prepušča mnogo več nego drugodi. Ta njen značaj se kaže tudi v njenem daljnem razvoju. V mnogih ozirih kaže nekakšno nasprotstvo s socijalno-demokraškimi strankami drugih držav. Poglejmo!

Nieuwenhuis se je izprva po vzgledu nemške socijalne demokracije lotil z vso silo agitacije za splošno volilno pravico. Njegova stranka se je udeleževala tudi raznih volitev, toda dolgo brez uspeha. To je utrudilo socijaliste, in vedno bolj je prodirala med njimi misel, da ne kaže čakati, da bi si po splošni volilni pravici priboril proletarijat oblast v državi. Revolucijski značaj socijalne demokracije se je bolj in bolj poudarjal, smešil pa politiški boj. Vsled tega je mnogo socijaliških voditeljev prišlo v navskrižje z zakoni. Tudi Nieuwenhuis je

moral nekaj časa presesteti v zaporu. Strastni uporni duh se je pokazal v krvavem boju socijalistov z amsterdamsko policijo meseca mal. srpana l. 1886. Ubitih je bilo jedenindvajset, ranjenih krog sto oseb. Boj se je pričel vsled tega, ker je policija zabranila neko javno ljudsko igro. Že tedaj se je mnogo ljudstva odvrnilo od socijalne demokracije, ko je pa ob sedemdesetletnici holandskega kralja tamošnja socijalna demokracija kazala očitno nasprotstvo proti njenemu slovesnemu praznovanju, se je mržnja proti socijalni demokraciji še znatno pomnožila. Vendar je pa Nieuwenhuis po strastni agitaciji l. 1888. bil izvoljen v zbornico. Volilni red se je bil namreč v toliko izpremenil, da je imelo na mestu prejšnjih 130.000 odslej 300.000 mož volilno pravico. Ta izvolitev je za nekaj časa ustavila anarhiško mišljenje med holandskimi socijalisti. Začela se je zopet živahna agitacija; ustanavljala so se politiška društva; strokovna organizacija se je uglobila in okreplila; velike stavke so se pričele in po nekaj ugodno dovršile. Tako je zmagovalo iznova načelo, da mora ostati socijalna demokracija na zakonitih tleh in pred vsem s politiškim delovanjem pospeševati svojo končno zmago.

To je pa trajalo le do l. 1891. Domela Nieuwenhuis je tistega leta propadel pri volitvah, in anarhiško mišljenje se je brž zopet pokazalo. Iz politiškega boja se je vse norčevalo in priporočala se je samo priprava na revolucijo. Na vseh straneh je buknilo vse polno nemirov. Žandarji so imeli mnogo posla. W. H. Vliegen, ki je sam doživel to dobo, piše o nji¹:

„Nemire so potlačili vojaki in žandarji; stavke so se skorej vse izgubile in ž njimi tudi vsako upanje, da bi bilo kako preosnovavno delovanje mogoče. Ubogi ljudje so si prihranili par goldinarjev, kupili so si samokres in so čakali ‚velikega dne.‘ Politiško delovanje, strokovna organizacija, urejeno, premišljeno osvojenje oblasti po proletarstvu — vse je neumno; v jednom dnevu

¹) Der Socialismus in Holland. Socialistische Monatshefte. VI. 1900. Gleditsch. Berlin. Str. 342.

se nam bo vse usulo v naročje; tistega velikega dne, ki mora kmalu priti!“

V strokovnih društvih velikih mest so prišli po drugi poti do anarhizma; tu se je poudarjala samo strokovna organizacija. Zabavljali so ‚politikom‘ kakor anarhisti in res so postala tako pod njihovim vplivom strokovna društva nevtralna v njihovem zmislu. Anarhisti so kasneje uporabljali ta nevtralna strokovna društva proti socijalni demokraciji in proti političskemu delovanju.

Anarhiški duh se je kazal pri shodih socijalno-demokratske zveze. L. 1893. se je sklenilo, da se stranka nikoli več ne udeleži nobenih volitev. L. 1894. se je celo zvezi ime izpremenilo; imenovala se je odsej „socijalska zveza“. Nekaj socijalnih demokratov se je odločilo in ustanovili so leta 1894. „socijalno-demokratsko delavsko stranko“, ki pa izmed pet tisoč članov socijalske zveze ni odtrgala niti pet odstotkov zase.

A tudi v zvezi sami se je jela krhati jedinstvo. L. 1894. je sklenil njen letni shod, da se sicer stranka ne udeležuje volitev, da se jih pa smejo udeleževati posamna društva, če hočejo. L. 1895. se je pa sklenilo, da se jih tudi društva ne smejo udeleževati, pač pa je dopuščeno posamnim društvenikom, da delajo po svoji volji. To Nieuwenhuisu ni bilo všeč. Ob volitvah so nastajale zmešnjave. Nekateri socijalni demokratje so kandidirali; drugi so se ustavljali vsaki agitaciji za volitve. Ob shodu l. 1897. je zahteval Domela, naj se udeleževanje ob volitvah za vse prepove, ali za vse sklene. Shod je pa ostal pri sklepu l. 1895. To ga je tako ujezilo, da je z amsterdamsko organizacijo izstopil iz socijalske zveze.

Tako so nastale med delavci, ki so svoj čas stali na socijalskem temelju, te-le stranke:

Strokovna stranka, nasprotna vsakemu političskemu delovanju; socijalska zveza, ki je pa — brez Nieuwenhuisa — od dne do dne propadala, s svojim polovičarskim vedenjem, — kot stranka anarhiška, a tako, da so ji lahko pripadali tudi socijalni demokratje; socijalno-demokratska delavska stranka s tisto taktiko, kakor se je drži nemška in avstrijska socijalna demokracija in Nieuwenhuis-ova četa. Poleg tega pa imajo katoličani in protestantje svoje delavske organizacije na krščanskem temelju.

V tem razporu se je nekoliko okrepila socijalno-demokratska delavska stranka. Leta 1895. je imela devetnajst društev s 700 člani; l. 1900. pa petinšestdeset s 3200 člani. Strokovno organizovanih delavcev je do 30.000; socijalni demokratje imajo med njimi samo železničarsko in tramvajsko osebje na svoji strani. Koncem l. 1899. je bilo štiriinštirideset strokovnih organizacij združenih v „narodnem delavskem tajništvu“, osrednji zvezi, ki šteje krog 14.000 članov. Socijalna demokracija nima ž njo nobene ožje zveze.

Zadružno gibanje med delavci je še v povojih, kar ni čudno ob tako zmedenih razmerah. Nekaj socijalskih konsumnih društev životari, dosedaj še brez upliva. Holandska socijalna demokracija izkušna posnemati belgijsko, hoteč spojiti vse svoje političske, strokovne in zadružne organizacije v jednotno zvezo. Kakor sedaj kaže, ne bo imela mnogo uspehov. Socijalska zveza se trudi, da bi zjediniła delavce, pridobila iznova Nieuwenhuisa, ki je l. 1897. odložil uredništvo časnika „Recht voor Allen“ in pritegnila k sebi tudi socijalno-demokratsko delavsko stranko. Načelna nasprotja so pa prevelika, da bi se dalo vse to strniti pod jednim klobukom. (Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Piše *dr. Ivan Ev. Krek.*)

(Dalje.)

Zgodovina socijalizma na Holandskem v malem kaže smeri, ki živé povsod med njim in ki morajo imeti žalostno posledico, da

poljana je sedanost. Tudi politiški boji se je tičejo le posredno. Ni ji mar za politiško delavsko stranko, ki naj bi sama gospodovala v državi; za politiko se zanimlje le toliko, kolikor se tiče zakonov delavskega varstva in zavarovanja. V tem oziru je prijazna vsem strankam, ki hočejo podpirati delavske zahteve. Jedna izmed poglavitnih strani strokovne organizacije je pa v tem, da se po svojem bistvu protivi protiverski agitaciji. V nji morajo biti združeni vsi delavci jedne stroke kot delavci, ne pa kot filozofi ali kot člani kake verske družbe. Zedinjujoča vez so skupne stanovske težnje.

Socijalizem pa sloni na materijališkem naziranju o svetu in življenju in teži po tem, da razdrobi vso sedanjo družbo in na njeno mesto postavi novo. Glede na taktiko in glede na končni cilj se pa loči v dve struji. Jedna, po vzoru nemške socijalne demo-

Pariška razstava: Palais de Lumière.

delavci niso jedini niti v najvažnejših vprašanjih. Strokovna organizacija na jedni strani hoče delavce okrepiti v sedanjem boju proti kapitalistom; hoče jim priboriti sedaj boljše razmere s tem, da jih združuje kot gospodarsko silo proti združeni gospodarski sili kapitalistov-podjetnikov. Ta organizacija ne more imeti sama po sebi posla z daljnjo bodočnostjo; ne more se pečati z idejo kake bodoče komuniške države; njena domača

kracije, poudarja sicer v teoriji svoj revolucijski značaj, vendar pa dejanjski izkuša vsaj za sedaj s politiškim bojem priti do veljave; druga pa trdi, da se s politiški boji nikamor ne pride, marveč da je treba samo priprave na svetovno revolucijo. Ta razlika glede na taktiško postopanje je že sama nepremostljiva; tem večja je pa tam, kjer se tiče tudi končnega cilja. Socijalni demokratje hočejo ustanoviti komuniško družbo — vsegamogočno

državo, ki bo vsa proizvodna sredstva imela v svoji lasti, ki bo vodila vse proizvodnjanje, vse kupovanje in prodajanje, vse razdeljevanje blaga in vso vzgojo; anarhisti pa zagovarjajo popolno svobodo vsakega posamnika in trdijo, da nastanejo namestu držav svobodne zveze posamnih ljudij, ki se bodo brez vsake nujne avtoritete same vodile; vsled tega se protivijo tudi temu, da bi se uveljavil nujni komunizem. Taktiški anarhisti potemtakem niso vedno tudi teoretiški. Razdoru med socijalisti samimi so torej odprta vrata na vse strani. Gledé na taktiko se bijejo med seboj revoluciji in politiki, gledé na končni cilj pa državni in individuvalni socijalisti (anarhisti). Socijalizmu sploh se pa protivi praktiška strokovna organizacija. Tega nas uči zgodovina holandskega socijalizma.

O ruskem socijalizmu imamo pri-
dehati še to-le:

Tretji prvoboritelj v socijalskem gibanju na Ruskem je Peter L a v r o v i č L a v r o v¹, zastopnik Marxovih nauk. Rodil se je dné 14. rožnika l. 1823. premožni, izobraženi rodbini v Melehovu, pskovske gubernije. Aleksander I. je l. 1824. ob svojem potu v južno Rusijo gostil v gradu Petrovega očeta in je popestoval letoletnega dečka, kasnejšega najhujšega nasprotnika ruske carske oblasti.

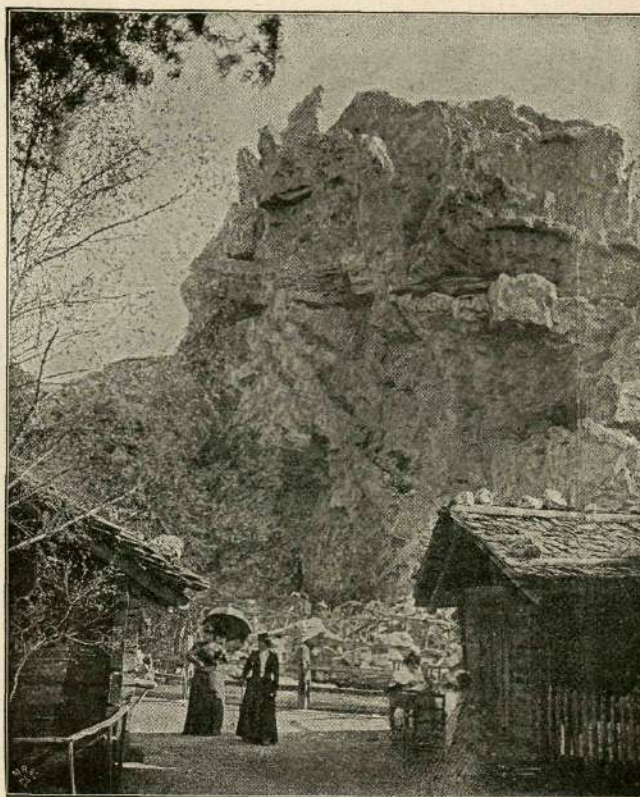
Duha, ki je preveval takrat omikane ruske družine, označuje to, da je bil Petrov oče Lavr Stepanovič strog v izvrševanju verskih navad in obredov, da pa je v kljub temu vestno prebiral Voltairea, francosko enciklopedijo in druge protiverske knjige.

Svojega sina je dal učiti izprva doma; štirinajstletnega dečka je pa poslal v vojaško šolo. Nadarjeni Peter se je poleg svojih šolskih predmetov poskušal tudi v pesmovanju in je rad prebiral modroslovske knjige. S 15. letom je bil determinist, taječ svobodno

¹ Biografija Petra Lavroviča Lavrova. 1899. Sbor v' polju političeskijh' zaključenyh'.

voljo v človeku. Ob tem času se je sestel z nekim židovskim zdravnikom, ki mu je dokazoval, da se determinizmu dosledno prilaga samo ateizem na materijališki podlagi. Tudi socijalske spise je rad čital. Vzlasti Fourier je imel veliko moč nanj.

Mladega častnika so postavili za učitelja matematike v vojniški akademiji; to službo je opravljal, dokler ga niso zaprli (l. 1866). Pisal je več strokovnih del; zraven pa zlagal pesmi, ki so se tajno v rokopisu širile med

Pariška razstava: Prizor iz švicarske vasi.

njegovimi znanci. Revolucijsko mišljenje se jim pozna. V pesmi „preroštvo“ poje evropskim vladarjem:

„Vi zemlje carji, vi pastirji narodov,
kot zvezda vtrnena zatmi se Vam oblast!
Prokletstvo Vam ostane z roda v rod;
le brž zvišujte se; tem gorji bo propast.“

Rusiji poje:

„Ne bode večer sen; nastane probujenje,
in Rusije bo sram nesvestne svoje tme.
Tedaj pa vzraste javno ljudsko mnenje,

in ruski car prizna pravice ljudstvu vse“.
 „Le vstani, svobodna, pred silo brezpostavno
 s kaotskih oblasti!
 Rešitve, brambe v tem neredu slavno
 poišči v duši si!“

Carju pravi:

„Pred sodbo stopi, car, povestnice, naroda,
 kjer Bog sodnik bo stal
 Resnico ničil si, vtajena je svoboda,
 strastem si roboval.
 Z napuhom grdim tlačil si Rusijo,
 v orožje vkoval svet.
 Oj, spravi z brati se in s sveto domačijo,
 saj slab si in proklet.
 Poprosi: — Zmoto, bratje, odpustite,
 — svetujte zdaj mi vi!
 — Objetje naroda mi grešniku odkrijte
 — pomoči druge ni — — —
 Beži povestnica; preide dan čakanju
 in čas je nad teboj.
 In grozno pod teboj valuje se v molčanju
 vzbujeni narod tvoj!“

Več njegovih pesmic je natisnil Hercen v svojem „Kolokolu.“ Lavrov pa ni bil še socijalist v dobi svojega pesmovanja. Prišteval se je liberalni stranki in ž njo vred težil po tem, da bi Rusija čim najpreje dobila ustavo. V modroslovskem oziru se je jel pečati s Hegelom; mnogo je vplival nanj tudi Proudhon. Postal je popolnoma materialist; to dokazuje njegov spis „Mehaniška teorija o povstanku sveta“.

Car Aleksander II. se je izprva kazal, da je prijatelj liberalnim idejam; ker se pa pričakovanja svobodnomislečnih izobražencev niso vresničila, so bili vedno bolj razjarjeni nad njim. Nastalo je mnogo tajnih društev. Lavrov je vstopil l. 1862. v eno izmed njih „Zemlja i Volja“. Vlada je po malem pričela stopati na prste tem tajnim revolucijcem. Ko je dné 4. mal. travna 1866 Karakozov napadel carja, se je pa pričel velik vihar proti njim. Kedorkoli je bil na sumu, da je član kake tajne zveze, so ga zaprli. Dné 25. mal. travna je zadela Lavrova ta usoda. Po devetmesečnem zaporu so ga pregnali v vologodsko gubernijo. Lavrov se je tu še bolj pečal s pisateljevanjem. Tajno je pošiljal svoje spise prijateljem, da so jih priobčevali. Vzlasti s svojimi „istoričeskimi pismi“ se je proslavil pri revolucijsko nadahneni mladini.

Njegov životopisec piše:¹ „Ah, treba je bilo živeti krog l. 1870., ko se je jelo ljudstvo dvigati, da si videl krog sebe in čutil v sebi samem čudežni vpliv „istoričeskimi pisem“. Mnogi izmed nas, takrat mladeniči in drugi naravnost še otroci, se niso ločili od drobne, natrgane, zamazane, popolnoma razbite knjižice. Pod vzglavjem nam je ležala in nanjo so padale pri čitanju po noči naše goreče solze idealnega entuziazma, ki nas je razvnel z brezmernim hrepenenjem živeti za vzvišene ideje in umreti zanje. In kako radostno so trepetala naša srca, v kakšnem veličju je vstajal pred nami obraz osebno neznanega, toda sorodnega našim mislim, telesno oddaljenega, toda po duhu svojega nauka nam bližnjega „dobrega učitelja“, ki nas je pozival k nesebični borbi za prepričanje“.

Ta vpliv nam razlaga, kako je bilo mogoče Lavrovu iz tujine vstanoviti na Ruskem socijalno-demokraško stranko. Iz svojega pregnanstva je ubežal l. 1870. na Francosko. Učenjaki v Parizu so ga vsprejeli med se kot slavno znanega tovariša; zraven je pa brž vstopil kot član v internacijalo in se jel baviti z Marxovimi deli. Ko je zavladała komuna, ji je pomagal z dejanjem in svetom. Načrt za organizacijo šolskega poduka ob tem času je njegovo delo. Da bi dobil komuni pomoči izven Francoske, je za najhujšega boja med komunisti in redno francosko vojsko potoval v Belgijo in potem v London. Njegova pot je bila sicer v tem oziru brez vsacega uspeha, pač pa se je seznanil z voditeljema internacijalnega gibanja, z Marxom in Engelsom in je od tedaj postal prvi vneti pristaš Marxovih načel. Živel je nekaj časa v Londonu, potem v Curihu; l. 1877. se je naselil v Parizu, kjer še zdaj biva. V Curihu je ustanovil list „Vpered“, glasilo socijalno-demokraškega mišljenja med Rusi. Vspeval je le po malem, ker se je moral pred vsem boriti z bakuninovimi pristaši radikalnega, revolucijskega komunizma brez edinosti v namenih, brez jasnih smeri. Mnogo izmed teh nihilistov, ali anarhistov, kakor jim že hočemo reči, se je izpremenilo počasi v

¹ R. t. str. 23.

mirne državljane; več jih je celo vnetih uradnikov. Lavrov pa se še vedno bojuje v svojih spisih proti kapitalizmu v imenu Marxove socijalno-demokratske teorije in proti carskemu samodržtvu v imenu svobodnega narodnega razvoja. Dosleden in nesebičen mož je, to mu mora priznati celo vsak nasprotnik; čuditi se pa mora tudi njegovi mladeniški pridnosti in nevlomljivi revolucijski strasti.

Revolucijsko društvo „Rudeči križ narodne volje“ (Krasnyj krest' narodnoj voli) ima v Lavrovu najboljšega sodelavca. Organizoval je poseben oddelek za ruske pregnance in izseljence; od l. 1883. je v zvezi s Stepnja kom jel izdajati „Vestnik narodne volje“ in tu razširjal Marxove socijalske ideje. Znameniti so tudi njegovi spisi v „Materialih za zgodovino ruskega socijalno-revolucijskega gibanja“, ki so se završili l. 1896.

Lavrovo delovanje ni brezuspešno. Ideja slojnega boja, misel, da je proletarijatu dana naloga v boju proti vsem drugim izvojevati novo dobo, je po njem zasejana med rusko izobraženstvo in v novejšem času tudi med ljudstvo. Povedali smo že, da so bili revoluciji, ki sta jih vodila Heczen in Bakunin, grajanski liberalni radikalci s komuniško primesjo, ki se je pa naslanjala na dejanske razmere ruskega občinskega komunizma. Od tedaj se je v Rusiji močno razširila velika industrija. Z obrtnim delavstvom se je pričela tudi samostalna delavska organizacija na socijalno-demokratskem temelju — dete Lavrovih del. L. 1896. in 1897. so se že tudi na Ruskem pojavile velike stavke in so krepko vzbudile smisel za delavsko gibanje. Enotne socijalno-demokratske stranke pa še ni bilo do meseca velikega travna 1898. Takrat so se zvezale tri velike socijalske skupine: „Bojna zveza za osvobojenje delavskega sloja“, delavci, ki jih je združeval „Delavski list“ (Rabočaja gazeta) in proletarci „Splošne židovske zveze v Rusiji in na Poljskem.“¹

¹ Kot drugod, so tudi na Ruskem židje poglativni podporniki socijalne demokracije. V imenovani zvezi je mnogo židovskih bogatinov, ki po-

V svojem skupnem manifestu¹ pravijo med drugim:

„Prve stopinje ruskega delavskega gibanja in ruske socijalne demokracije so morale biti nejedine, v nekem smislu slučajne, brez edinstva in načrta. Tedaj je prišel čas, da zjediniamo krajevne sile, društva in organizacije ruske socijalne demokracije v jedino „rusko socijalno-demokratsko stranko.“ — — Ruska socijalno-demokratska stranka nadaljuje delo in izročila vsega prejšnjega revolucijskega gibanja v Rusiji; svojo glavno in bližnjo nalogo ima v namenu izvojevati politiško svobodo. V tem oziru gre socijalna demokracija k cilju, ki so ga že jasno postavili slavni sodelavci stare „Narodne volje“. Toda sredstva in pota, ki jih izbira socijalna demokracija, so drugačna. Njihov izbor se določa s tem, ker hoče ona poglavito biti in ostati slojno gibanje organizovanih delavskih mas. Trdno je prepričana, da more biti osvobojenje delavskega sloja njegovo samolastno delo in zato bo neuklonljivo strinjala vse svoje delovanje s tem osnovnim načelom mednarodne socijalne demokracije Zdravstvuj ruska, zdravstvuj mednarodna socijalna demokracija.“

Podrobnega programa še nimamo v rokah; obljubljen je za pozneje. Povdarjanje mednarodnega značaja nam pa priča, da je prejšnje rusko domorodstvo, ki še živahno pólje iz Heczenovih in Bakuninovih spisov, pozabljeno do cela. Ruski in poljski židje, nemški, finski in drugi socijalski delavci imajo svoje središče v ti stranki.

Pri prvem shodu se je izvolil osrednji odbor, ki naj v zvezi s krajevnimi odbori vodi celo organizacijo. Za glasilo cele stranke se je proglasila „Rabočaja gazeta“.

zdravljajo delavsko gibanje, v kolikor odvrta ost od njih.

¹ Manifest' rossiskoj socialdemokratičeskoj rabočej partii v Naše vremja, sbornik' svobodnoj pečati. 1898. Izdanie občestva narodnago prava. — Ta zbornik, ki se tajno natiskuje in širi (kraja, kjer je natisnen, nima povedanega), je glasilo vseh revolucijskih ruskih strank. V isti smeri, samo še radikalneje, piše londonski mesečnik „Na K a n u n j e“, ki se je pričel izdajati l. 1899.

Umljivo je, da ne moremo, kot drugod, s številkami opisati moči ruske socialno-demokratske stranke; če bi to objavljala, bi le dala vladi orožje v roke. Po tem pa, kar smo pregledali novejšega ruskega socialistiškega slovstva in kar razbiramo iz njihovih zbornikov, moramo reči, da je organizacija precej razširjena in ima svoje zveze v vseh krogih. Poučena je o tajnih vladnih odlokih; politiška preganjanja, stanje politiških jetnikov in pregnancev ji je dobro znano. Svojo agitacijo opira, kot povsod, na splošno nezadovoljnost. V tem oziru ima v Rusiji mnogo netiva. Najhujše pa je, da ne more v državni jarem vtvezena cerkev izvrševati svojega poklica v socialnem oziru. Socialna revo-

lucija je sicer še-le v povojih; toda brez krepke socialne preosnove, ki je mogoča samo s sodelovanjem svobodne cerkve, bo kmalu postala nevarna. Svobodna cerkev je pa nemogoča v Rusiji brez oživljajoče moči verskega in družabnega jedinstva z rimskokatoliško cerkvijo. Socialno prav uravnana država je med vsemi evropskimi najložje Rusija. Če bi bila taka, mora iti Evropa za njo. Ne bo pa ne brez verskega zjedinenja. Že večkrat smo poudarjali, da morajo socialno-politiški zakoni biti doma v soglasju vseh krščanskih držav. Tega soglasja pa ni in ga ne bo, dokler ne bo Rusija premlajena z zvezo z od Boga postavljenim Očetom na zemlji, z rimskim papežem. (Dalje.)

Velikanski daljnogled na razstavi l. 1900. v Parizu.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Francozi, častihlepno ljudstvo kot nobeno drugo, zahtevajo, da se vsaka mednarodna razstava v Parizu odlikuje pred drugimi razstavami po vnanjem svetu s kakim posebnim predmetom. Zadnja razstava se je šopirila in res zanimala ljudstvo z orjaškim Eiffelovim stolpom, ki je veljal, če se prav spominjam, svojih pet milijonov frankov; pa so obiskovavci njegovi same vstopnine menda plačali nad sedem milijonov frankov.

S kakim orjaškim podjetjem naj si okinčajo letošnjo pariško razstavo: ali z velikanskim globusom, na katerem bi se videlo vsako večje mesto, vsako pogorje in vsaka velika reka, otoki, jezera i. dr., ali pa naj si očarajo obiskovavce na razstavi z titaškim daljnogledom, kakoršnega še svet ni videl, z daljnogledom, ki postavi luno pet milj pred oči ogledovavca, takorekoč pred nos, da se kar prestraši ko pogleda vanj — s takimi skrbmi so si med pripravljanjem belili glavé.

A pred dvema letoma, 1898. namreč, je že Pavel Gautier, mehanik za optične aparate, jel izdelovati astronomični daljnogled take velikosti, kakoršnega še nima nobena zvezdarnica na svetu. Dobil je nalog, da naj izdelata daljnogled, ki ima moč, recimo luno povečati 6000 do 10.000 krat, dočim je dose-danji teleskopi ne povečujejo čez 4000 krat.

Če pomislimo, da luna stoji 380.000 *km* ali dobrih 50 tisoč milj od nas, bo pri največjem 10.000 kratnem povečanju podoba lune v daljnogledu prikazala se v taki velikosti, kakor veliko bi bilo videti luno, ko bi iz svoje dalje v resnici stopila in se približala ogledovavcu do 38 *km* ali pet milj blizo.

Če torej pogledaš v ta na luno obrnjen daljnogled, jo vidiš primeroma tako kakor vidiš pred seboj na zemlji pet milj oddaljeno pogorje. Nekateri menijo, da bi bilo mogoče videti velik vlak, ko bi vozil ondi.

Da bi dosegli tako povečanje pa čiste podobe, so osnovali daljnogledu gotovo

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Socijalizem na Francoskem. Če hočemo točno spoznati razvoj socijalskega gibanja na Francoskem, moramo seči daleč nazaj — do Rousseaua. Tega moža ideje so vskalile ob francoski revoluciji; iz njih je zajel Babeuf — prvi jasni komuniški teoretik — za njene dobe svoja načela, ki so se obnovila po znani julijevi revoluciji leta 1830. O vsem tem smo pa nekaj na platnicah, nekaj v listu samem že obširno pisali. Blagohotni bravec naj si torej sam ondokaj poišče potrebnih podatkov, da bo mogel umevati nadaljno socijalsko zgodovino na Francoskem. (Glej letnik 1897., št. 20. in dalje.)

Doba meščanskega kralja Ljudevita Filipa, ki je ob julijevi revoluciji zasedel francoski prestol, je bila jako ugodna socijalskim in komuniškim agitacijam. Kralj ni imel sam nobene moči in je mislil, da se vzdrži s tem, da se bo laskal srednjim stanovom. Ti so pač v nekoliko izrabili njegove slabosti, a pri tem so sebi in kralju odbili nižje, delavsko ljudstvo. To je bilo vedno bolj nezadovoljno. Ni čuda! Agitatorji so mu neprenehoma trobili v uho: Ti si ustvarilo prvo veliko revolucijo, a prišli so drugi in so poželi, kar si ti vsejalo. Ti si tudi uprizorilo drugo revolucijo, a tudi njene sadove so ti drugi požrli. — Brezдно med proletarskimi in grajanskimi stanovi se je vsled tega vedno večalo in ob tem času so imeli socijalski razširjevalci lahko delo. Kako zmešane so bile tedanje razmere, nam najbolj spričujejo neštivilni mali upori, stavke in napadi na kralja in druge višje osebe. Razsodni možje so že tedaj videli, da so ti pojavi med seboj zvezani, da imajo za svoj temelj neki skupen načrt, neko skupno idejo. Po atentatu na kralja dné 13. kimavca l. 1841. je zapisal Rossi te-le besede: „V

velikem strahu so vprašali, ali niso vsi ti napadi na javni mir, ti boji, ki so več nego jedno mesto napojili s krvjo, in atentat dné 13. kimavca pojavi samo jednega vzroka; ali niso prizori samo jedne drame; ali se ne more v tem spoznavati jedna sama misel, jedna ogromna organizacija, napoved bojev, s katerimi hočejo na vsak način uničiti monarhijo, last, socijalni red.“¹

Ne moremo sicer tedaj še govoriti o jedni socijalski stranki, pač pa o jedni ideji. Gibanje se je valilo po raznih strugah. Nepregledna vrsta tajnih društev je širila ogenj nezadovoljnosti in nanašala gorivo za novo revolucijo po celem Francoskem tako zvito in spretno, da jim policija ni mogla do živga. Poleg njih so nastopali skrajno radikalni privrženci Babeufove šole, popolni ateisti in materijalisti. Živahno so razširjali svoje nazore tudi Cabetovci in Fourierovci. Vse te stranke so izdajale nebrojno časopisov, knjižic in lističev. Ne samo delavci, marveč tudi posamniki izmed drugih stanov so se tako navzemali socijalskih idej. Besede „združevanje“, „organizacija dela“ so čarobno vplivale v javnosti. Lahko je torej umljivo, da so tudi pesniki vedno bolj plavali s tem splošnim tokom. Opisavali so razkošje in bičali bogatine; pretresljivo so slikali revščino, slavili enakost in bratstvo in proklinjali vsako nasilje. Že Lamar-tine udarja večkrat ob to struno; še živejše pa Victor Hugo in Béranger. Za vzgled navajamo tu jedno takrat najrazširjenjših pesmi, Pierre Duponta „Delavsko pesem“:

Petelin prvič se zglašil,
in že se naša luč posveti;
trpljenje staro se znóví,
in kladivo prične grmeti.
Za plačo negotovo večno
na zemlji ginemo nesrečno.

¹ „Handbuch des Socialismus“, o. c. str. 217, 216.

Že jutri pride glad mordà,
in starost? Grozna in temná!
Ljubimo se zvestó, gorkó!
Če meči žvenketajo k bitvi,
če bliža čas se pomiritvi,
združnó, krepkó
napijajmo sveta rešitvi!

Vrtinec hud in trda tla,
brez konca ž njima se borimo;
in kar zakladov krijeta
na dan jih s trdom mi valimo:
rudnine, demant v vedni tugi,
kar sejemo, požró nam drugi.
Ovce smo; drugi nas strižó
in z našo se krasé volnó.
Ljubimo se zvestó, gorkó!
Če meči žvenketajo k bitvi itd.

Kaj nam prinaša silni boj,
kaj žalji naših rok nešteti,
kam teče naš pekoči znoj?
Le stroji rabni smo na sveti.
Bogatcem zidamo gradove,
razkošja, lišpe vedno nove.
Ko pa bučela dá strdí,
se proč spodí, se umorí.
Ljubimo se zvestó, gorkó! itd.

Od naših se ženà redí
slabotno, blede tuje dete.
Dorastlo komaj, pa vskipí
in zaničuje naše čete.
Razbita grajska je krivica,
ne plače več pred njo devica.
A posušilo je zlato
poštenje in mladost čistó.
Ljubimo se zvestó, gorkó! itd.

Pod streho mrzlo in temno
kot tat se žalostno tiščimo.
V solzah nebrojnih tam trpko
življenja dolgo noč bedimo.
A solnce tudi nas bi grelo,
in v sencí dobro nam bi delo.
Gorkà je tudi naša kri,
gorkejša ni bogatcev ní.
Ljubimo se zvestó, gorkó! itd.

Večkrat smo vdali se slepó,
s krvjo smo drugim tla gnojili
in s svojo smrtjo smo tako
tiranstvo staro obnovili.
Krví, moči je naše škoda,
ljubezni čakajmo prihoda.
Ljubezen novi svet rodi
in kmalu, kmalu se vzbudi.
Ljubimo se zvestó, gorkó!

Taka pesem je imela neizmerno vpliva. O „bolnem času“ tožijo do mala vsi pesniki tiste dobe. In za njimi ponavljajo ravno to misel pevci po ulicah, po gostilnah, po zabaviščih. Izmed delavcev samih nastopajo možje, ki v nespretni obliki in surovih besedah ponavljajo to, kar je takrat razglašala vsa javnost. Izmed njih imenujemo: Lachambeaudiea, Wirgarda, Boissya, Savinien Lapointa. Pridružujejo se jim pisatelji: novelisti, romanopisci, dramatik, časniki. Po svojih nenravnih opolzlostih zloglasni Eugen Sue je v tem zmislu napisal svoje „Pariške tajnosti“. — George Sand, duhovita, a naravno propala pisateljica, je izdala imenovanega duha polne romane: „Prijateljica Lamennaisova“, „P. Leroux“. — F. Pyat je izdal spise: „Pariški cunjar“, „Izobčenčeva pisma“. — Alf. Esquiros „Ljudski evangelij“, „Neumne device“ in več drugih. Celó princa Napoleona, kasnejšega cesarja, je prevzel ta splošni duh. V knjigi: „Kako naj se odstrani revščina — Extinction du paupérisme“ razvija načrt, naj se prepusté neobdelana zemljišča delavskim zadrugam, da jih z državno podporo zboljšajo in si tako ustanové temelj bodočemu blagostanju.

Ljudevit Filip ni razumel tega gibanja; njegova vlada tudi ne. Ko so predložili delavci „peticijo dela“ zbornici, so se ji smejali ministri z zbornično večino vred. V tej peticiji so zahtevali, naj se ustanové zakoni v delavsko varstvo in naj se postavno utemelji delavsko združevanje. Zgodilo se pa ni nič drugega, nego da se je dné 22. sušca l. 1841 izdal zakon o delavskih razsodiščih in proti otroškemu delu v tvornicah, ki je pa ostal brez vpliva.

V izpopolnitev kratkega obrisa iz te dobe navajamo tudi par vzgledov iz Bérangera, ki je bil brez dvojbe takrat najpopularnejši pesnik. Vzlasti v Parizu so se povsod — po ulicah in gostilnah — slišale njegove pesmi, zložene v pristnem narodnem duhu, polne duhovitih misli, pa tudi tiste podlosti in tistega cinizma, ki sta se takrat šopirila v vsi francoski javnosti. Ljudstvo se jih je

tem ložje navadilo, ker so bile umerjene po domačih melodijah. Z vsako pesmijo je označil pesnik tudi obče znani napev, po katerem naj se poje, in kmalu, ko je izšla, so jo že prepevali delavci, rokodelski vajenci in sploh do mala vse ljudstvo. Njegov „Stari capin“ — „Le vieux vagabond“ — slove:

V jarku ob cesti bo zadnje dejanje,
starec umiram in slab in bolan.
Kažejo name: poglejte, pijan je.
Dobro! noben ne bo zame solzan.
Nekaj nad mano oči jih zavija,
drugi kak sold mi zažene v obraz.
Pojte! da se ne shladí vam gostija.
Stari capin! se ne brigam za vas.

Starost ga je, porekó, umorila.
Glada tako ne umira nikdó.
Mislil sem, da mi bolnica sladila
v smrti bo urico zadnjo grenkó.
Vsa zavetišča so polna trpinov,
revnih se vedno število množí.
Cesta edina je mati capinov.
Stari capin! Kjer si rojen, umri!

Uka pri mojstrih iskal sem v mladosti:
„Dajte, učite me, da bom kaj znal.“
„Malo zaslužka je, dela ni dosti;
pojdi beračit“, me vsak je pogнал.
Vi bogatini, ki „delaj!“ ste vpili,
vaših gostij kako kost sem bil vjel;
spaval na vaši sem slami po sili,
stari capin! vas ne bodem več klel.

Lahko bi kradel, ko ni bilo jesti,
rajše pa prosil sem dobrih ljudi.
Vtrgal sem pač kako sadje ob cesti,
ko se smijalo je v trudne oči.
Dvajsetkrat so me zato uteknili
v kralja imenu v temnice hram.
Last so edino tako mi vgrabili.
Stari capin! saj le solnce imam!

Ima-li revež še kje domovino?
Kaj mi mar slava, vaš ponos razvpit?
Žito ne briga me vaše in vino.
Pojte se s svojimi zbori solit!
Mesta z orožjem je tujec odpiral;
in ko pohotno se v njih je mastil,
jokal kot nor sem, v solzah sem umiral.
Stari capin! pa me on je redil!

Ali me niste zatreti hoteli
kakor mrčes, ki se vniči z nogo?
Pa bi me bili učiti imeli;
delal bi bil in vam služil zvestó.

Ko bi bil videl kaj vigredi zlate
ko bi pihljaj bil mi vetrič bolj blag,
pa bi bil ljubil vse kakor brate.
Stari capin! sem vam v smrti sovrag!

Značilna je tudi Bérangerova alegorija
„Golob in krokar po vesoljnem potopu“ —
„La colombe et le corbeau du déluge“.

K r o k a r :

Golobček, kam, na katero stran?

G o l o b :

Letim, da Noe verni moj.
izvé, da je potop končan.
Povabim, krokar, te seboj.

K r o k a r :

Ne grem; zdaj voda vrè z gorâ,
obeta meni srečnih dni;
človeške vidim tam kosti . . .
In črni tič se skrohota.

G o l o b :

Ponesi v barko upanje,
da vmika zemlja se vodam.
Zahvaliva očaka tam,
moj krokar, mož nas rešil je.

K r o k a r :

Seveda rad nas on ima;
pohrusta sčasom vse nas vprek;
le želi mu še dober tek . . .
In črni tič se skrohota.

G o l o b :

Nad svetom človek je gospod;
sam Bog mu to oblast je dal.

K r o k a r :

Ne vem. Če bil gospod bi tod,
bi se natore svet ga bal.
A brezno mu nasprot zija,
in borni čolnič mu vtopí;
potopa zrem povsod sledí . . .
In črni tič se skrohota.

G o l o b :

Družina ena še živí;
vode stekó se v ocean;
z nebes žarí se mir krasan,
in novi svet se nam rodí.

K r o k a r :

Ne bo kaj prida iz sveta,
če človek dedič tod bo krog.
Za svet naj mene vpraša Bog . . .
In črni tič se shrohota.

G o l o b :

Obupa prerok si zlovest,
režiš se zlu, ki slutiš je.
Da vtolil eno bi bolešt,
jaz dal bi glas in perje vse.
Ti kolneš! Zase vsak pojvã!
Ljubezni sami jaz živim.

K r o k a r :

Živeti češ za prazen dim ?
In črni tič se skrohota.

G o l o b :

Zloděj, ki zливаš žolč grdo,
k nesrečnim smrtnikom letim;
ponesem vejo oljkino,
jih ž njo vtolažim, zveselim.

K r o k a r :

Golob, ti sam in vejica
prav kmalu bosta pekla se.
Hudičev dvojčič človek je.
In črni tič se skrohota.

Izredka se dobi tak izraz divjega obupa,
kakor ga je naslikal pesnik v tej pesmi.
Na nižje, zatirano ljudstvo je morala silo-
vito vplivati.

V pesmi „Les Escargot“ šiba v perečem
sarkazmu buržoazijo svoje dobe. V prevodu
slove ta pesem:

Policaj mi je velel: Proč od tod!
Stanú grem iskat na kmete.
Tu slinasti polž mi prestreže pot,
pokaže roge mi napete.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Postavlja se polž, si misli tako:
Fej, ti proletarski nesvestnik;
saj nimaš ni strehe nad sabó;
jaz, polž, sem pa slaven posestnik!
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Sred svoje sive palače srčan
se slinasti polž napihuje,
kot kakšen odlikovani meščan,
ki z okna se v svet izkazuje.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Pomanjkanje nič ga ne skrbi,
in ne, kdaj bo rok stanarine,
če se pa sosedov kaj zboji,
zapre se brž v svoje lupine.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Tak top je, da mu še dolgčas ni.
Skrb zase le tare ga v prsih.
Iz drugih dela lepo se mastí,
se plazi po rožah in trsih.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Najlepše naj tiči se mu oglašé,
ne gane ga to in ne moti,
zagaman še komaj, komaj ve,
da je kje kak glas in peroti.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Hudirja! Tič je ta buržoá.
Od pameti malo se vleče.
Pač boljša je svoja hiša doma,
da druge se lahko ven meče.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

V dveh zbornicah, čujem, postave dajó
njihovi poslanci — veljaki.
Poslanec pač morda še pâr (pair) celo bo.
Precěj jih vem, ki so prav taki.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Le plezajmo! Polž nam je zgled! Za njim!
To dvigne še mene izganca!
Za polža volivca se že vzgojim,
morda še za polža — poslanca.
Res, čedna gospóda lupinasta,
krivé se hrbtišča ji slinasta!

Iz vladarjev se norčuje v nastopni pesmi:

Služba mi preroška narekuje,
da razkrijem tmò bodočih dní,
da vladarje vrh zemlje kaznuje,
v starem svetu jim potop vskipí.
Kmalu vali vse preplavijo.
Ocean rujove, venkaj sili.
„Glejte“, kličem. „Sanjaš“, pravijo.
Bore kralji! Vsi bodo vtonili!

Huda kazen za te dobre kneze,
ki tak lepe zakone dajó!
Sužnih znakov, jarmov težke peze,
ljudstvo je brezbrizno vzrok samó.
A valovje svojo pot drví
proti njim, ki so tak varni bili;
zdaj pa zanje niti barke ní.
Bore kralji! Vsi bodo vtonili!

Afriški despot, ki bos kraljuje,
Kamov črni sin, vodé krotí:
stari fetiš moj vas že vstrahuje,
da dohodek se mi podvojí.

Dobri kralj! Podložnike lovi,
— mnogo ladij so že napolnili —
jih prodaja kruti sužnosti.
Bore kralji! Vsi bodo vtonili.

Semkaj vsi, azijski sultan vpije:
skopljenci, vezirji in žené!
Da valovom jeza se razbije,
vaša trupla naj jo zajezé.
In v serailu, kjer parfum diši,
kjer čuvaji radi bi vbegnili.
Puši, zeva; „glave proč!“ velí.
Bore kralji! Vsi bodo vtonili.

In v Evropi, kjer potop vskipeva,
iščejo si skupne pomoči.
„Bog nas sodi“, jim zastonj odmeva,
Bog jim pravi: Plavajte samí.

Vali vse te vzvišence požró,
préstoli se bodo jim razbili,
kron zlato v denar jim prekujó.
Bore kralji! Vsi bodo vtonili.

Kje so, prerok, ocean, viharji!
Narodi smo, ki nas glad drví.
Česa treba je, zdaj vemo, s carji,
za nas brez koristi, brez moči.
Bog jim naše vale bo poslal,
saj so dolgo zapeljani bili.
Pa zasije nebes; vtihne val.
Bore kralji! Vsi bodo vtonili!

Poudarjamo, da sta ti dve poslednji pesmi
zloženi neposredno pred revolucijo l. 1848.
Imeli sta mnogo vpliva. (Dalje.)

Književnost.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matica Hrvatske“ za l. 1900.

Vjenceslav Novak. *Posljednji Stipančići*. *Povijest jedne patricijske obitelji*. Zabavne književnice „Matica Hrvatske“ svezak 224-226. 8°. Str. 254. Ciena 75 novčičev. — Udom „Matica Hrvatske“ že dobro znani pripovedovalec slika v pričujoči povesti življenje in značaj senjske premožne in vzgledne obitelji Stipančićev. Dejanje se vrši v tisti dobi, ko so Senjani silno mrzili vojaško upravo (oblast) v prvi polovici pretečenega stoletja. Stipančić, zadnji potomec iz bogate stare senjske patricijske družine, hotel je biti povsod prvi, imel se je za velikega učenjaka in aristokrata, dasi to nikakor ni bil, vključ velikemu imetju. Bil je zelo ošaben in prevzetan do svojih rojakov. Največje upanje pa je stavil na svojega nadepolnega sina Jurja, kateri naj bi nekoč proslavil njegov rod z visoko častjo in dostojanstvom, medtem ko je popolnoma preziral odgojo svoje hčerke. Mimogrede se je vtikal v politiko, s katero je hotel svojemu sinu pridobiti slavno bodočnost. Končnega propada in sramote svoje hiše ni doživel, dasi ga je mogel slutiti, ker ga je preje rešila smrt. Po njegovi smrti si je prilastil njegov ničvredni sin, izdajalec svojega naroda, še zadnji ostanek premoženja, tako, da je nekdanj bogatega in ošabnega Stipančića žena prišla na večer svojega življenja na beraško palico; hišo pa nekdanj slavni in ugledni senjski patricijev je kupil neki mlad — čevljar. Torej nam kaže ta povest zopet resnico pregovora: „Kdor se povišuje, bo ponižan.“

Vrh tega se pisatelj tudi dotakne politiškega probujenja Senjanov po kanoniku župniku Filipu

pl. Vukasoviću iz narodnega spanja; ravno v tej dobi sta delovala tudi Janko grof Drašković in dr. Gaj. Knjiga je pisana v lepem, priprostem jeziku, da se lahko čita in razume. O. B. Šalamun.

Pro Charitate. Strenna agli Orfanelli di Betlemme. Str. 43. Cena 50 f. — Lektor talijanskega jezika na Zagrebškem vseučilišču Alojzij Manzoni, izdal je to brošurico, v kateri je priobčil v hrvaškem in talijanskem jeziku več razprav in književnih ocen. Na prvem mestu je prevod lepega premišljevanja znanega Capecelatra: „Božić“, potem sledé razprave: „Il Padre Ermano Cohen“, „I fratelli Ratisbonne“, „Francesco Hettinger“, „Augusto Conti“, „Kardinal Augustin Bausa“ itd. Na koncu je pa nežna pesemca Julija Carcana „Angele Dei“, katero je uglasbila izdajateljeva sestra Ida Manzoni. Zelo pripravno in v dobrem duhu napisano knjižico radi priporočamo. Janko Barlè.

Poljska književnost.

Za Svetozar Hurbanom-Vajanským najplodovitejši slovaški novelist je Matija Bencur, ki je splošno znan pod imenom Martin Kukučín. Kakovost njegovih pripovedk in novel izpričuje nam ravnokar izdani prevod nekaterih v poljskem jeziku, ki je izšel kot 136. zvezek „Biblioteke dzieł wyborowych“ z naslovom: Marcin Kukuczyn (Maciej Bencur) *Obrázky i nowelle*, w przekładzie Romana Zawilińskiego. Varšava 1900 Str. 172, cena 25 kop. Knjiga obsega pet novel in sicer: „Nesprebujen“, „Vaški roman“, „Senca in luč“, „V šolo“ ter „Visi-

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Meseca svečana 1. 1848. je buknila na Francoskem, vzlasti v Parizu, revolucija, ki je vrgla kralja. Delavsko ljudstvo je bilo njena prva sila. Ločilo se je bilo že preje od grajanskih strank in čutilo se je samostojno. Ko je padel kralj, so mislili delavski voditelji, da je že prišel čas njihove vlade in s tem tudi doba komunizma, po katerem so težili. Zgodilo se je drugače. Zmage pijana je glasno pritrjevala in ploskala v zbornici skupivša se tolpa, ko so ji prebrali imena provizoriške vlade. Štiri člane je volilo vanjo samo ljudstvo: Louis Blanca, Armand Marrasta, F. Flocona in delavca Alberta. Vlada je čutila, da je treba takoj kaj storiti. Že dné 26. svečana je izdala ta-le odlok, ki ga je sestavil Louis Blanc: „Začasna vlada francoske republike se zavezuje zagotoviti delavcu življenje z delom; zavezuje se jamčiti za delo za vse državljane; priznava, da se morajo delavci združevati, da morejo uživati zakoniti sad svojega dela. Začasna vlada vrača delavcem, katerim pripada, zapadli milijon civilne liste.“

Da bi mogla izvrševati, kar je obljubila, je ustanovila vlada več „narodnih delavnic“, kjer so delavci, ki drugod niso dobili dela, delali državi. Preje se je trudila vlada, da bi preskrbela delavcem pri raznih podjetjih dela. Mnogo jih je pa vendar ostalo, katerih ni mogla nikamor potakniti. Zaukazala je potem, naj se iz državnih blagajnic brezposelnim delavcem izplača vsak dan po fr. 1·50. Videlo se je pa kmalu, da tako ne gre. Zato je poskusila vlada z imenovanimi državnimi „narodnimi delavnicami“. Začetkom je bilo brezposelnih delavcev 17.000; dné 15. sušca se jih je pa štelo že 49.000. Delavnice so bile urejene vojaški. Na čelu jim je stal E. Thomas. Vsakih 11 mož pri

jednem delu — ena četa — si je volila četovodjo, ki je dobival po fr. 2.50 na dan; po pet čet je bila brigada, katere načelnik se je tudi samostalno volil in dobival po fr. 3 dnine; po štiri brigade so stale pod vodstvom od uprave imenovanega poročnika. Štiri poročniške čete so pa tvorile kompanijo. Delavec, ki je hotel vstopiti v delavnico, je moral prinesiti od pristojnega urada (mairieje) svedočbo, da je star nad 16 let, izkazati ime, stanovanje in posel, pa so ga vsprejeli. Plače je dobival po dva franka na dan, če je delal; če mu pa niso mogli dati dela, pa po fr. 1·50.

Delavci so bili izprva sila veseli. Kmalu se je pa pokazalo, da tako ne pojde. Vedno več se jih je oglašalo v državne delavnice; trumoma so hiteli ljudje z dežeje v Pariz, in tako je umljivo, da niso mogli dobiti dela. Državna podpora jim je bila zagotovljena tudi v tem slučaju; zato se niso dosti brigali, da bi dobili delo. V delavnicah samih je vsled tega ponehal vsak red; splošna lenoba je zavladala. Vlada je sicer videla, da stalno ne more tako ostati, toda čutila je tudi, da utegne kmalu potrebovati delavcev; zato je čakala in jim plačevala, kakor je bilo določeno. Jelo se je pa gibati med meščani in kmeti. Ti so bili vedno bolj ozlovoljeni, da se tako trosi državni denar. Zahtevali so, naj se izvrše volitve v zbornico in naj se postavi redna vlada. Videlo se je, da gotovo zmagajo protisocijališke stranke. Socijališki klubi: Blanquijeva¹ osrednja

¹ V zgodovini francoskega socializma naletimo čestokrat na ime Blanqui. Blanquizem, blanquisti se tudi mnogokrat imenujejo. Potrebno je torej, da se seznanimo z življenjem tega moža. Louis Auguste Blanqui se je rodil dné 7. svečana 1. 1805. v Puget-Théniers. Devetnajstleten mladenič je prišel v Pariz, kjer je vzgojeval otroke nekemu generalu in zraven se tudi učil pravoslovja in zdravilstva. V svoji mladosti je bil poln verskih idealov. V svoji goreč-

republikanska družba (Société centrale républicaine), Barbéjev revolucijski klub (Club de la Révolution), Raspailov² klub ljudskih prijateljev (Club des amis du peuple) in drugi so se združili, da bi s skupnim postopanjem, in če bi bilo treba, z novo revolucijo, ohranili socijalizmu prijazno vlado. Protisocijališko meščanstvo je pa imelo v narodni gardi toliko moč, da je proletarci niso mogli premagati. „Proč s komunisti!“ je odmevalo vsak dan bolj po Parizu in po deželi.

nosti se je vadil v zatajevanju in celó z bičanjem hotel podjarmiti svoje telo duhovnemu življenju. Pariz ga je spravil s te poti bolj s svojimi burnimi političkimi razmerami, nego s svojo razuzdanostjo. Ko je počila l. 1830. revolucija, je mladi Blanqui planil vanjo in se s čudovito navdušenostjo bojeval na barikadah. Od tedaj je postal dejanjski revolucionar, ki ni zamudil nobenega upora, nobene zarote, da bi se je ne udeleževal z vsemi svojimi silami v prvih vrstah. Delal je s peresom in z orožjem v tem smislu. Kot urednik glasila „kluba ljudskih prijateljev“ je bil obsojen v jednoletno ječo. Leta 1836. je sodeloval pri zaroti proti kralju; obsodili so ga na dve leti l. 1837. je bil pomiloščen. Podal se je v Pontoise, cd koder je vodil „družbo letnih časov“, ki je skrivaj pripravljala revolucijo. Malo preje se je oženil. Kot domači učitelj se je bil v Parizu seznanil s hčerjo bogatega bankirja in se zagledal vanjo. Šest let se je bojeval proti vzbujeni strasti, a brezuspešno. V zakonu ni živel dolgo. Sredi meseca velikega travna l. 1839. je uprizoril krvav upor, ki so ga pa brž udušili. Blanquija so obsodili meseca prosinca l. 1840. na smrt; izpremenili so mu kazen v dosmrtno ječo. Med tem mu je žalosti umrla žena. O tem piše sam: „Jednoletni smrtni boj žene, ki jo je, daleč od mene (zaprt je bil iz prva v Mont-Saint-Michelu, kasneje v Toursu), razjedal obup in cela štiri leta samotna celica z duhom tiste, ki je ni bilo več, je bila moja kazen, zame samega, v tem Dantejevem peklu.“

Začasna vlada po svečanovi revoluciji l. 1848. je osvobodila Blanquija. Takoj je pohitel v Pariz, kjer je brž osnoval osrednjo republikansko družbo; dné 15. vel. travna se je udeležil upora; dné 28. velikega travna so ga zaprli in obsodili v desetletno ječo. L. 1859. mu je bila daljna kazen odpuščena, a l. 1861. so ga zavoljo nove zarote zopet zaprli za štiri leta. L. 1870. je bil v Parizu, kjer je zastopal najradikalnejšo smer. Bil je tudi član komune. Dné 15. svečana ga je obsodilo vojno sodišče v prognanstvo. Zavoljo bolednosti ga pa niso poslali v Kaledonijo, marveč so ga imeli zaprtega v Clair-

Dné 15. velikega travna so uprizorili revolucijski klubi vstajo; posrečilo se jim je dobiti mestno hišo, kjer so postavili svojo vlado z Barbésom na čelu. Prihitela je pa narodna garda in je odpeljala po kratkem boju voditelje v zapor. Ob volitvah v zbornico so pa socijalisti popolnoma podlegli. Provizorna vlada je odstopila, in zbornica je pričela neizprosen boj proti socijalistom. Dné 21. rožnika je zaukazala, da morajo delavci od 18. do 25. leta vstopiti v armado, ali se pa pošljejo delat na kmete. To je de-

vauXu. Dné 9. rožnika l. 1879. ga je Grévy pomilostil, ko ga je bilo mesto Bourdeaux izvolilo za poslanca; zbornica pa njegove izvolitve ni potrdila. Umrl je v Parizu dné 1. prosinca l. 1881.

Devetnajsti vek je imel malo moč, ki bi se bili bojevali v prvih vrstah tolikih revolucij, kakor je bil Blanqui, ki v vsem svojem javnem delovanju ni poznal nobenega drugega sredstva, razven zarote in krvavega upora. Socijalisti, katerim je dejanjska revolucija prvo političko sredstvo, se imenujejo po njem blanquisti, in teorija, ki trdi, da se dá le s silo priboriti vspeh socijalskim idejam, blanquizem. Poučljiv je razvoj Blanquijevega življenja. Čim mu je strast razjedla verske vzore, je postal socijalski fanatik in brezoziren revolucionar, groza nasprotnikov, hkrati pa često neznošen avtokrat svojim pristašem. Imel je tudi med socijalisti protivnike, a s svojim nesebičnim značajem jih je lahko ugnal. Ko so mu l. 1848. očitali izdajstvo, se je po pravici skliceval na svoje zapore: „Mene, žalostno razbiti čoln; mene, ki vlačim podrtó truplo v zamazani obleki; mene hočejo uničiti, češ, da sem podkupljen. Lakaji Louis Filipa, ki so se izpremenili v blesteče republikanske metulje in švigajo po tepihih mestne hiše, pa psujejo Joba, ki se je rešil iz ječ njihovega gospoda z višine svoje za časa štirih vlad spitane kreposti.“ Doslednosti in požrtvovalnosti Blanquiju ne moremo odrekati. Spisal je poleg mnogih sestavkov v raznih listih (list „La patrie en danger“, izhajajoč l. 1870. nekaj časa v Parizu, je bil po večini njegovo delo) te-le knjige: „L'Eternité dans les astres 1872“; „C' Armée esclavée et opprimée 1880“ in „Critique sociale“, ki je izšla po njegovi smrti l. 1885.

² Fr. Vinc. Raspail se je rodil dné 25. prosinca l. 1794. Po svojem poklicu zdravnik, je opozarjal na nezdrave razmere delavskih stanovanj, hrane in tvornic. Po svojem političkem delovanju je bil vedno s socijalsko stranko. Za vlade Louis Filipa in ob revoluciji l. 1848. je izdajal v revolucijskem smislu list „Réformateur“, ki ga je potem izpremenil v „L'Ami du peuple“.

lavce razburilo. Do 15 000 jih je korakalo drugi dan proti Pantheonu. Poslali so deputacijo k vladi, a dobili odgovor, da se bodo delavci, ki bi se upirali omenjenemu odloku, siloma odgnali na delo. Ko se je ta odgovor sporočil množici, je završalo med njo. Že drugi dan so postavljali barikade. Pričel se je grozen boj, ki se je četrty dan končal s socijalskim porazom. Narodna garda se je krvavo maščevala; kar je mogla ujeti delavcev, jih je pomorila. Vojaki so vlačili na tisoče socijalistov v ječe, in ko so bile te napolnjene, v kleti in podzemskie luknje nekdanje kraljeve palače. Tu se je dosegel vrhunec vse bede: le vzdih in tožbe, grozni smeh zblaznelih, krik in tuljenje ranjencev, naj se jim dá vode, boj za zračne votline v okuženem zraku, zasmeh stražnikov, tu in tam kak strel v kleti — Dan-tejevo peklo.¹

Klubi so se razgnali. Narodne delavnice so se razpustile. Pravica do dela, ki jo je priznavala začasna vlada, se je odpravila, in delavcem zagotovila samo pravica do podpore. Narodna zbornica je privolila nekaj milijonov za podporo delavskih proizvodnih združenj; toliko so dosegli delavcem prijazni poslanci, a ta podpora se je tako razdelila, da so imeli delavci zelo malo od nje. Thiers, ki je igral v zbornici važno ulogo, je pa dosegel, da se je ustanovil poseben zaklad, iz katerega so se podpirali spisi proti socijalizmu. Delavske knjižice in prepoved delavskega združevanja so po Napoleonovem zakoniku „code civil“ iznova oživele. Gledé na delavce je zbornica sklenila nekaj podrobnih določb o podporah, ki naj se jim dajejo, če so brez dela.

Socijalisti so bili sicer vsi razjarjeni, a brez moči. Voditelji so morali uiti iz domovine, kar jih ni bilo zaprtih. Ko je nastopil Napoleon III., je lahko zagotovil mir in varstvo industriji in trgovstvu, ker je bil rdeči strah res za dalje časa pregnan, toda ne za vedno. Med delavci je tlelo in komaj so čakali, da bi se mogli maščevati nad buržoazijo. Že meseca malega srpana l. 1848.

¹ Handbuch des Socialismus o. c. str. 220.

je željo po osveti v pesmi „Spravni dan“, ki se je med delavci splošno udomačila, strastveno izrazil Louis Ménard.

Ko vdari dan in ura zaželjena,
plačilni dan za greh vzblestí,
ko zlodejska bo četa odpodena,
ko revolucija vzgrmí:

To bodo milosrčniki kričali
in vsi, ki se krvi tresó,
ki lopovstvo „slabost“ bi radi zvali,
pravico pa „osveto“ zvó.

„Prehuda kazen“, tolpa bo jokala,
oprosta nas prosila bo,
ko sodba kri za kri bo zahtevala,
o kesu govorila bo.

Kaj milost? Bratov smrt pomnimo,
zlodejstva tolika strašná!
Spomine nanje v dušo si vklešimo,
in črt namestu vsmiljenja!

Pomnimo čas osvet krvavo-ljuti,
ko ljudstvo glada vpilo je.
V odgovor pa gromel jim top je kruti,
in s tal krvi kadilo se.

Potem prišel je, obložen s krivico
ovadeb podlih grozni dan,
laži, sleparstva zmaga nad pravico,
moritve čas, krvi in ran.

Brezračne ječe, kužne, brez svetila,
brez jeka za obsmrtni vzdih!
Pulili rablji z ran so obvezila,
režéč v posmehih se grdih.

Po njih nam sveto bodi maščevanje!
Ne pozabimo ga nikdar,
ni mrtvih svojih, da prižgé se zanje
veliki, slavni spravni dar!

Takrat smo mi! Vi podli izdajavci,
ki vsak vas lopove pozna;
poslanci vi, morivcev varovavci!
Gorje podleglim! Brž na tla!

Dan sprave je in jeza vre divjaje!
Molitev, kes vas ne sprosti!
Poljubljali vse tiste boste kraje,
kjer kdaj je lila žrtev kri.

V tej pesmi se zrcalijo vse tiste črne misli, ki so po revoluciji l. 1848. navdajale proletarce, in po pravici trdimo, da so te misli živele med njimi, ko so za vlade pariške komune nekaj časa imeli delavci moč v rokah. Te komune vlada se je v resnici pojmovala kot „spravni dan“, in v tem smislu je tudi delovala osvetno brez usmiljenja. (Dalje.)

ta nasprotja trpljenja in blaženosti, obupa in nad strniti v lepo harmonijo, kakoršna se javlja v „nebeški komediji.“ —

Kako plastično je znal izražati veliki pesnik najvzvišenejše ideje, pričajo skupine ob spomeniku. Hvaležno delo je imel umetnik, ko je upodabljal njegove umotvore. A kakor ta kipar, je že prej neštivilnokrat umetnost zajemala ideje iz Dantejevega dela. Umetniški prvaki izza „cinquecenta“: Fra Angelico, Michelangelo, Rafael, Tintoretto, kakor tudi Cornelius, Doré so si šteli v čast s svojimi neumrljivimi deli biti njegovi tolmači. In vendar Dante ni bil realist v modernem smislu, ni

razkladal anatomije človeškega okostja in mišičevja. Ideje je zajemal iz kraljestva večnih resnic in jim s svojim ustvarjajočim duhom dal življenje. S kratkimi potezami ti nariše svoje postave, toda tako plastično, da jih vidiš žive pred seboj. Neka slutnja o bistvu in vzvišenosti prave umetnosti, katero sedaj tirajo v blato, se ti vzbuja ob tem spomeniku!

Toda bodi dovolj refleksij! Dočim sem sedel in premišljal na samotni klopi, mineval je čas. Treba je bilo odpraviti se na kolodvor. Še en pogled na mesto slavnega koncila in ponosni spomenik, potem pa naprej proti jugu — v Italijo!

Ob tamburici.

Zazveneli tožni glasi
so po tihih mojih sôbi,
Kot bi peli smrtno pesem
nekomu ob novem grôbi . . .

Ah, tambúrica otožna!
Hrani môl-akorde záse,
meni tvoja zlata žica
poj radosti sladke gláse!

In hotela sem ubrati
druge glase — o mladosti,
o mladosti, njeni sreči,
njeni sreči in sladkosti . . .

Pa utrga se mi struna . . .
Nema jaz sem obmolčala,
v mojem srcu pesem mlada
neizpeta je ostala . . .

Ljudmila.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Kako se je razvijala zahteva:
Delavec ima pravico do dela?

Povedali smo že, da so socijalisti za vlade meščanskega kralja v svojem programu zahtevali organizacijo dela. Ta zahteva se je tako globoko vcepila v delavce, da so jo ponavljali ob vsaki priliki. Seveda niso prav vedeli, kaj pomenja. Splošno so jo umevali le kot svobodo medsebojnega združevanja. Zraven so pa vedno tudi poudarjali pravico do dela. Ker je ta zahteva dalje časa živela med socijalskim in sploh med

delavskim gibanjem, nam jo je treba natančneje opisati.

Pravica do dela pomenja pravico, s katero sme vsak delavec, če nima dela, od države tirjati delo svoje stroke in zato tudi primerno plačilo. Delavcev, ki niso mogli od časa do časa dobiti dela, je bilo vedno kaj. Razmerno je bilo pa njihovo število le neznatno. Ob takih prilikah jim je pomagala lahko zasebna dobroteljskost, pa tudi država in cerkev sta skrbeli zanje. Saj se je od nekdanj priznavalo v krščanskih državah načelo, da se mora z javnimi sred-

stvi podpirati državljani, ki se sam ne more preživiti. Na tem načelu slone zakoni za uboge, med katere moramo šteti tudi revne delavce, ki nimajo dela in zaslužka. Pri nekaterih zakonih te vrste nahajamo določbo, naj država v takih slučajih preskrbi brezdelnim revežem kako delo, tako n. pr. „poor law“ angleške kraljice Elizabete I. 1601. Jasno je, da taka določba ne ustanavlja pravice do dela v gori opisanem smislu, marveč opisuje samo način, kako naj se deli revežem podpora, kadar se je mogoče ravnati po njem. Ko je naraščala velika industrija, ki je v posamnih podjetjih zbirala veliko delavskega ljudstva, so se razmere do dela predrugačile. Primerjalo se je vedno pogošče, da so podjetniki odslovili cele vrste delavcev, in armada brezdelnih revežev se je vedno množila. Proti temu zlu je nastala zahteva pravice do dela. Sklepalo se je tako-le: Če je država s svojim načelom obrtne svobode in svobodne konkurence razbila vse prejšnje organizacije in če poleg tega trdi, da je vsa moč in vse pravo v državi, potem mora država biti odgovorna tudi za posledice teh načel. Delavec, ki nima dela, ima tudi pravico, da se udeležuje splošnega tekmovalništva in sicer tem bolj, ker mu gre za vsakdanji kruh, za življenje. Tekmovati pa more le s svojim delom, to je: s tistim delom, katero zna. Svoboda mora veljati tudi zanje in ne samo za bogatine. Saj nočejo nič napačnega, marveč le poštenega zaslužka. Zaslužka pa ni brez dela; torej jim mora država preskrbeti delo. Država pravi o sebi po liberalnih naukih, da iz nje izvira vse pravo. Torej je ravno njena dolžnost, da uredi delo tako, da bo vsakdo mogel delati in si prislužiti, česar potrebuje.

S stališča novodobnih držav se torej ne dá mnogo ugovarjati pravici do dela. Thiers, glavni nasprotnik tej delavski zahtevi v francoski zbornici I. 1848., je zbral v svojem govoru, s katerim jo je pobijal, vse protidokaze proti njej. Posebno je povdarjal, da so se ljudje združili v državah v varstvo in v medsebojno podporo, toda delati mora vsak sam zase. Lepa ta! Če mora vsak

sam zase delati, torej sam zase skrbeti, čemu je pa treba države? Thiers se torej sam pobija in dokazuje s tem, da po liberalnih nazorih, če bi se dosledno izvedli, sploh ni mogoča nobena družba.

Prvič se je pojavila zahteva pravice do dela ob volitvah v narodno zbornico I. 1889. Že takrat so se čuli iz okraja St. Laurent glasovi, naj se po celem Francoskem ustanové narodne delavnice, kjer naj dobivajo brezdelni delavci delo svoje stroke in za to vsaj dve tretjini sicer navadne dneve. Iz tistega časa beremo tudi v knjižici „Parchemin en culotte“ ta-le značilni stavek: „Vsaka država je dolžna dati možaku živež, obleko, ženo in stanovanje; zato pa mora ta delati primerno svojim močem in zmožnostim.“ Če ima ta zahteva sploh kaj smisla, se ne more drugače umevati, nego popolnoma v socijalskem smislu, da družba vodi vse proizvodnjanje in sploh vse gospodarsko življenje. Pravica do dela v tem obsegu se dá uresničiti le v socijalski državi.

Socijalska teorija se je že vsled navedenih pojavov ob začetku prve francoske revolucije morala pečati s pravico do dela. Prvi, ki se je lotil tega predmeta, je bil v naših pomenkih že opisani Fourier.¹ Iz njegovih spisov posnemamo to-le²:

Svoboda je treh vrst: 1. navadna, telesna svoboda (*liberté simple ou corporelle*); delavec, ki ga lakota priganja, da mora delati, ima to svobodo v pasivnem smislu; v aktivnem smislu jo ima šele tisti, ki dobiva vsaj nekaj stalnih dohodkov; 2. sestavljena a nasprotujoča si svoboda (*liberté composée divergente*); ta je sestavljena iz aktivne telesne in iz socijalne svobode; uživa jo divjak; imenuje se nasprotujoča, ker po nji ni mogoče urejeno produktivno delo; 3. sestavljena skladna svoboda (*liberté composée con-*

¹ Že njegovo delo „Théorie des quatre mouvements 1808“ očita socijalno-politiškim učenjakom, da pozabljajo med človeškimi pravicami navajati pravico do dela. Obširnejše se peča s tem vprašanjem v svoji knjigi „Théorie de l'unité universelle“.

² Théorie de l'unité o. c. Oeuvres III. 170. 179—180.

vergente ou sur-composée); v nji je združena aktivna telesna in socijalna svoboda z urejenim produktivnim delom.

Te zadnje svobode ne pozna ne divjak, ne omikanec, dasi je človekov glavni namen. Manj svobode pa ima človek v omikani družbi, nego divjak. Ta uživa svojih sedem pravic: lov na divjačino, ribji lov, pobiranje sadežev, pašo, tatvino izven svojega rodú, federalno zvezo, brezskrbnost; o vseh teh pravicah ni v omikani družbi ne duha, ne sluha. Da se povzdigne človek k sestavljeni skladni svobodi, mu mora dati civilizacija splošno priznano nadomestilo za imenovanih sedem pravic. Namestu tega so mu pa dali filozofi dve s svobodo nezdružljivi pokveki: bratstvo, katerega prvaki se drug drugega pošiljajo na morišče, in enakost, v kateri ljudstvo, odičeno z imenom suverenstva, nima ne dela, ne kruha in prodaja svoje življenje po pet soldov na dan.

Imenovanih sedem pravic, ki jih sedaj uživajo v civilizaciji samo bogatini, se mora nadomestiti s pravico do dela. V civilizaciji je izgubilo človeštvo sedem pravic, in naši pisatelji mu podajejo samo večne sanjarije, n. pr. ponos na lepo ime svobodnega človeka in srečo živeti pod ustavo. „Vprašaj nesrečnega delavca brez dela in kruha, ki ga muči njegov upnik in eksekutor, ali ne bi bil rajši divjak, ki bi imel pravico do lova, sadežev in čred? Gotovo se mu zdi divjaštvo bolje. Kakšna je sreča, živeti pod ustavo? Ubožec ne more biti s tem zadovoljen, da uživa ustavo namesto kosila. Če se mu ponuja tako namestilo, se s tem psuje njegova revščina. Srečnega bi se štel, ko bi vžival kakor divjak sedem pravic in svobodo; toda v civilizaciji ne najde tega. — Z ozirom na človeške pravice moremo tirjati od filozofije in civilizacije, naj nas ne ogoljufava za tisti pripomoček, ki ga je pustil Bog za kazen, naj nam vsaj jamči pravico do tistega dela, za katero smo bili vzgojeni.“ — To bo pa mogoče samo v tistem socijalnem redu, ki ga opisuje Fourier pod imenom „harmonije“.¹

¹ Pr. „Dom in Svet“, platnice 1, 1898.

„Stoletja smo prebili v prepiru o človeških pravicah, ne da bi bili mislili na tisto, kar je najvažnejše, na pravico do dela. Kolika sramota za narode, ki se imajo za trdne v socijalni politiki! Ali ni naša dolžnost, iztrebiti to napako in pripraviti človeškega duha, da bo proučeval ta družabni mehanizem, ki hoče vrniti človeku vse njegove naravne pravice, ki mu pa najvažnejše, pravice do dela, niti zajamčiti, niti dati ne more?

Fourierovi učenci so vsak po svoje obravnavali to vprašanje. Barrier trdi,¹ da v sedanjih razmerah ni mogoče izvršiti pravice do dela. Država bi morala vsa podjetja vzeti v svoje roke; pa bi ravno tako, kot razkosana zasebna industrija, ne mogla dati vsakomur dela. Delavske razmere bi se ne izpremenile, bodi delodajavec za vse eden, ali jih bodi več, dokler se produkcija sama ne izpremeni. — *Considérant*² pravi, da je mogoča pravica do dela že v sedanji družbi. Le tedaj, če se zagotovi ta pravica, je mogoče govoriti o upravičenosti lastništva. — Louis Blanc³ izvaja pravico do dela iz pravice do obstoja.

¹ *Principes de sociologie*.

² Viktor *Considérant* se je rodil v Salinsu dné 12. oktobra 1808. Izprva vojak, je zapustil ta stan in se oklenil Fouriera. Glavno delo Fourierovega sestava je iz njegovega peresa: *Destinée sociale, exposition élémentaire complète de la théorie sociale*. S posebno vneto je v zbornici zagovarjal narodne delavnice, ko se je pokazalo, da jih misli večina odpraviti. Dne 13. junija 1849. se je udeležil upora; ko se je ta ponesrečil, je ubežal v Bruselj. Tam se mu je posrečilo dobiti več ljudi, ki so ustanovili v Teksasu nasebino po Fourierovih mislih. Imenoval jo je „*Phalansterium Réunion*“. Za časa vojske južnih severno-ameriških držav s severnimi je propadla. Od takrat se je preselil na Francosko, kjer je pozabljen umrl.

³ Jean Joseph Louis Blanc se je rodil dné 29. okt. 1. 1811. v Madridu. Njegov oče je bil takrat višji uradnik pri vladi kralja Josipa Bonaparte. L. 1834. se je lotil v Parizu, dovršivši svoje, zlasti matematiške študije, pisateljjevanja. Pripadal je izprva radikalni demokratski struji. L. 1840. se je pa pokazal v svoji znameniti knjigi „*L'organisation du travail*“ popolnega socijalista. V nji je razvijal načela, kako naj se organizuje delo, in poudarjal pravico do dela. L. 1848. ga je ljudstvo volilo za člana provizorne vlade. Odlok, s katerim je ta delavcem

Začasna vlada ga je postavila za predsednika novoustanovljenemu odboru za delavske razmere v Luxembourg (Commission des travailleurs au Luxembourg). Ta odbor se je osnoval prav za prav samo zato, da bi delavce, ki so zahtevali organizacije dela, vsaj za nekaj časa zadovoljili. V odboru so bile zastopane razne struje: st.-simonizem po K. Duveyrier-u in Cazeaux-u, fourierizem po V. Considérantu, enciklopediška filozofija po Jean Reynaudu, novi socijalizem po Vidalu in Pecqueurju, liberalna politiška ekonomija po Wolowskem. Znamenit je pa ta odbor vendar-le, ker je bila prvič z zakonodajstvom združena korporacija gledé na delavsko vprašanje. Deset zastopnikov so vanj volili delavci, deset delodajavci. Nekoliko pomenljivih določb je sklenil vkljub kratkemu času; zboroval je le do otvo-

zajamčil organizacijo dela in pravico do dela, je izšel po njegovem prizadevanju. Sam je pa priznaval kasneje, da ni slutil, kakšne posledice bo imel in kam prav za prav meri. Narodnim delavnicam pa ni bil prijatelj. Hotel je, naj se po socialni revoluciji izprevrnejo vse družabne razmere. Njegova dela so važna za socijališko zgodovino. Poglavitna slovejo: Organisation du travail 1840; Appel aux honnêtes gens 1849; Catéchisme des socialistes 1849; Le socialisme. Droit au travail 1848; Histoire de la

ritve narodne zbornice. Odpravil je vmesne podjetnike (marchandage), določil delavsko dobo v Parizu na 10 ur, po deželi na 11 ur. Posredoval je med delavci in delodajavci in posloval v prepornih slučajih kot delavsko razsodišče, podpiral je obrtne zadruge n. pr. mizarjev, sedlarjev, tkavcev in tapetnikov. — Socijalista Vidal in Pecqueur sta predložila odboru načrt delavske organizacije po teh-le načelih: Država naj kupuje od zasebnikov razne delavnice, tvornice in zemljišča. Ustanavlja naj menjavnice, prodajavnice, tvornice in središča za kmetovavsko delo. Pokupi naj tudi vse železnice, prekope in rudnike, izpremeni naj jih v narodne delavnice in snuje naj poljedelske naselbine. Zavarovanje naj vzame popolnoma v lastne roke. Tako nastane polagoma socijališka država.

(Dalje).

Révolution Française 1847-62; Révolution Française. Histoire de dix ans 1830-40, 1841; Pages d'histoire de la Révolution de Février 1848; La Révolution de Février au Luxembourg 1849; Révelations historiques 1859. Po krvavih dnéh meseca junija 1848. je ubežal na Angleško, kjer je ostal do l. 1870. Med tem časom je v mnogih ozirih obledel njegov radikalizem. L. 1870. je, prišedši v Pariz, celo napadal komuno in se pridružil versaillski vladi. Drugo leto so ga izvolili za poslanca. Umrl je dné 6. decembra l. 1871. v Cannesu.

Književnost.

Hrvaška književnost.

Alberto Weber. *Pjesme*. U Zagrebu 1899 Tisak Dioničke Tiskare. Str. 122. Ciena 2 K. — Mlad pesnik je na čelo svojim pesmam postavil krepak avtogram, da ž njim označi svojo individualnost. — Saj se baje iz pisave, oziroma podpisa kaj lahko spozna genialnost, celo značaj piscev. — Pa preidimo k pesmam Alberto Weber je izključno le lirik. Te drobne pesmi se beró prav gladko; verzi so večinoma zvonki, izvzemši nekatere, ki se približujejo dekadencnemu toku, — tudi niso brez živih primer, ne brez občutkov. — S tem pa ni rečeno, da so vse te pesmi dobre! — Pesnik se je tega sam dobro zavedal, zato je pel:

S tog mnijem da će i meni
Milostiv biti Bog —

Pa ne će sudeć grješniku
Neumolno bit strog.
Ta, nisam kriv, što ne mogu
Utolažit srca plam —
A grješnik nit sam najgori
I nisam grješnik sâm,
S tog pitam najpoznije
Već oprost unapried —
Ko pomno bude tražio
Uz trn će nać i cviet!

Navedli bi lahko nekatere dekadencne vrstice, ki so z navedenimi vrsticami v živem kontrastu. — V „Intermezzu“ na str. 49. in 50. ista pesem o „metulju“ bi bila bolje izostala. — Legenda iz potleušice je grozno pesimistična. A lepo peva pesnik:
Ah, Smrt! — Ona razara
najdivniju harmoniju

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Teorija Louis Blanc-ova je v glavnih potezah ta-le: Ljudje so dobili od Boga zmožnosti ljubezni, znanja in delovanja, ki se pa morejo udejestvovati samo v družbi. Te zmožnosti kažejo, kaj je vsakdo dolžan družbi. Kdor je razumnejši, je od Boga odločen, da druge razsvetljuje. Kdor je močnejši od narave, nego drugi, od njega hoče Bog, da nosi tem večje breme. Moč je dolžnik slabosti, vzgoja nevednosti. Čim več more kdo, tem več bi moral. To je pomen Kristusovih besedij: Prvi med vami naj bodo poslednji. Vsak po svojih zmožnostih.. To je dolžnost!

Poleg zmožnostij imamo pa tudi potrebe: umstvene, нравne in fiziške, — potrebe srca, duha, domišljije. Človek more le tedaj izvrševati nalogo, ki mu jo je dala božja Previdnost, če more tako zadostovati svojim potrebam, da zraven razvije vse svoje zmožnosti. Torej vsakemu po njegovih potrebah! To je pravo!

Svobodna konkurenca mora uničiti ljudstvo. Po ti poti propade rokodelec, pa tudi kmeta zaduši vedno večji zemljiški dolg.¹ Delavsko ljudstvo je v silni revščini. Družba torej ne izvršuje svojih dolžnostij. Treba jo je izpremeniti; delo se mora organizovati. V ta namen naj osnuje država socijalne delavnice (ateliers sociaux) in sicer tako, da postanejo delavska last. Delavci naj ustanavljajo zadrage po načelu najtesnejše solidarnosti; po naše bi rekli: „z neomejenim jamstvom“. Država naj pozove vse delavce v take zadrage. Za osemurno delo bodo lahko plačevale po 8 frankov na dan. Koncem leta se razdeli dobiček tako, da se en

¹ Jasno Blancovo oko je že pričetkom liberalne dobe videlo, kam vodijo liberalna načela. Navedena napoved je namreč iz l. 1840. v knjigi „Organisation du travail“.

del uporabi v povračilo državnega ali kakega zasebnega posojila; ko se pa ves dolg plača, se nalaga ta del, da se osnuje stalen socijalni kapital. Drugi del se pa določi v podporo bolnikov, onemoglih in starih delavcev. Kar bi še ostalo, se razdeli med delavce.

Na vsak način je pa država dolžna ustrezati delavski pravici do dela. Če ima človek pravico do obstoja, mora imeti tudi pravico do sredstva za svoje vzdrževanje. Katero je pa to sredstvo? Delo. Če se priznava pravica do podpore, ki obstaja gotovo na načelu, da je vsak človek z rojstvom dobil pravico živeti, in če se taji pravica do dela, se pravi priznavati človeku pravico živeti neproduktivno, in mu jo odrekati do produktivnega življenja; to se pravi: posvečuje se mu njegov obstoj kot breme, zraven ga pa ne hote posvečevati kot delovanje, kar je očitvidno neumno. Pravica do dela je torej nujna posledica pravice do obstoja. Popolnoma uresničiti se more še-le, če se uvede zgoraj omenjena organizacija dela, a nekaj že lahko država takoj stori.

Vidal¹ zagovarja z vso odločnostjo pravico do dela. Pravi pa, da je nemogoče izvesti to pravico, dokler se ne preosnuje vsa družba v socijalskem smislu.

Ideje teh mož so se vkoreninile med delavci. Ni torej čuda, da so vedno kričali po

¹ Vivre en travaillant, projets, voies et moyens de réformes sociales. Paris 1848. — Fr. Vidal se je rodil l. 1812 v Contras-u. Pisatelj je v Parizu že s početka v socijalskem smislu. Kot tajnik luksemburškega odbora se je zvezal z Blancom. Po nastopu Napoleona III. je moral zapustiti Pariz. Umril je pozabljen l. 1872. Njegovo glavno delo je: „De la répartition des richesses ou de la justice distributive en économie sociale“ 1846. Kakor je razvidno iz spisane socijalnega načrta, ki ga je izdelal z Vecqueurom, je bil popoln kolektivist; vse zemljišče in vsa proizvodjalna sredstva morajo po njegovem postati splošna last.

organizaciji dela in po pravici do dela. Začasna vlada po padcu meščanskega kralja se je morala ozirati na nje. O tem svedoči od L. Blanca sestavljeni, že navedeni odlok z dne 26. svečana 1848,¹ v katerem se jamči vsakemu delavcu obstoj po delu in delo vsem državljanom. Treba je bilo pa poleg lepih besedij storiti še kaj več. Delavski minister Marie in neki mladi inženêr, Thomas, sta napravila načrt narodnih delavnic, ki so se tudi v resnici ustanovile. Videli smo že, s kakšnim vspehom. Država je plačala za 150.000 ljudi, ki so po največ lenarili, v malo tednih 14.478.000 frankov, ne da bi v splošem oziru imelo delavstvo kako korist.²

Ko je namestu začasne vlade nastopila narodna zbornica, se je začel hud boj o pravici do dela in o narodnih delavnicah. Te delavnice so se odpravile. Z ozirom na pravico do dela se je vzprejela določba: „Republika mora braniti državljana v njegovi osebi, rodbini, religiji in lastnini. Priznava se pravica vseh državljanov do pouka, dela in podpore.“

Iz te razprave je zanimiv govor malega obrtnika Pelletiersa. Ta je dejal, da je treba skrbeti za brezposelne delavce, da pa država v ta namen ne sme sama ustanovljati tvornic in delavnic in s tem uničevati zasebnih podjetnikov. Da tega ne bo treba, naj se vsakemu delavcu odtrga od vsakega franka na dan po 5 centimov. Vrh tega naj država svoja dela izroči zadrugam, ki naj se ustanové v obrtne in v poljedelske namene. Delavci naj seveda tudi tu plačujejo po 5 centimov od franka. Vrh tega naj se pa $\frac{1}{10}$ dobička teh zadrug na leto odtegne. Država naj zida po posamnih okrajih revne hiše (maisons pour éteindre la misère), kjer naj dobivajo iz navedenih sredstev brezposelni delavci podporo, če ne morejo dobiti dela pri kaki zadrugi, ki oskrbljuje državna posestva ali opravlja kaka javna dela. Hkrati naj se ustanové v teh hišah tudi posredo-

vavnice za delo. Kar preostaja denarja, naj se uporabi za preskrbljenje starih in onemoglih delavcev.

Prvikrat srečamo tu idejo delavskega zavarovanja v zakonodajnem zboru. Seveda je bila takrat še brezvspešna. Večina zbornice je smatrala za svojo glavno nalogo boj proti socializmu, in ta duh, ki jo je preveval, je najbolj pripravljaj pot princu Louis Napoleonu do cesarskega prestola. Na Francoskem je s tem zaspala delavska tirjatev pravice do dela.

O drugih državah nimamo mnogo povedati. Fichte¹ je na Nemškem izvajal iz svojega naravnega prava trditev, da sme vsak posameznik tirjati od države delo in zaslužek, to se pa da uresničiti le v zaprti trgovski državi.

Po nazorih francoskih socializmov je utemeljeval pravico do dela neki F. Stromejer.² V frankobrodski zbornici sta poslanca Simon in Nanwerck zahtevala, naj se uzakoni ta pravica, toda velika večina je zavrgla njun predlog. V novejšem času je Bismarck dne 9. vel. travna 1884. v nemški državni zbornici izpregovoril te-le besede: „Dajte delavcu pravico do dela, dokler je zdrav, zagotovite mu postrežbo, ko je bolan, zagotovite mu preskrbnino, ko ostari, potem mislim, da bodo gospodje Wydenskega (soc. demokraškega) programa zastonj piskali; delavci ne bodo hiteli k njim, ko bodo videli, da se vlada in zakonodajni zastopi resno brigajo zanje. — Da, jaz priznavam brezpogojno pravico do dela in se bom potegoval zato, dokler bom na tem mestu.“

Ta govor ni imel drugih posledic, nego da se je cela vrsta knjižic in člankov oglasila o tem vprašanju.

V Švici je kmalu potem razburjala vso javnost ta zadeva. Delavci so nabrali 52.090 podpisov zato, naj se v ustavi prizna pravica do dela. Zvezni svet je moral dati, ker je bilo več, nego 50.000 podpisov, ta predlog na splošno glasovanje. Predlogu je pa

¹ Gl. „Dom in Svet“, št. 21.

² Rossbach: Geschichte der Gesellschaft VII. 265 pri Weiss: Apologie des Christenthums. Freiburg in Breisgau 1892, IV. str. 340.

¹ Der geschlossene Handelsstaat. 1800.

² Organisation der Arbeit. Bellevue 1844.

pritrnilo le 72.000 državljanov. Vsled tega je padel.

V našem času ni nobene stranke več, ki bi zahtevala pravico do dela v tistem

zmislu, kot smo jo doslej opisavali. Tudi socialni demokratje nimajo te pravice v svojem programu, ker pravijo, da se ne dá izvršiti v sedanji družbi. (Konec.)

Zemlja in zvezda Mart.

(Spisal dr. Simon Šubic, c. kr. vseučilišni profesor.)

Neko neizrekljivo čustvo neskončnega mirú vabi človeka, da ogleduje ponočno zvezdnato nebó. Kakor bi duša človeška čutila ondi bolj kot na zemlji vse urejujočo roko Večnega, jo vleče neznano hrepenenje tja v nebeške prostore.

V duhu stopimo med zvezde ali svetove na nebu, saj nam ni nikamor predaleč! Hitra solnčna luč, ki bi mogla vsako sekundo pri tej hitrosti švigniti osemkrat krog in krog zemlje, pa vendar hodi cela tri leta do prve najbližnje stalne zvezde — kaj je luč v primeri s človeškim duhom! Svoje krilate misli obrzda — in v trenutku ga prestavijo na vsako zvezdo, na vsak svet, kamor si zaželi.

Stopimo tedaj v mislih na drugi svet našega osolnčja, na Saturn, pa pazimo toliko, da ne pridemo preblizu okrožju njegovih čudovitih kolobarjev, če ne nas podsuje njihov kameneni dež! Sedaj, ko stojimo varno na planetu Saturnu, se ozremo po otočju, obstoječem iz svetov ali planetov našega osolnčja. Zadaj za otokom svetle danice, Venera, zagledamo dva druga otoka: rujavkasto-belo zemljo in rudečkasto-svetlo Martovo zvezdo. Saj s Saturna se naša zemlja vidi ravno tako kot majhna, svetla zvezda, kakor druge.

Zemlja je zvezda, ki se sveti zato, ker jo obseva solnčna luč; ona je plavajoči otočič neskončnega vsesvetovnega otočja. Z zemljo vred prebivamo v odmerjenem nebeškem prostoru. Zemlja se vrtil in plava na tretjem mestu od solnca, in okrožje njenega obhoda okrog solnca leži med mejama okrožja Ve-

nera in Marta. Po zakonih planetnega gibanja se sprehajajo po nebu Venera, zemlja, Mart in drugi planeti.

Sosed naše matere zemlje je otočič svetlorudečega Marta. Sicer je Martov svet še nekaj manjši od zemlje, pa vendar-le vzbuja posebno pozornost zvezdoznancev, odkar so v zadnjih dveh desetletjih našli na njem čudovite prikazni njegovih dvojnih vodotokov.

Med vsemi planeti je nam najbolj znano površje Martovega sveta. Zvezdoslovci poznajo površje te bližnje zvezde skoro bolj natanko, kakor naši zemljeznanci lastna tla, na katerih so doma! Ne severnega, ne južnega tečaja še nihče ni videl na zemlji, na Martu ju pa ogleduje vsak zvezdoznanec, kadarkoli se obrača Mart tako proti nam, da stoji sedaj severni, sedaj južni tečaj njegov pred daljnogledom. So pa tudi pokrajine na zemlji, n. pr. v srednji Afriki, v vzhodni Aziji in v Tihem oceanu, ki jih ne poznajo niti veščaki v zemljeznanstvu.

Martova mapa je dovršena do malega od tečaja do tečaja. Kadarkoli stoji Mart pred našimi očmi, vselej je lepo razsvetljen, njegovo nebo je vedno jasno in ozračje brez meglá. Z enim pogledom nam postavi dober daljnogled polovico Martovega sveta pred oči.

Toplota na zvezdi Martu je skoro enaka, če ne večja, kakor na zemlji, in štiri letne čase ima, kakor zemlja. To se sodi po tem, ker se pokrajine okrog tečajev popolnoma otajajo poleti, na zemlji pa ostane v arktičnih krajih toliko ledovja, da doslej ni bilo moči prodreti do nobenega tečaja. Le v nekaterih

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Konec.)

K o m u n a. Ko je Napoleon III. zasedel francoski prestol, je napovedoval med drugim tudi, da bo uničil vse komuniško gibanje v svojem kraljestvu. Res je dosegel, da se za njegovega vladanja na zunaj komunizem ni kaj kazal. Na skrivaj se je pa vedno širil in sicer v svoji najsilovitejši obliki. Blanquijeva revolucijska načela so vodila mnogobrojne tajne zveze, v katerih so se člani pripravljali naravnost za revolucijo. Pri ustanovitvi internacionalne delavske zveze imajo francoski komunisti mnogo zaslug. L. 1862. so se o priliki londonske razstave seznanili z angleškimi, belgijskimi in nemškimi somišljeniki, in že tedaj se je pričela med njimi duševna zveza. Poljska vstaja l. 1863. je vzburla ves demokraški svet; ob poljskem shodu v Londonu tistega leta so bili navzoči tudi francoski socijalisti. Takrat so se že dogovorili, naj se osnuje čim najpreje mednarodna delavska zveza, ki je res oživela dné 28. kimavca 1864. Internacionala je imela na Francoskem mnogo članov, največ seveda v Parizu. Moč komuniških in socijalskih idej se je pa najbolj pokazala l. 1871. po nesrečni vojski z Nemci, ob času, ko je zavladovala v Parizu komuna.

Komuna prav za prav pomeni neko politiško obliko, po kateri naj bi se preosnovala vsa Francoska, in za njo cela Evropa. Bistvo te politiške oblike je to-le: Vsak komunalni organizem, t. j. vsaka občina, mestna ali kmečka, ali da rečemo njeno navadno ime: *v s a k a k o m u n a* bodi samostojna; stvari, ki so ji skupne z drugimi občinami, upravlja po poslancih, ki jih voli v okrajni zastop. Ti zastopi pa volijo poslance v narodno skupščino v Parizu. Volilna pravica v občine je splošna, enaka, direktna in tajna. Poslanci se morajo ravnati po ukazih svojih volivcev; če se ne ravnajo po njih,

jih ti lahko odstavijo. Mandat, ki ga izvršujejo, je torej imperativen, v popolnem nasprotju z značajem, ki ga ima mandat v takoimenovanih ustavnih državah. V teh je v ustavi določeno, da ne morejo volivci za časa mandata odstavljati poslancev, marveč da so ti popolnoma svobodni in le v toliko odvisni od svojih volivcev, da jih ti lahko iznova volijo ali pa ne.

Komuna ne pozna takozvane osrednje vlade. Namesto nje so uradniki, ki izvršujejo nujne osrednje posle. Vsa moč je pa v rokah imenovanih zborov, oziroma njihovih volivcev. Kakor smo videli, je volitev v posamezne občinske odbore neposredna, v okrajne zборе in v narodno skupščino pa posredna.

Po ti obliki naj bi se na novo organizovala cela država. Njen namen je osvobodjenje delavskih slojev. Ti bi po splošni volilni pravici dobili politiško moč v roke. Država bi prenehala biti slojna država. Vlade v sedanjem smislu bi ne bilo; upravo bi namreč imelo ljudstvo v svojih rokah po uradnikih, ki bi jih po svojih zastopih samo nastavljal. Po ti poti bi se tudi dali izpremeniti gospodarski temelji cele družbe; iz kapitalističnega proizvodjanja bi nastalo komuniško, in vzor vsega socijalskega in komuniškega gibanja bi se dosegel.

Po teh idejah se je osnoval l. 1871. v nasprotju s tedanjo vlado pariški občinski odbor. Že ob svojem nastopu je nameraval razširiti svojo politiško obliko po celi Francoski. Njegova vodilna misel je bistveno komuniška; da se je vsaj za nekaj časa dala izvršiti, temu so pomagale tedanje zmedene razmere, nered vsled nesrečne vojske. Delavskim slojem so se bili pridružili tudi mali in srednji meščani. Dne 17. sušca 1871. je dospel Viljem I. kot nemški cesar v Berlin. Dne 18. sušca je pa osrednji odbor republikanske zveze, kjer se je rodila ideja komune,

zasedel pariško mestno hišo in se uprl v Versaillesu zborujoči narodni skupščini in njeni vladi. Dne 26. sušca in 16. mal. travna so volili mestni odbor z opisanim komuniškim programom. Med 79 člani je bilo 19 izrečnih pristašev internacijonalne delavske zveze. Odbor je šel brž na delo. Da bi si ohranil naklonjenost delavskih slojev, je izdal odlok, da se zastala stanarina ne sme iztirjavati, in podaljšal je obroke zapalnih menic. Poleg tega je sklenil, da se prepuste delavnice in tvornice, ki so jih ob vojnem času lastniki ostavili, delavskim zadrugam za malo odkupnino, ki jo ima določati posebno razsodišče, kateremu se mora ukloniti prejšnji lastnik.

Nezakonskim otrokom so se dale enake pravice z zakonskimi. Odbor je dal tudi brž podreti vendomski steber. Socijalski značaj njegov je že s temi dejstvi dokazan.

Odborova najtežavnejša naloga je pa bila pogajati se z narodno skupščino in z vlado. V odboru in med ljudstvom so dobili vso moč v roke najradikalnejši, po krvi drhteči možje. Grozno gospodarstvo se je pričelo. Kdor se ni brezpogojno udal, so ga umorili. Pariz je postal prava jama razbojnikov. V teh razmerah ni bilo mogoče misliti na kako spravo z vlado. Narodna skupščina je sklenila, da z orožjem zatara komuno. Nastala je divja meščanska vojska. Odbor si je hotel pomagati s tem, da je več odličnih pariških meščanov, med njimi nadškofa Darboy, zaprl in zažugal vladi, da jih pomori, če ne odneha. Krvava žaloigra se je nadaljevala. Vladna armada je pridrla v mesto in si ga je po osemdnevnem vročem boju osvojila (dne 21.—28. vel. travna). Komuna je med tem res izpolnila svojo divjo grožnjo. Nedolžne jetnike z blagim nadškofom na čelu je dala kot pse postreliti. — To je le še povečalo srditost vladnih vojakov. Ko so zmagali, se je pričelo v resnici neusmiljeno preganjanje vseh komunardov, ki se ne da opravičiti, pač pa razlagati. Na tisoče so jih pomorili vojaki brez vsake preiskave; na tisoče jih je obsodilo vojno sodišče v smrt in pregnanstvo. Do 1. 1874. so trajale preiskave.

Komuna je imela torej po kratkem razdivjanem življenju skrajno žalosten konec.

Socijalisti so se vsled neugodnih vspehov hoteli otresti očitanja, da je bila komuna sad njihovega dela. Zveza med njo in med vsem socijalskim gibanjem je pa preočita, da bi se dala zakriti. Omenili smo že, da je bilo v komuninem odboru 19 izrazitih pristašev Marxove internacijonale. Imenujmo nekatere: M. E. Vaillant, roj. dne 26. prosenca 1840. v Vierzonu, je pristopil že kot dijak k internacijonali. V komuni je zastopal najradikalnejše stališče; kazni je ušel v London, kjer je bil že l. 1871. izvoljen v glavni odbor mednarodne zveze. Ko so l. 1880. pomilostili vse, ki so bili obsojeni zavoľjo komune, se je vrnil v Pariz, kjer je vodil Marxovemu socijalizmu vdane delavce. Izdajal je v tem smislu dnevnik z naslovom *Homme libre* (Svobodni človek). — B. Malon, roj. 1841. je bil navaden delavec. L. 1868. je vstopil v internacijonalo. Napoleon je preganjal njene pristaše. Malon je bil za to dvakrat obsojen v zapor. Ko je padla komuna, je ubežal v Švico, kjer je izdajal časopis „*La Revanche*“ (Maščevanje) in se popolnoma zvezal z Bakuninom. Zagovarjal je vedno najhujšo taktiko in pobijal zmernejše socijaliste. Umrl je l. 1893. — Evgen Varlin, roj. l. 1839., knjigovez, se je že iz mlada navzel socijalskih nauk. Za internacijonalo je bil najživahnejši agitator. Kot član komune se je udeleževal strastveno njenih bojev proti vladni vojski; padel je v uporu.

Ti možje, katerim bi pridali lahko še mnogo drugih, pričajo, kako je bila internacijonala zvezana s komuno. Za to dejstvo imamo pa še drugih dokazov: Lassallovci in Eisenachovci na Nemškem, ki so si bili kruto v laseh, so si podali ob času, ko se je pričela komuna, roke in so jo z vsemi silami podpirali. Sklicavali so shode, na katerih so navduševali ljudstvo zanjo. Taki shodi so bili: v Berolinu, Hamburgu, Bremnu, Hanovru, Elberfeldu, Draždanah, Lipskem in Šemnici. Socijalno-demokraški listi so naravnost hvalili vse silovitosti, ki so se tedaj godile v Parizu.

„Volksstaat“ pravi n. pr.: „Slabost komune ni njena nečlovečnost, marveč njen strah pred odločnimi sredstvi.“ To se je upalo pisati, ko je vendar cela Evropa vedela, koliko nedolžne krvi so prelili divje razkačeni komunardi. V nemškem državnem zboru je Bebel takrat izpregovoril te-le besede: „Bodite trdno prepričani: ves evropski proletarijat, in vse, kar še res čuti za svobodo in nezavisnost, gleda v Pariz. In če je Pariz sedaj potlačen: da je pariški boj le majhna bitka na straži, da nas glavna stvar v Evropi še čaka in da se odzove, predno mine nekaj desetletij, bojni klic pariškega proletarijata: boj palačam, mir kočam, smrt revščini in lenobi — kot bojni klic vsega evropskega proletarijata.“ Zanimivo je, da je Bismarek izprva tudi nekako odobral komuno, češ da je v nji opravičeno jedro: teženje po občinski avtonomiji. Po Beblovem govoru je pa priznal, da se mu je še-le sedaj prižgala „luč“, kako škodljiva in nevarna je

socijalna demokracija, kako vseobča revolucija je v njeni smeri.

Najboljši dokaz, da je komuna delo internacionalne, so nam pa njene ideje in njene izjave. Komaj se je rodila, jo je internacionalna pozdravila z navdušenim pismom in jo poleg tega tudi krepko dejanski podpirala. Po nesrečnem koncu je pa v posebnem oklicu „o meščanski vojski na Francoskem“ zapisala tudi te-le besede: Pariz delavcev s svojo komuno se bo na veke slavil kot slavni sel nove družbe. Njegovi mučenci so pokopani v velikem srcu delavskega sloja. Njegove uničevalce je zgodovina že sedaj nasadila na tisti sramotni kol, s katerega jih ne morejo rešiti vse molitve njihovih popov.“

Ta spis je po duhu in besedah Marxov, ki je s posebno vnemo hvalil vse francoske revolucije in pričetek evropske socijalne revolucije priznačil Francozom, rekoč: „Klic galskega petelina bo signal, da je napočila socijalna revolucija.“

Zemlja in zvezda Mart.

(Spisal dr. Simon Šubic, c. kr. vseučilišni profesor.)

(Konec.)

C. Flamarion presoja Martove prikazni po tem, kar je opazil na zemlji. „Nekega poletnega dne“, tako pripoveduje, „sem bil v zrakoplovu kakih 2400 m visoko nad reko Renom, ko je ravno vzhajalo solnce. Reka Ren se nam je zdela kot tanka svetla nitka, ki se vleče skozi ravan. Temu prizoru popolnoma enako sliko sem opazoval in ogledoval iz zrakoplova nad rekama Seine in Loire. Zdelo mi se je, da je vsa dolina struga reke, in ko bi stal ogledovavec še višje nad njo, mislil bi, da je vsa dolina reka. Če pomislimo, da smo na milijone kilometrov daleč od Martovih dolin, pa razumemo, da se nam njegove doline s svojimi strugami vred vidijo kot vodotoki ali potoki. Dasi so doline na Martu v zvezi z njegovimi vodami,

vendar je skoro gotovo, da ne vidimo po njihovih strugah tekočih vod, temuč travnike in z vsakovrstnim rastlinstvom obraščene zelene doline ob rekah. Torej tiste široke planjave, ki se doslej imenujejo morja, morda niso morja, temuč „prerije“ ali razprostrte pašnje, velikanski travniki in gozdi, katere prodirajo prekopi-vodotoki ter jih preskrbujejo s potrebno vlago.

Torej bi črne črte ne bile nič drugega nego široko zaraščene doline ob gigantiških vodotokih in prelivih. Imeli bi torej dve vrsti prelivov: zraven velikanskih prekopov, po katerih so napeljane ledene vode tečajnih pokrajin v daljne dežele, so tudi manjši in krajši vodovodi, ki razdeljujejo mogočne pritoke na vse strani. Taki stranski